

„Wspólny Żywiec”

raport z diagnozy społeczności lokalnej¹

Zespół pod kierunkiem

Prof. dr hab. Barbary Weigl

dr Magdalena Formanowicz

mgr Ludmiła Rycielska

mgr Beata Popiołek

mgr Andrzej Grzymała- Kazłowski

mgr Paweł Lechowski

mgr Jacek Milewski

Warszawa, 2011

1 Ze względu na złożoność omawianej tematyki prosimy o nie cytowanie wybranych fragmentów raportu bez odwołania się do całości pracy. Wnioski oraz wyniki mogą być upubliczniane i rozpowszechniane wyłącznie w kontekście całego raportu.

Spis treści

Spis treści.....	2
Streszczenie.....	3
Wstęp.....	4
Koncepcja badania.....	6
Pytania badawcze.....	7
Metoda.....	8
<i>Analiza danych zastanych (desk research).....</i>	9
<i>Metody kwestionariuszowe dla uczniów szkolnych.....</i>	16
<i>Wywiady.....</i>	20
<i>Obserwacja.....</i>	23
Wyniki - diagnoza.....	23
<i>Demografia, sytuacja ekonomiczno-społeczna.....</i>	24
<i>Sytuacja ekonomiczno-bytowa Romów w Żywcu.....</i>	25
<i>Obraz Romów w oczach Polaków z Żywca. Obraz Polaków w oczach Romów.....</i>	27
<i>1. Czy (i jak) zjawisko dyskryminacji i uprzedzeń wobec Romów jest zauważane przez mieszkańców Żywca?.....</i>	30
<i>2. Czy (i ew. jak często) występują przypadki agresji, pogardy, wykluczenia, rasizmu, wobec przedstawicieli mniejszości romskiej i grupy Romów jako wspólnoty?.....</i>	44
<i>2 a. Czy istnieje i jaki ma charakter dyskryminacja wobec Romów w Żywcu?.....</i>	44
<i>3. Czy istnieją rzeczywiste konflikty pomiędzy lokalną większością, a mniejszością romską w Żywcu.....</i>	53
<i>3.a. Czy i jak często występują przypadki naruszenia norm społecznych (kulturowych, obyczajowych) i prawnych (łamanie obowiązujących przepisów) przez i wobec przedstawicieli mniejszości romskiej?.....</i>	53
<i>b. Czy obszar wsparcia i pomocy społecznej dla Romów i Polaków może być źródłem konfliktu interesów pomiędzy tymi grupami?.....</i>	59
<i>4. Czy da się opisać konkretne przypadki, obszar i zakres wspólnych działań (akcji), a także systematycznej współpracy pomiędzy Romami i Polakami w Żywcu?.....</i>	67
<i>Jaka jest sytuacja dzieci i młodzieży w Żywcu w oczach Polaków i Romów?.....</i>	73
Podsumowanie i wnioski diagnostyczne.....	78
Biogramy autorów i badaczy.....	83
Załączniki.....	83

Streszczenie

Diagnoza społeczności lokalnej Żywca pod kątem występowania i przyczyn rasistowskich zachowań wobec społeczności Romów pozwoliła na określenie: kondycji grupy większościowej i mniejszości romskiej, charakteru relacji polsko-romskich, obrazu Romów w oczach dzieci, młodzieży i dorosłych mieszkańców Żywca, potencjalnych obszarów konfliktowych i obszarów współdziałania pomiędzy mieszkańcami miasta, charakteru problemów i wyzwań społecznych które będą istotne w społeczności lokalnej w kolejnych miesiącach i latach. Dane zostały uzyskane na poziomie deklaratywnym, subiektywnym na podstawie pogłębionych wywiadów indywidualnych oraz wywiadów etnograficznych z przedstawicielami grupy polskiej (w tym z przedstawicielami decydentów) i romskiej (w tym z liderami społeczności romskiej) oraz obiektywnym na podstawie standaryzowanych, indywidualnych badań dzieci w wieku szkolnym, audytoryjnych kwestionariuszowych badań młodzieży oraz analiz dokumentacji i prasy lokalnej, treści Internetu, obserwacji ukierunkowanej. Refleksja nad uzyskanymi danymi doprowadziła do wstępnych rekomendacji co do dalszego kierunku działań w projekcie oraz modyfikacji planowanych oddziaływań prowadzonych w społeczności lokalnej Żywca.

Wstęp

Upředzenia są definiowane jako *negatywne postawy* wobec członków jakiejś grupy, a dyskryminację rozumie się jako *negatywne zachowania* w stosunku do ludzi, które są konsekwencją ich przynależności grupowej. Rasizm to upředzenia i dyskryminacja wobec grup rasowych i mniejszościowych (por. Stephan i Stephan, 1999, s.68).

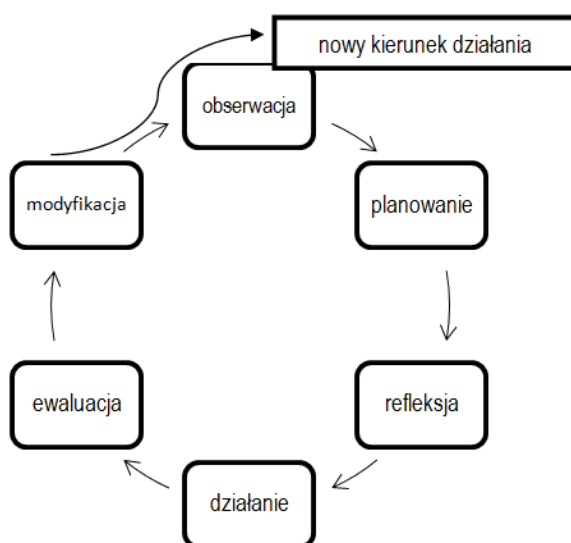
Kontekstem i bezpośrednim motywem podjęcia badań był fakt, że w październiku 2007 roku w Żywcu policja zatrzymała dwóch młodych mężczyzn podejrzanych o nawoływanie do nienawiści rasowej i propagowanie faszyzmu. Rasistowskie symbole pojawiły się na ścianach budynków i przejściu podziemnym przy żywieckim dworcu kolejowym miesiąc wcześniej. Znaki i naklejki propagujące rasizm i faszyzm znalazły się również na przystankach autobusowych oraz barierach mostu na rzece Sole. Wszystkie skierowane były przeciw osobom narodowości żydowskiej i romskiej. W tym samym czasie Stowarzyszenie Romów w Polsce poinformowało, że pod koniec września 2007 agresywna grupa młodych ludzi próbowała wdrzeć się do mieszkania żywieckiej, romskiej rodziny. Na budynku, w którym mieszkali Romowie, ktoś namalował rasistowskie napisy (depesza PAP).

W ramach projektu „Wspólny Żywiec” zainicjowanego i realizowanego przez Fundację KLAMRA, założono², że wypracowanie propozycji rozwiązania mającego na celu przeciwdziałanie rasizmowi wobec mniejszości romskiej w Żywcu, wymaga diagnozy społeczności lokalnej. Powołano grupę badawczą pod kierownictwem psycholog społecznej prof. Barbary Weigl. Grupa ta, tworząca zespół autorów raportu zaproponowała, by model przeciwdziałania rasizmowi i nietolerancji w Żywcu był opracowany w oparciu o koncepcję badań w działaniu realizowanych w społecznościach lokalnych (*Participatory Action Research*, np. Lewin, 1946; Brzezińska, Rosiński i Rycielska, 2010; Denzin, Lincoln, 2009). Badanie w działaniu to powtarzający się cykl kolejnych czynności (por. rys.1): (1) dostrzeżenie problemów ważnych dla grupy czy społeczności (obserwacja), (2) stawianie ważnych pytań i zbieranie danych (planowanie), (3) refleksja, (4) decyzja co do kierunku działania i podjęcie działania, (5) ocena skutków podjętego działania (ewaluacja), (6) zmiana pierwotnego planu i zmiana kierunku bądź charakteru działania (modyfikacja) w celu obrania nowego bądź zmodyfikowanego kierunku działań.

2 Wniosek o finansowanie projektu „Zbadanie przyczyn oraz opracowanie programu przeciwdziałania dyskryminacji i zachowań rasistowskich wobec Romów na terenie powiatu żywieckiego: Wspólny Żywiec” z programu *Demokracja w Działaniu* Fundacji im. Stefana Batorego – wersja z dnia 3 kwietnia 2011r.

Dzięki cykliczności uczestnicy mają szansę nieprzerwanie uczyć się w praktyce i odkrywać, kiedy i jakie podejmowane przez nich działania są skuteczne oraz kiedy i w jaki sposób doprowadzają do pożądanej, trwałej zmiany, a kiedy nie. Bardzo istotną cechą tego typu badania jest włączanie członków społeczności lokalnej we wszystkie etapy procesu - od definiowania problemu i planowania, poprzez podejmowanie działania, do analizy skutków tego działania.

Zaplanowaliśmy realizację badania w działaniu w ramach trzech głównych modułów: (I) diagnozy, (II) poszukiwania rozwiązań oraz (III) działania.

Rys.1. Cykliczny proces badania w działaniu (opracowanie L.Rycielska na podstawie McNiff i Whitehead, 2006; źródło: Brzezińska, Rosiński i Rycielska, 2010)

Diagnoza społeczności Żywca odpowiada dwóm pierwszym krokom badania w działaniu, czyli obejmuje dostrzeżenie problemów ważnych dla społeczności Żywca oraz stawianie ważnych pytań i zbieranie danych. Niniejszy raport zawiera wynik diagnozy społeczności lokalnej Żywca ze szczególnym uwzględnieniem relacji polsko- romskich. Praca nad diagnozą była możliwa dzięki zaangażowaniu doświadczonych cyganologów, ekspertów w dziedzinie badań społecznych, działaczy fundacji Klamra, urzędników, pracowników służb społecznych i porządkowych, dziennikarzy, nauczycieli i dyrektorów szkół, osób publicznych i aktywnych w społeczności Żywca, mieszkańców – tak Romów, jak i Polaków (używając lokalnej gwary „Putoszy” czy „Przystocy”).

Wszystkim, za zaangażowanie dziękujemy.

*Barbara Weigl, Magdalena Formanowicz, Beata Popiołek, Ludmiła Rycielska,
Andrzej Grzymała- Kazłowski, Paweł Lechowski, Jacek Milewski*

Warszawa, grudzień 2011

Koncepcja badania

Koncepcja diagnozy społeczności lokalnej Żywca zakładała następujące wymogi badań w działaniu:

- realizacja diagnozy przez badaczy kompetentnych w zakresie problematyki romskiej i doświadczonych w prowadzeniu badań społecznych; badanie przebiegało pod okiem konsultantów- cyganologów,
- badanie skupiało się na doświadczeniach i problemach wynikających z rasizmu wobec żywieckiej społeczności dyskryminowanej, czyli Romach,
- w procesie badania był maksymalizowany udział społeczności dyskryminowanej, Romów (realizowanie zasady *empowerment*),
- badanie uwzględniało jakościową metodologię, by dać głos dyskryminowanej społeczności Romów,
- zostały podjęte wysiłki w kierunku nawiązania relacji pomiędzy badaczami, grantobiorcami, dyskryminowaną grupą, otoczeniem grupy dyskryminowanej i innymi partnerami,
- badaniu przyświecał nadrzędny cel próby dokonania zmiany społecznej związanej z antyrasizmem i antydyskryminacją w społeczności lokalnej,
- w kolejnym kroku wyniki badania mogą posłużyć celom edukacyjnym oraz być wykorzystane do stworzenia modelowego rozwiązania walki z rasizmem w społecznościach lokalnych i środowiskach miejsko-wiejskich,
- badanie było modyfikowane w zależności od dynamiki procesu,
- badanie było otwarte dla zainteresowanych, w tym członków grupy dyskryminowanej,
- badanie może posłużyć opracowaniu dalszych rekomendacji do opracowania modelowego rozwiązania walki z rasizmem w społecznościach lokalnych.

Diagnoza problemu w społeczności lokalnej Żywca była oparta o teorie ekologiczno-rozwojowe³ wykorzystywane w praktyce przez psychologów i badaczy społeczności (por.

3 Teorie ekologiczno- rozwojowe, np. teoria ekologicznych systemów Urie Bronfenbrennera (1979), definiują czynniki kontekstualne wpływające na rozwój człowieka będące w układzie wzajemnie od siebie zależnych podsystemów. Podsystemy to: ontogeneza (np. wiek, płeć), mikrosystem czyli system rodzinny (np. wielkość rodziny, dysfunkcyjne rodziny, rola matki czy ojca), egzosystem czyli otoczenie społeczno- środowiskowe (np. zasoby związane z ochroną zdrowia, edukacją, bezpieczeństwem, rozrywką w sąsiedztwie, wsparcie dla rodzin) i makrosystem czyli poziom kultury (np. postawy wobec dzieci, postawy wobec przemocy, wartości związane z wyznaniem). Podejście ekologiczne pozwala analizować wpływ społecznego otoczenia na działania jednostki.

Orford, 1992; Levine i Perkins, 19974). Zaplanowana diagnoza, czyli analiza problemu w społeczności lokalnej składała się z dwóch pierwszych czynności badania w działaniu.

Badania diagnostyczne społeczności lokalnej Żywca były realizowane w dwóch etapach, w lipcu (I etap) i we wrześniu 2011 roku (II etap). W pierwszym etapie zrealizowano głównie badania jakościowe tj. wywiady, analizę danych zastanych i obserwację oraz nawiązano kontakt z przedstawicielami społeczności romskiej, lokalnymi partnerami, osobami znaczącymi w społeczności. W drugim etapie zrealizowano badania indywidualne w szkołach podstawowych, badania kwestionariuszowe z udziałem uczniów gimnazjalnych i licealnych, uzupełniono badania w zakresie analiz danych zastanych, uzupełniono wywiady strukturalizowane dedykowane do specyficznych respondentów.

Pytania badawcze

Pytania i obszary badawcze uwzględnione w diagnozie⁵:

1. Czy (i jak) zjawisko dyskryminacji i uprzedzeń wobec Romów jest zauważane przez mieszkańców Żywca?

Komentarz: badaczom chodziło o odtworzenie **subiektywnego** obrazu postaw i relacji polsko-romskich w oczach przedstawicieli społeczności lokalnej (Polaków i Romów). Zależało nam na uchwyceniu **aspektu rozwojowego**, tzn. obrazu relacji Romów i Polaków w oczach dzieci (uczniów szkoły podstawowej), młodzieży (uczniów gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych) oraz wśród dorosłych mieszkańców Żywca.

2. Czy (i ew. jak często) występują przypadki agresji, pogardy, wykluczenia, dyskryminacji, wobec przedstawicieli mniejszości romskiej i grupy Romów jako wspólnoty? Czy istnieje i jaki ma charakter dyskryminacja i rasizm wobec Romów w Żywcu?

Komentarz: odpowiedź na to pytanie wiązała się z poszukiwaniem danych **obiektywnych**, tzw. danych zastanych (poprzez analizę lokalnych mediów, dokumentów policyjnych i straży miejskiej, dokumentów opieki społecznej, urzędu pracy, dokumentację Stowarzyszeń, napisy na murach, wpisy internetowe).

4 Levine, M., Perkins, D.V. (1997). The Ecological Analogy. W: M.Levine, D.V. Perkins *Principles of community psychology: perspectives and applications* (s.111-148). New York: Oxford University Press.

Orford, J. (1992). Theories of Person-In-Context. W: J.Orford *Community psychology: theory and practice* (s.14-36). Chichester : John Wiley & Sons.

5 por.przypis 1.

3. Czy istnieją rzeczywiste konflikty pomiędzy lokalną większością a mniejszością romską w Żywcu?

a. Czy i jak często występują przypadki naruszenia norm społecznych (kulturowych, obyczajowych) i prawnych (łamanie obowiązujących przepisów) przez i wobec przedstawicieli mniejszości romskiej?

b. Czy obszar wsparcia i pomocy społecznej dla Romów i Polaków może być źródłem konfliktu interesów pomiędzy tymi grupami?

Komentarz: badacze skoncentrowali się na identyfikacji **obszarów konfliktów** międzygrupowych i interpersonalnych pomiędzy Polakami i Romami.

4. Czy da się opisać konkretne przypadki, obszar i zakres wspólnych działań (akcji), a także systematycznej współpracy pomiędzy Romami i Polakami w Żywcu?

Komentarz: poszukiwania dotyczyły **potencjału i zasobów społeczności** oraz sposobów ich uruchamiania. Obszarami współpracy, które badacze analizowali była edukacja, uczestnictwo w lokalnych inicjatywach, imprezach kulturalnych i sportowych, wspólna przestrzeń, możliwości powiększania wiedzy o tradycjach i tożsamości romskiej oraz wiedzy o zasadach i normach polskiej większości.

5. Jaka jest sytuacja dzieci i młodzieży w Żywcu w oczach Polaków i Romów?

Dodatkowo, w drugim etapie badań postawiono pytanie (oznaczone jako nr 5) o **ogólną sytuację dzieci i młodzieży w Żywcu**, o to co należy zachować, co warto osiągnąć i widzieć jako cel, czego się pozbyć, a czego unikać.

Metoda

W diagnozie zastosowano mieszaną metodę badań (tzw. *mixed method reserach*), na którą składa się podejście zarówno ilościowe jak i jakościowe. Opisane niżej metody badawcze stosowane są do diagnozy i budowania programów interwencyjnych czy oddziaływań w społecznościach lokalnych ze szczególnym uwzględnieniem partnerstwa pomiędzy nieuprzywilejowanymi członkami społeczności (tu: żywieckimi Romami), a badaczami (Nelson i Prilleltensky, 2005).

Analiza danych zastanych (desk research)

Celem analizy danych zastanych było zebranie i przeanalizowanie jak największej liczby informacji dotyczących Romów w Żywcu i relacji polsko-romskich z istniejących źródeł administracyjnych, rządowych, prasowych, Internetu i źródeł nieformalnych. W ramach analizy danych zastanych sprawdzone zostały źródła opisane w tabeli 1.

Tab. 1. Analiza danych zastanych

Źródło	Opis	Metoda
Internet	Analiza stron internetowych zawierających informacje o żywieckich Romach lub o stosunkach polsko-romskich.	Analizowano strony internetowe opublikowane w latach (2004-2011). Wyszukiwanie objęło słowa kluczowe: "Cygan", "Rom", "Żywiec"
Prasa	Analiza doniesień prasowych zawierających informację o żywieckich Romach lub stosunkach polsko-romskich. (Analizą objęto archiwum Urzędu Miasta Żywca, archiwum prasowe w Bielsko-Białej, analizę prasy lokalnej)	Analiza doniesień prasowych o zasięgu lokalnym i regionalnym: Dziennik Zachodni, Gazeta Wyborcza, Kronika Beskidzka, Gazeta Żywiecka, Nad Sołą i Koszarawą, Informacje prasowe UM Żywca. Okres objęty analizą 01-1999 do 08-2011.
Policja	Analiza statystyk pozwalająca określić problemy społeczności romskiej na tle problemów społeczności polskiej.	analiza wybranych kategorii przestępstw
Straż miejska		analiza wybranych kategorii wykroczeń (najczęściej popełnianych przez osoby narodowości romskiej)
Opieka społeczna		Ilość osób objętych opieką społeczną, rodzaje zasiłków, warunki socjalne.
Kuratorzy sądowi		Liczba osób objętych dozorem kuratorskim
Urząd Pracy		Formy aktywizacji zawodowej

Źródło	Opis	Metoda
Organizacje pozarządowe	Analiza raportów organizacji pozarządowych pod kątem informacji dotyczących żywieckich Romów lub stosunkach polsko-romskich. (Analiza obejmuje raporty Stowarzyszenia Nigdy Więcej, Fundacji Inna Przestrzeń, Fundacji Ocalenie, Fundacja Wiedza Lokalna, Stowarzyszenie Otwarta Rzeczpospolita oraz Stowarzyszenie Romów w Polsce)	Analizowano raporty, opublikowane w latach (2004-2011), brunatną księgę. Wyszukiwanie objęło słowa kluczowe: "Żywiec", "Cygan", "Rom".

Analiza danych zastanych przebiegała dwuetapowo. W I etapie została nawiązana współpraca ze Strażą Miejską i Komendą Powiatową Policji - instytucjami, które bezpośrednio mają do czynienia zarówno z sprawcami jak i ofiarami naruszenia obowiązujących norm prawnych. Posiadają także informacje na temat wykroczeń oraz przestępstw popełnianych przez mniejszość romską w odniesieniu do tych samych wykroczeń oraz przestępstw popełnianych przez większość polską.

W II etapie została nawiązana współpraca z Zespołem kuratorskiej służby sądowej do wykonywania orzeczeń w sprawach karnych i rodzinnych w Sądzie Rejonowym w Żywcu, oraz Powiatowym Urzędem Pracy. Jednocześnie analizie poddano informacje dotyczące relacji polsko-romskich publikowane w Internecie, z tym samym zamysłem dokonano kwerendy lokalnej i regionalnej prasy.

Internet

W celu weryfikacji informacji dotyczących dyskryminacji i przemocy na tle rasowym wobec mniejszości romskiej mieszkającej w Żywcu przeanalizowane zostały treści zamieszczone na losowo wybranych stronach internetowych. Były to zarówno internetowe wydania czasopism, jak również fora i blogi. Należy zaznaczyć, że badano okres kiedy miały miejsce przedmiotowe wydarzenia - lata 2004-2011. Informacje na temat Romów w porównaniu z innymi problemami poruszonymi w prasie i na forach internetowych, są incydentalne i dotyczą głównie spraw spornych tj. trudnej sytuacji socjalnej, edukacji dzieci, napisów o treści rasistowskiej nawołujących do nienawiści, aktach bezpośredniej przemocy, udzielonego wsparcia ze strony miasta oraz propozycje wspólnych działań na rzecz integracji obu społeczności – mniejszościowej i większościowej.

Tab. 2. Analizowane strony internetowe

Analizowane strony internetowe zostały wybrane losowo poprzez wyszukiwanie słów kluczowych tj.: „Żywiec”, „Cygan”, „Rom” za lata 2006-2011
<ol style="list-style-type: none">1. http://www.super-nowa.pl/art.php?i=152372. http://zywiecforum.pl/projekt-wspolny-zywiec/3. http://katowice.gazeta.pl/katowice/1,35019,5562059.html4. http://zywiec.naszemiasto.pl/archiwum/1548216,romowie-nie-przestali-sie-bac-rasistow,id,t.html5. http://www.info.razemwsieci.pl/szkola-podstawowa-nr-9-w-zywcu/6. http://www.money.pl/archiwum/wiadomosci_agencyjne/pap/artukul/samorzad;zywca;wesprze;miescowych;romow,204,0,277964.html7. http://forum.gazeta.pl/forum/w,53,38588547,„Zywieccy_Romowie_nie_chca_mieszkać_razem_w_nowy_.html?v=2&wv.x=18. http://www.jewish.org.pl/index.php/pl/antysemityzm-mainmenu-72/2301-podejrzeni-o-rasizm-cytaty-z-gmein-kampfg.html9. http://katowice.gazeta.pl/katowice/1,35056,4674897.html10. http://uczniowie.lo-zywiec.pl/~djkisiel/przemo/viewtopic.php?t=19&postdays=0&postorder=asc&start=011. http://bielskobiata.gazeta.pl/bielskobiata/1,88025,10276742,Nie_bedzie_tolerancji_dla_obrzydlivych_symboli.html –12. http://www.marketing-news.pl/message.php?art=3052513. http://www.super-nowa.pl/art.php?i=15348&cn=4370114. http://www.money.pl/archiwum/wiadomosci_agencyjne/pap/artukul/stowarzyszenie;romow;oburzone;incydenta;mi;w;zywcu;zarzuca;policji;opieszalosc,17,0,270865.html15. http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,61085,4563205.html16. http://www.dziennikzachodni.pl/drukuj/206465,zywieccy-policjanci-lekcewaza-neonazistowskie-symbole,id,t.html17. http://poznan.gazeta.pl/poznan/1,36037,9968891,Arlukowicz_Musimy_pomoc_romskim_dzieciom.html18. http://info.wiadomosci.gazeta.pl/szukaj/wiadomosci/romskich+rodzin

Prasa

Przedmiotowa analiza dotyczy doniesień prasowych, w których poruszane były tematy dotyczące mniejszości romskiej zamieszkałej w Żywcu, opublikowanych w latach 1999 –2011. Z racji, iż interesująca nas tematyka ma charakter lokalny, badaniami została objęta prasa o zasięgu lokalnym oraz regionalnym. Monitorowane tytuły obejmują zarówno dzienniki regionalne, tygodnik, dwutygodnik, miesięcznik oraz informacje rzecznika prasowego UM Żywca. Poszukiwaliśmy informacji o wydarzeniach noszących znamiona mowy nienawiści: aktach przemocy, napisach i rysunkach na murach skierowanych do przedstawicieli mniejszości romskiej oraz informacji świadczących o relacjach polsko-romskich, a także inicjatywach podejmowanych przez obie strony.

Przeprowadzono rozmowy z redaktorami: Dziennika Zachodniego, Gazety Żywieckiej, redaktorem naczelnym Kroniki Beskidzkiej oraz dokonano kwerendy (archiwum

w Bielsko-Białej), tegoż tygodnika za okres 2005-2011. Publikowane w Gazecie Wyborczej teksty w wersji elektronicznej uzyskano bezpośrednio od p. Ewy Furtak - redaktora Gazety Wyborczej. Teksty publikowane w dwutygodniku Nad Sołą i Koszarawą są zarchiwizowane i powszechnie dostępne. Przeprowadzono również rozmowę z rzecznikiem prasowym urzędu miasta Żywca, który również udostępnił kilka komunikatów prasowych dotyczących mniejszości romskiej.

Publikowane informacje dotyczyły historii narodu romskiego, perspektyw, stosunków z miejscową ludnością oraz władzami samorządowymi, edukacji, a także liczebności, warunków socjalnych, nierównego traktowania, napisów nawołujących do nienawiści na tle rasowym oraz bezpośredniej napaści na Romów. Prasa donosiła również o planowanych działaniach mających na celu integrację tej społeczności.

Tab. 3. Tytuły gazet i czasopism objętych analizą

Lp.	Tytuł gazety - czasopisma	Rodzaj publikacji
1.	Dziennik Zachodni	Dziennik - gazeta regionalna
2.	Gazeta Wyborcza	Dziennik
3.	Kronika Beskidzka	Tygodnik
4.	Gazeta Żywiecka	Miesięcznik
5.	Nad Sołą i Koszarawą	dwutygodnik
6.	Informacje prasowe UM Żywca	Informacje rzecznika prasowego

Policja

Komenda Powiatowa Policji w Żywcu jako państwowy organ ścigania jest instytucją najbardziej zorientowaną w ilości oraz kategorii popełnianych przestępstw zarówno przez zamieszkującą Żywiec mniejszość romską jak również resztę społeczeństwa większościowego.

Od roku 2004 Policja nie prowadzi żadnych statystyk uwzględniających narodowość np. Rom, Żyd, itd. (funkcjonuje „obywatelstwo” np. Słowak, Węgier, Niemiec, Polak). W policyjnych cenzurach nie funkcjonuje też „etykieta”, czy też określenie ROM. Jest, imię

i nazwisko, a jedynie określenie to: pokrzywdzony lub sprawca (w zależności od charakteru w jakim dana osoba występuje). Na żadnym dokumencie procesowym nie ma rubryki narodowość. Dane na temat przestępczości społeczności romskiej i polskiej przygotowane zostały przez rzecznika prasowego Komendy Powiatowej Policji w Żywcu w oparciu o dane KPP, jego wiedzę popartą kilkunastoletnim stażem pracy w policji, a także znajomości nielicznego w Żywcu środowiska romskiego.

Analizą objęto przestępstwa odnotowane w latach: 2000 - do VIII 2011 to jest okres, w którym w Żywcu miały miejsce bezpośrednie ataki na społeczność romską. Udostępnione przez Policję dane dotyczyły głównie przestępstw kryminalnych jak: kradzieże, rozboje i włamania. Wybór kategorii przestępstw nie był przypadkowy, rodzaje przestępstw - to ich główne kategorie (można użyć określenia, że są to przestępstwa najbardziej "dokuczliwe społecznie"), dające w ocenie (rzecznika prasowego) realny obraz poziomu przestępczości na terenie powiatu. W przekazanym zestawieniu brak informacji o naruszeniu norm prawnych wobec mniejszości Romskiej z artykułów §256 i §257 kodeksu karnego, które dotyczą przestępstw dokonywanych z pobudek rasistowskich. Próbowano ustalić czy grupa Romów w większym stopniu niż reszta społeczności polskiej generuje konflikty, jeśli tak to jakiego rodzaju, w jakich okolicznościach (co je poprzedza?), czy są świadkowie tych zdarzeń oraz jak obszerny jest to materiał. Z uwagi na ochronę danych osobowych, oraz specyfikę informacji, odpowiedzi na powyższe pytania mogły zostać udzielone jedynie za zgodą prokuratury czego zaniechano. Wobec powyższego otrzymane informacje dotyczą jedynie wspomnianej, wąskiej kategorii przestępstw.

Straż Miejska

Dane uzyskane od Straży Miejskiej nie są oficjalnymi statystykami, gdyż nie stosuje się rejestracji wykroczeń ze względu na pochodzenie etniczne, czy narodowe. Przedstawione informacje mają zatem charakter wyłącznie poglądowy i szacunkowy, a uzyskane zostały dzięki orientacji pracowników Straży Miejskiej w problemach na własnym obszarze i znajomości konkretnych osób oraz wiedzy na temat ich tożsamości. Za zgodą komendanta, we współpracy z osobą koordynującą oraz rejestrującą działania strażników miejskich ustalono siedem kategorii wykroczeń, które popełniali żywieccy Romowie. Uzyskane dane dotyczą okresu od 2008 roku do 9 lipca 2011 roku (czas zakończenia prowadzenia badań), ze względu na to, że okres ten jest objęty indeksowaniem w programie komputerowym.

Analizą objęto wykroczenia: §43- spożywanie alkoholu w miejscach publicznych, §51 zakłócanie porządku, §54 wykroczenie przeciwko wydanym z upoważnienia ustawy przepisom porządkowym o zachowaniu się w miejscach publicznych, §58 zebranie w

miejscu publicznym, §97 wykroczenie przeciwko innym przepisom o bezpieczeństwie lub o porządku ruchu na drogach publicznych, §141 używanie słów wulgarnych, §145 zanieczyszczanie miejsc publicznych.

Kuratorzy sądowi

Informacje na temat dozoru kuratorskiego nad osobami ze społeczności romskiej uzyskano na podstawie zgody Prezesa Sądu w Żywcu (udzielonej ustnie) na przeprowadzenie rozmowy z dwoma kuratorami zawodowymi w zespole kuratorskiej służby sądowej do wykonywania orzeczeń w sprawach karnych i rodzinnych. Uzyskane informacje dotyczyły głównie liczby podopiecznych wywodzących się z mniejszości romskiej w stosunku do polskiej większości. Dane szczegółowe udzielane są jedynie na pisemny wniosek i za zgodą prezesa sądu, o którą to zgodę nie występowano.

Powiatowy Urząd Pracy

Zgodnie z danymi Powiatowego Urzędu Pracy dostępnymi na stronie internetowej PUP w Żywcu⁶ na koniec miesiąca sierpnia 2011 roku, bez pracy pozostawało 6817 osób, w tym – 3684 kobiet. O niewielkim zainteresowaniu Romów poszukiwaniem pracy za pośrednictwem urzędu pracy donosi *Krajowy Urząd Pracy w raporcie Romowie – bezrobocie. Elementy opisu położenia społecznego Romów*⁷, z którego wynika, że tylko 30 % badanych Romów miało kontakty z urzędami pracy. To nieznaczne zainteresowanie Romów pracą potwierdzają w swoich wypowiedziach pracownicy socjalni żywieckiego MOPS-u, którzy mają wśród swoich podopiecznych członków tej mniejszości. W celu uszczegółowienia danych na temat bezrobocia wśród żywieckich Romów, zwrócono się pismem do Kierownika Powiatowego Urzędu Pracy w Żywcu z prośbą, o udzielenie informacji na temat działań podejmowanych na rzecz społeczności romskiej, danych na temat liczby osób romskiego pochodzenia w okresie od 2008 - 2011 objętych aktywizacją zawodową, ze wskazaniem udzielonych form wsparcia tj.: pośrednictwa pracy, poradnictwa zawodowego, zajęć w klubie pracy, szkoleń, prac interwencyjnych, robót publicznych, staży, przygotowania zawodowego osób dorosłych lub innych, oraz liczby zarejestrowanych w PUP osób romskiego pochodzenia z podziałem na płeć.

6 Bezrobocie w Żywcu, [źródło:], <http://pup.zywiec.ibip.pl/public/?id=160352>, [dostęp:] 09-10-2011.

7 *Romowie – bezrobocie. Elementy opisu położenia społecznego Romów*, [źródło:] http://www.stowarzyszenie.romowie.net/tl_files/pliki/Raport_Romowie_-_bezrobocie.pdf, [dostęp:] 09-10-2011.

Organizacje pozarządowe

W celu uzupełnienia wiedzy na temat zdarzeń związanych z rasistowskimi zachowaniami w Żywcu, analizie poddano raporty kilku organizacji pozarządowych. Są to: Stowarzyszenie „Nigdy Więcej”, Fundacja „Inna Przestrzeń”, „Stowarzyszenie Romów w Polsce”, Fundacja „Ocalenie”, Fundacja „Wiedza Lokalna”, Stowarzyszenie „Otwarta Rzeczpospolita”. Badaczy interesowało czy wymienione stowarzyszenia i fundacje odnotowały w swoich raportach akty bezpośredniej napaści, rasizmu, dyskryminacji, mowy nienawiści skierowane wobec wspólnoty romskiej zamieszkałej w Żywcu. Kluczem według którego szukano wspomnianych zdarzeń były słowa wpisywane w wyszukiwarkę: ŻYWIEC, ROM, CYGAN. Ze zgromadzonych informacji wynika, że analizę zdarzeń o charakterze rasistowskim na terenie Żywca prowadziło Stowarzyszenie „Nigdy Więcej”⁸ i Stowarzyszenie Otwarta Rzeczpospolita⁹. O wszystkich aktach nienawiści zawiadamiano Stowarzyszenie Romów Polskich w Oświęcimiu. Pozostałe fundacje nie zajmowały się tematyką romską w Żywcu.

Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej

Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Żywcu, zgodnie ze swoimi zadaniami, udziela wsparcia społecznego mieszkańcom żyjącym poniżej minimum socjalnego. Z informacji pracowników socjalnych wynika, że około 70% lokalnej społeczności romskiej korzysta z pomocy MOPS-u. Czas korzystania z opieki socjalnej jest uzależniony od sytuacji materialnej tych osób i liczy od kilku do kilkunastu lat. Sytuacja socjalna romskich rodzin podyktowana jest w dużej mierze bezrobociem, co implikuje otrzymywanie zasiłków stałych bądź celowych, jak również inne formy dofinansowania. Społeczność romska korzysta z rządowych programów pomocowych, szczególnie w zakresie edukacji dzieci na wszystkich poziomach.

Za zgodą dyrektora, w oparciu o dokumentację oraz przeprowadzone indywidualne rozmowy z sześcioma pracownikami socjalnymi (którzy mają wśród swoich podopiecznych również rodziny romskie), otrzymano obszernie informacje na temat udzielanej przez MOPS pomocy socjalnej, zarówno dla społeczności romskiej jak i polskiej. Uzyskano szczegółowe dane na temat kategorii pomocy społecznej dla mniejszości romskiej, w odniesieniu do tych samych kategorii pomocy udzielanej polskiej większości. W dokumentacji sporządzanej przez pracowników socjalnych używane jest zamiennie nazewnictwo: ROM - CYGAN,

8 Załącznik nr 3 – dane nt. wydarzeń w Żywcu, Brunatna Księga Stowarzyszenia „Nigdy Więcej”

9 Załącznik nr 4, dane nt. wydarzeń w Żywcu, Fundacja Otwarta Rzeczpospolita

Rodzina romska. Tylko w trzech przypadkach posługiwano się imieniem i nazwiskiem beneficjentów.

Dane demograficzne dotyczące miasta Żywca

Według danych GUS z 31 grudnia 2010 roku, miasto Żywiec zamieszkiwało 32 056 mieszkańców¹⁰, w tym mniejszość romska wg szacunków samych Romów to około 100-120 osób¹¹. Inne źródła podają liczbę zdecydowanie większą (wypowiedź dla gazety „*Na terenie Żywca mieszka około dwustu Romów*”¹²). Wobec takich rozbieżności nie można podać rzetelnej liczby. Romowie stanowią w Żywcu około 0,3% jego mieszkańców. Jest to liczba zbliżona do ogólnego udziału populacji mniejszości romskiej w Polsce wg danych ze spisu powszechnego w 2002 roku. Dokładniejsze dane dot. sytuacji społeczno-ekonomicznej miasta Żywca i powiatu żywieckiego zamieszczamy w opisie wyników.

Metody kwestionariuszowe dla uczniów szkolnych

Celem badań kwestionariuszowych było określenie stosunku dzieci i młodzieży żywieckiej do społeczności romskiej (i innych narodowości obecnie ważnych) na terenie Żywca. Badania z udziałem młodych ludzi, uczniów kolejnych etapów szkolnych pozwalają odpowiedzieć na pytanie o rozwojowy aspekt stosunku młodych Polaków do siebie i innych.

Badanie 1

Osoby badane. Badanie 1 przeprowadzono w 6 szkołach na terenie Żywca, dobranych tak by reprezentowały możliwie najszerszy przekrój wiekowy i społeczny. Badaniem objęto trzy szkoły podstawowe, gimnazjum, liceum profilowane oraz liceum ogólnokształcące. Tabela 4. przedstawia udział dziewcząt i chłopców w każdej grupie szkolnej.

Tab.4. Udział dziewcząt i chłopców w każdej grupie szkolnej

	szkoły podstawowe	gimnazjum	liceum	liceum profilowane
Chłopiec	14	33	15	8
Dziewczyna	17	31	60	68

10 Ludność. Stan i struktura w przekroju terytorialnym (stan na 31-12-2010), Warszawa: Główny Urząd Statystyczny, <http://demografia.stat.gov.pl/bazademografia/Tables.aspx>, [dostęp:] 09-10-2011.

11 J. Czernek, *Prawdziwych Cyganów już nie ma*, „Nad Sołą i Koszarawą”, nr 8 (63), 15 kwiecień 2001, <http://www.nsik.com.pl/archiwum/63/a16.html>, [dostęp:] 08-10-2011.

12 E. Furtak, „Romowie w szkole? już nikt nie zwraca na to uwagi”, „Gazeta.pl”, Bielsko-Biała, http://bielskobiala.gazeta.pl/bielskobiala/1,88025,7354128,Romowie_w_szkole_Juz_nikt_nie_zwraca_na_to_uwagi.html, [dostęp:] 08-10-2011.

Dodatkowo w jednej ze szkół podstawowych badaniem indywidualnym objęto sześćcioro dzieci romskich będących uczniami tej szkoły.

Materiały i procedura

We wszystkich próbach badawczych zastosowano jednakowe pytania. Jedyna różnica między warunkami dotyczyła sposobu odczytania i wypełniania „kwestionariusza” w szkołach podstawowych. Ze względu na prawdopodobny brak biegłości w czytaniu, w szkole podstawowej na podstawie kwestionariusza, prowadzono indywidualne standaryzowane rozmowy z uczniami, co zgodne jest z wytycznymi publikowanymi w światowej literaturze¹³. W pozostałych instytucjach edukacyjnych, badanie było prowadzone w grupach, w czasie zajęć lekcyjnych, za zgodą dyrekcji szkoły, nauczyciela, rodziców oraz uczniów. Badanie indywidualne ucznia szkoły podstawowej trwało około 20 minut, wypełnienie ankiety w klasie szkolnej zajmowało około 15 minut.

Zadaniem uczestników była ocena 3 narodowości: Romów, Polaków oraz alternatywnie Rosjan i Słowaków. Dwie ostatnie narodowości dodano by określić, czy stosunek młodych Żywczan do Romów ma charakter specyficzny, czy też jest wskaźnikiem zgeneralizowanej życzliwości/niechęci wobec innych narodowości. Wybrano Rosjan i Słowaków, ze względu na rzeczywiste kontakty mieszkańców Żywca z przedstawicielami tych narodów, związane tak z bliskością geograficzną w przypadku tych drugich, jak i obecnością w przestrzeni publicznej w przypadku pierwszych.

Każdy uczestnik wypowiadał się na temat trzech narodowości. Ankieta miała być krótka i jej wypełnienie miało zająć nie więcej niż kwadrans, zatem zdecydowano połowę badanych pytać o Słowaków, a połowę o Rosjan (ankiety były posortowane, co druga).

W stosunku do każdej z trzech narodowości badani określali.

- **Częstość występowania 14 cech** wśród osób danej narodowości. Cechy obejmowały 7 par wartościujących antonimów przedstawionych w tabeli nr 5 i wykorzystywanych już uprzednio w badaniach dzieci tak w Polsce¹⁴, jak i na świecie¹⁵. Badani na skali od 0-5 mogli określić, w jakim stopniu każda z cech występuje wśród

13 Barrett, M., Wilson, H. & Lyons, E. (2003). The development of national ingroup bias: English children's attributions of characteristics to English, American and German people. *British Journal of Developmental Psychology*, 21, 193-220.

14 Formanowicz, M. & Weigl, B. (2008). Jak polskie dzieci oceniają Cygana – reportaż z czterech badań. In: B., Weigl, M., Formanowicz (ed.). *Romowie 2007. Od edukacji młodego pokolenia do obrazu w polskich mediach*. Warszawa: Wydawnictwo SWPS Academica.

Weigl, B. (1999). *Stereotypy i uprzedzenia etniczne u dzieci i młodzieży. Studium empiryczne*. Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Psychologii PAN.

15 Rutland, A., Brown, R. J., Cameron, L., Ahmavaara, A., Arnold, K., & Samson, J. (2007). Development of the positive-negative asymmetry effect: In-group exclusion norm as a mediator of children's evaluations on negative attributes. *European Journal of Social Psychology*, 37, 171-190.

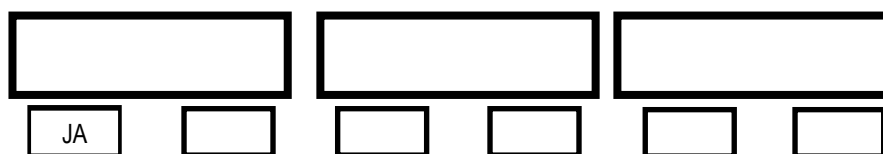
Barrett i in 2003. Rutland i in. 2003.

przedstawiciele danej narodowości. „0” oznaczało, że nikt nie posiada danej cechy, a „5”, że wszyscy członkowie grupy posiadają daną cechę

Tab. 5 Cechy wykorzystane do badania kwestionariuszowego

Cechy pozytywne	Cechy negatywne
Weseli	Smutni
Bogaci	Biedni
Mądrzy	Głupi
Dobrzy	Źli
Mili	Niemili
Pracowici	Leniwi
Czyści	Brudni

- **Dystans społeczny.** Dla celów niniejszego badania zaadaptowano stosowane już wcześniej przez autorów raportu materiały¹⁶. Badani uczniowie mieli określić na schematycznym rysunku (poniżej), jak daleko/blisko siebie posadziliby ucznia z ocenianej grupy narodowej, gdyby pojawił się w ich klasie. Dystans określany był na skali 5-stopniowej.

- Badanych uczniów pytano także, w jakim stopniu **lubią daną narodowość**. Oceny lokowano na skali 4-stopniowej, od „0” (w ogóle nie lubię), poprzez „1” (trochę lubię), „2” (lubię) do „3” (bardzo lubię).

Badanie 2

Osoby badane

Badanie drugie przeprowadzono w 2 szkołach ponadgimnazjalnych na terenie Żywca:

Zespole Szkół Ekonomiczno-Gastronomicznych oraz Liceum Ogólnokształcącym. Uczestnikami badania byli wyłącznie pełnoletni uczniowie trzecich klas, nie biorący udziału w poprzednim badaniu. Tabela nr 6 przedstawia udział dziewcząt i chłopców w każdej grupie szkolnej.

Tab.6. Udział dziewcząt i chłopców w każdej grupie szkolnej w badaniu 2

	liceum ogólnokształcące	liceum profilowane
Chłopiec	17	18
Dziewczyna	36	32

Materiały i procedura

We wszystkich próbach badawczych zastosowano jednakową metodę. Badanie było prowadzone w grupach, w czasie zajęć lekcyjnych, za zgodą dyrekcji szkoły, nauczyciela oraz pełnoletnich uczestników. Wypełnienie ankiety zajmowało około 15 minut.

Zadaniem uczestników była ocena dwóch narodowości: Romów i Polaków.

W stosunku do każdej narodowości badani określali:

- **Skojarzenia** związane z każdą z narodowości¹⁷.
- Swoją ocenę **typowości** podanych przez siebie skojarzeń dla opisywanej grupy. Badani na skali od 0-6 mogli określić, w jakim natężeniu każde z określeń występuje wśród osób z danej narodowości. „0” oznaczało, że nikt nie posiada danej cechy, „6”, że wszyscy członkowie grupy posiadają daną cechę.
- Swoją ocenę **wartościowania** podanych przez siebie skojarzeń dla opisywanej grupy. Badani na skali od „-3” do „3” mogli określić, w jakim stopniu każde z określeń pozytywnie lub negatywnie określa opisywaną grupę.

¹⁷ Metoda została zaczerpnięta z Esses, V. M., Haddock, G., & Zanna, M. P. (1993). Values, stereotypes, and emotions as determinants of intergroup attitudes. In D. M. Mackie & D. L. Hamilton (Eds.), *Affect, cognition, and stereotyping: Interactive processes in group perception* (pp. 137–166). San Diego, CA: Academic Press.

Wywiady

Celem wywiadów było zebranie materiałów do stworzenia diagnozy społeczności lokalnej Żywca i okolic oraz zebranie pomysłów na temat ewentualnych oddziaływań wzmacniających (*empowerment*) społeczność lokalną, której częścią są Romowie (Cyganie).

Osoby badane

Osoby, z którymi zaplanowano przeprowadzenie wywiadów to: osoby znaczące w społeczności Żywca i okolic tj. urzędnicy, funkcjonariusze służb publicznych, dyrektorzy szkół, asystentki edukacji romskiej, liderzy należący do mniejszości romskiej oraz inne osoby pełniące ważne funkcje w społeczności Żywca; mieszkańcy Żywca należący do polskiej większości; Romowie zamieszkujący Żywiec. Materiał uzyskany do analizy jakościowej wywiadów to:

Dziewięć wywiadów pogłębionych z osobami znaczącymi :

- 1-wywiad z dyrekcją Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej (AGK/01/V)¹⁸
- 2- wywiad z komendą Straży Miejskiej (AGK/02/V)
- 3- wywiad z biurem Burmistrza (AGK/03/V)
- 4- wywiad z dyrekcją Liceum Ogólnokształcącego (BW/03/V)
- 5- wywiad z kierownictwem Miejskiego Zarządu Szkół i Przedszkoli (BW/02/V)
- 6- wywiad z działaczką NGO(MR/04/V)
- 7- wywiad z pracownicą pomocy społecznej (BP/01/V)
- 8- wywiad z pracownikiem pomocy społecznej (BP/02/V)
- 9- wywiad z działaczem sportowym (BW MR/03/V)

Pięć wywiadów pół-strukturalizowanych wg założonego schematu z mieszkańcami Żywca, Polakami

- 1- wywiad z mężczyzną (MR/01/P)
- 2- wywiad z kobietą (MR/02/Pa b c)

18 Litery i cyfry w nawiasach stanowią kod oznaczający dany wywiad.

3- wywiad z kobietą (MR/05/P)

4- wywiad z kobietą (MR/06/P)

5- wywiad z kobietą (BW/01/P)

Dwa wywiady pogłębione z liderami romskimi

1-wywiad z wójtem romskim (P i J/01/C)

2-wywiad z opiekunem asystentek romskich (P i J/ 05/C)

Trzy wywiady pogłębione z mieszkańcami Żywca - Romami

1-wywiad z Romką pochodzącą z Rumunii która jest żoną Roma z Polski i matką kilkorga dzieci (P i J/02/C)

2- wywiad z kobietą romską, matką wychowującą dzieci (P i J/C)

3- wywiad z mężczyzną Romem (P i J/04/C)

Materiały i procedura

Wywiady były przeprowadzone w formie półstrukturalizowanej i pogłębionej. Do przeprowadzenia wywiadów półstrukturalizowanych posłużyła lista standardowych pytań (w dwóch wersjach- dla osób z większości polskiej i dla osób z mniejszości romskiej); arkusz roboczy mający na celu ułatwienie udzielenia odpowiedzi oraz mapa miasta Żywiec i powiatu żywieckiego.

Wywiady były przeprowadzane przez sześciu badaczy, w lipcu i wrześniu 2011 roku. Rozmowy odbywały się w miejscu dogodnym dla osoby udzielającej wywiadu, z maksymalnie możliwą dbałością o brak obecności osób trzecich¹⁹. Przeciętnie wywiad trwał 45 minut. Wywiady były nagrywane na dyktafon cyfrowy (wyjątek stanowi jeden nienagrany wywiad z osobą z mniejszości romskiej). Każdorazowo osoba udzielająca wywiadu była pytana o zgodę na wywiad i nagrywanie wywiadu. Rozmówca mógł rysować, pisać po mapie i arkuszu roboczym. Osoba przeprowadzająca wywiad zapisywała swoje

19 Uwaga ta dotyczy głównie wywiadów z osobami należącymi do większości polskiej. Wywiady z osobami pochodzenia romskiego, zgodnie ze skrytem kulturowym, odbywały się w grupie.

ewentualne komentarze i uwagi. Wywiady były prowadzone w języku polskim (dla Polaków), oraz polskim i romskim (dla Romów).

Nagrane wywiady zostały poddane transkrypcji przez wykwalifikowane osoby.

Zamieszczona w raporcie analiza wywiadów jest analizą treściowo- znaczeniową i skupia się wokół założonych pytań badawczych.

Dodatkowo, zamiast dwóch wywiadów focusowych, których nie udało się przeprowadzić zgodnie z wymogami poprawnej metodologii, przeprowadzono 10 wywiadów etnograficznych nastawionych wyłącznie na problematykę dzieci i młodzieży. Pytano głównie o dwa obszary:

1. Co przeszkadza i utrudnia życie dzieciom w powiecie żywieckim?
2. Co by pomogło lub ułatwiło życie dzieciom w powiecie żywieckim?

Analogiczne pytania dotyczyły młodzieży. Wynik analizy danych jakościowych pochodzących z wywiadów etnograficznych został opisany w punkcie 5. rozdziału Wyniki.

Materiały i procedura

Zadawane pytania miały charakter projekcyjny. Prowokowały respondentów do pomyślenia o jednym, konkretnym dziecku lub konkretnej grupie (a w drugiej części, o znajomym nastolatku lub znajomej grupie młodzieży) z Żywca i okolic oraz tworzeniu opowieści na jego/ich temat. Badani otrzymywali następującą instrukcję „Proszę pomyśleć o dzieciach, które Pan/i zna, a które mieszkają w Pana/i najbliższej okolicy. To mogą być Pana/i dzieci, ich znajomi lub inne dzieci, które Pan/i zna osobiście. Za chwilę zadam Panu/i pytania dotyczące dzieci, o których Pan/i pomyślał/a. Proszę nie mówić mi o kim Pan/i pomyślał/a. Proszę najpierw powiedzieć jakiego rodzaju problemy/trudności mają dzieci o których Pan/i pomyślała. (...) Proszę teraz wyobrazić sobie wymarzone otoczenie dla dzieci, o których Pan/i pomyślała. Co takiego musiałoby w takim otoczeniu być, żeby dzieci czuły się dobrze?”

Badacz notował odpowiedzi, używając czteropolowej tablicy (co pomaga/ co przeszkadza/ dzieci/ młodzież).

Obserwacja

W ramach prowadzonej diagnozy społeczności przeprowadzono obserwację w formie uczestniczącej. Badania wizualne i obserwacyjne pozwalają często na uzyskanie bogatszych i mocniej osadzonych w danym kontekście (specyficznych dla danego miejsca i danej grupy ludzi) danych.

Założono dwie metody obserwacji: 1 - obserwacja społeczności (w formie etnografii, obserwacji uczestniczącej, bycia świadkiem zdarzeń, rozmów itd.) i 2- obserwacja otoczenia fizycznego społeczności (w formie notatek, relacji z obserwacji lub zdjęć miejsc, napisów, wlepek, graffiti, etc.).

Tematem nadrzędnym obserwacji były relacje polsko-romskie, przejawiające się w społeczności lokalnej i jej otoczeniu, na przykład w formie:

- zachowań, praktyk, kodów, artefaktów, gadżetów etc. specyficznych dla każdej z grup;
- zachowań jednej grupy wobec drugiej, zachowania przedstawiciela jednej grupy wobec przedstawiciela drugiej grupy;
- wyglądu otoczenia, w którym żyją przedstawiciele obydwu grup lub przedstawiciele jednej z grup;
- napisów na murach, ścianach, graffiti, wlepek, plakatów, symboli etc. których adresatem lub podmiotem jest jedna z grup.

Wyniki - diagnoza

Diagnoza składa się z trzech części: początek to (część I) ogólny zarys demograficzny społeczności Żywca oraz analiza sytuacji ekonomiczno- bytowej Romów Żywieckich (na podstawie analizy danych zastanych), co jest tłem dla analizowanego problemu relacji polsko- romskich. Następnie (część II) odtworzono obraz Roma w oczach Polaków z Żywca na podstawie wywiadów oraz badania kwestionariuszowego (badanie nr 2) dotyczącego zawartości treściowej stereotypu Roma . Dalsze wyniki diagnozy opisano według założonych pytań badawczych (część III). Przy każdym pytaniu przedstawiono rezultat badań przy wykorzystaniu poszczególnych metod.

Demografia, sytuacja ekonomiczno-społeczna

Według danych z 1 stycznia 2011 r. powierzchnia miasta Żywiec zajmuje powierzchnię 50.54 km², co stanowi 4,9% powierzchni powiatu żywieckiego, w skład którego wchodzi 14 gmin wiejskich, 1 gmina miejska i miasto - Żywiec. Wg danych statystycznych, w 2010 r. Żywiec zamieszkiwało 32 621 osób, w tym 15 677 mężczyzn (48,1%) i 16 944 kobiet (51,9%), co na tle innych miast kraju daje 142 pozycję. Gęstość zaludnienia miasta stanowiła 636 osób/km², w skali wszystkich miejscowości kraju była to odległa 514 pozycja. Średnia wysokość zarobków mieszkańców miasta w 2010 r. wynosiła 3 322 zł, co w zakresie osiągniętych dochodów plasowało Żywiec na 62 pozycji w skali kraju (porównawczo: najwyższe zarobki to 5 819 zł w Lubinie i 5 000 zł w Warszawie), a niższe np. w niedalekim Cieszynie (2 807 zł). Nie znaczy to, że w mieście nie występuje problem bezrobocia. W omawianym roku wskaźnik bezrobocia osiągnął 13,6% w stosunku do aktywnych zawodowo mieszkańców. Liczba bezrobotnych obejmowała 7 616 osób, w tym 3 163 mężczyzn (41,5%), i 4 453 (58,5%) kobiet (co na tle innych miast w kraju plasowało Żywiec na 20 pozycji). W zakresie nasycenia podmiotami gospodarczymi miasto zajmowało 121 pozycję. Wpływ na taki stan rzeczy miała przede wszystkim duża liczba małych podmiotów gospodarczych (zatrudniających od 1 do 9 pracowników) – 3 504 (93,5%). Pozostałe to: 187 podmiotów z liczbą 10-49 pracowników, 47 zatrudniających 50-249 osób, 5 z 250-999 osobami i 4 największe z ponad 1000 zatrudnionymi pracownikami. Liczba szkół w Żywcu jest podobna jak w większości polskich miast. Osiem szkół kształcących na poziomie zawodowym daje miastu 25 pozycję w skali kraju.

Żywiec jest geograficznym centrum Beskidów. Węzeł i linie kolejowe tworzą obecnie najkrótsze połączenie centrum kraju z Wiedniem i Bratysławą. Żywiec leży w bardzo atrakcyjnej turystycznie i przyrodniczo okolicy, na miejscu nie ma jednak wystarczającej bazy hotelowej i gastronomicznej. Liczne placówki prowadzą aktywną działalność kulturalno-oświatową na rzecz seniorów, młodzieży oraz dzieci. Ma ona na celu promocję historii i kultury regionu. W ramach strategii rozwoju miasta do priorytetów zaliczono m.in. rozwój infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej oraz rozwój imprez kulturalnych o zasięgu ponadregionalnym, umożliwiających wykreowanie miasta jako renomowanego ośrodka sportowego i turystycznego. Do priorytetów w rozwoju miasta zalicza się także współpracę transgraniczną, która ma wspierać rozwój kontaktów w zakresie ochrony środowiska, gospodarki i kultury.

Współpraca międzynarodowa obejmuje wymianę doświadczeń, wyjazdy młodzieży, organizację imprez kulturalnych oraz promocję turystyczną i gospodarczą ważną w dobie jednoczenia się kontynentu. Celem strategicznym jest wzrost sprzedaży towarów i usług firm żywieckich na rynku krajowym i międzynarodowym, jak również stabilizacja lokalnego rynku

pracy. Dzięki wdrażaniu nowej strategii zarządzania środowiskiem, Żywiec jako pierwsze miasto w kraju otrzymało świadectwo „Miasta Czystszej Produkcji”. Wśród ekspertów Żywiec zaliczany jest do krajowych liderów w pozyskiwaniu środków unijnych. Żywiec posiada ogromny potencjał społeczny wyrażający się w działaniu jak również umiejętnościach i predyspozycjach w sprawnym zarządzaniu gminą. Rozwój miasta jest widoczny nie tylko poprzez odnowione fasady kamienic, liczne butiki, oryginalne kafejki ale głównie poprzez nowoczesne inwestycje, działania zmierzające do polepszenia jakości życia, obniżki obecnych kosztów utrzymania, oraz plany skoncentrowane na przyszłości miasta i jego mieszkańców.

Sytuacja ekonomiczno-bytowa Romów w Żywcu

Wysokie bezrobocie, ograniczone możliwości aktywizacji wynikające z braku wykształcenia, problemy osobiste, w szczególności: słaby stan zdrowia, niskie poczucie własnej wartości, niezaradność, brak umiejętności interpersonalnych w poruszaniu się na rynku pracy zepchnęły żywieckich Romów na margines społeczny. Silne akcentowanie swojej odrębności etnicznej: językiem, kulturą, strojem, obyczajami, spójnością grupy oraz izolacją od innych (nie-Romów), nie sprzyja zmianie ich pozycji w strukturze klasowo-warstwowej. Weryfikując różne źródła na temat żywieckich Romów odnotowano, iż tylko dwie osoby kiedyś pracowały (natomiast z rozmów z pracownikami socjalnymi wynika, że były to cztery osoby²⁰). Równocześnie z informacji przesłanych przez Powiatowy Urząd Pracy w Żywcu wynika, że w okresie ostatnich czterech lat tj. od 2008 roku do chwili obecnej łącznie aktywizacją zawodową objęto 26 osób ze społeczności romskiej. We wrześniu 2011 roku było to dziewięć osób (sześć kobiet i trzech mężczyzn)²¹.

Na dzień 13 IX 2011 r. (kiedy kończono zbieranie danych), żadna z dorosłych osób z tej grupy nie pracowała. Niemniej jednak, pracownicy socjalni mają nieoficjalne informacje, o tym z czego utrzymują się ich podopieczni; często jest to tzw. szara strefa, handel w innych miastach, a czasami jest to wsparcie rodziny mieszkającej za granicą.

Mniejszość romska mieszka w obrębie miasta: kilka rodzin z tej społeczności zajmuje mieszkania w centrum Żywca, natomiast pozostali lokale w dalszych dzielnicach miasta: Zabłocie, Sporysz i Podlesie. Częstokroć są to mieszkania o bardzo małym metrażu w

20 Dane uzyskane od pracowników MOPS w Żywcu, lipiec 2011, załącznik nr 1

21 Dane z PUP w Żywcu CAZ I/P-9307-262IŁ/11 załącznik nr 2

stosunku do liczby mieszkających tam osób, jak np. siedmioosobowa rodzina mieszkająca w jednym pokoju²².

Mapa 1. Dzielnice Żywca

Romowie z reguły mieszkają w miejskich lokalach - mieszkaniach socjalnych, kwaterunkowych, albo w barakach przydzielonych im z urzędu (...). Dwie rodziny mieszkają w starych kamienicach, bez kanalizacji²³. Praktycznie wszystkie lokale zajmowane przez mniejszość romską są w złym stanie, co podnoszą zarówno sami najemcy, jak i pracownicy MOPS-u. Po pierwsze, są przepelnione albowiem przeważają rodziny wielodzietne i wielopokoleniowe, po drugie, często są zawilgocone i zagrzybione. „Jedna z rodzin mieszka w lokalu przydzielonym im przez miasto (...), to jeden pokój, bez bieżącej wody, kanalizacji ze szwankującą instalacją elektryczną (...), mieszka tam siedem osób²⁴. Ponadto w "mieszkanu" co drugi dzień trzeba zakładać trutkę na szczury²⁵.

22 J. Czernek, *Prawdziwych Cyganów już nie ma*, „Nad Solą i Koszarawą”, nr 8 (63), 15 IV 2001, <http://www.nsik.com.pl/archiwum/63/a16.html>, [dostęp:] 08-10-2011

23 J. Czernek, *Prawdziwych Cyganów już nie ma*, op.cit.

24 J. Czernek, op. cit.

25 Ibidem.

Obraz Romów w oczach Polaków z Żywca. Obraz Polaków w oczach Romów

Przed przystąpieniem do analizy pytań właściwych podjętych w projekcie badawczym, próbujemy odtworzyć, na podstawie rozmów i wywiadów, obraz Romów żywieckich w oczach współmieszkańców Polaków i wzajemnie.

Poniżej przedstawiono charakterystyczne, wybrane cytaty, ilustrujące wyrażenia oraz interpretacje.

AGK/01/VIP/Polak

*My mamy 130-120 Romów. Są **dwa rody w Żywcu**. U nas była królowa, mieszkała romska królowa. W Żywcu jest pochowana. Więc jak jest rocznica jej śmierci, albo jej rocznica urodzin, to przecież się zjeżdżają ze Szwecji. Z całej Europy...*

(...) Oni tylko tutaj śpią, cały dzień są w Krakowie przy rynku, dzieci żebrzą, ona żebrze

AGK/02/VIP/Polak

Moim zdaniem, w mniejszej ilości są te osoby, które są solą w oku typowego Żywieczanina.

*Ja, jak patrzę w ciągu 14 lat, to tak twierdzę, że no **trochę więcej te dzieci chodzą do szkoły, mniej pałętają się po ulicach**.*

AGK/03/VIP/Polak

*Oni chcieliby normalnie funkcjonować w naszym mieście (...) więc oni **muszą szukać możliwości zarobkowania, muszą pracować, muszą w jakiś sposób pozyskiwać środki**.*

BP/01/Polak i 02/VIP/Polak

*Pogoda, niepogoda, widać ja pod kościołem, przy dworcu, **wiecznie z tymi dziećmi siedzi i żebra**.*

*Natomiast tam, no **bieda aż piszczy**. Jest **problem z higieną**.*

*(...) Ona jest **niepiśmienna***

***Zamknięci są**. Swoje problemy **rozwiązują sami**.*

*Więcej **hołdują tej tradycji**. Bo tam widzę i to tak dbają, że to na Wszystkich Świętych, to nasi mieszkańcy chodzą tam **sensacyjnie pooglądać**, bo oni tam w grupie stają.*

BW/03/VIP/Polka

(...) No i obserwowałam **jej inność**. I czasami zachowania, których ona może czasem do końca nie kontrolowała, ale trudno powiedzieć, czy wynikało to z jej pochodzenia, z jej przynależności takiej społecznościowej, czy też wynikało z jej osobowości indywidualnej.

(...) ale co było ciekawe, to cała ta **sfera takiej rodzinności Cyganów** była widoczna od początku.

(...) ale chyba problem jest taki sam w całym kraju, że uczniowie pochodzenia romskiego, **pojawiają się w szkole podstawowej i są; gimnazjum nie zawsze kończą**. Między innymi ze względu na jakąś migrację.

MR/04/VIP/Polak

Są Cyganie w Żywcu. Jest kilka takich rodzin, klanów cygańskich. Jedne złe, drugie gorsze; jedne bogate, drugie biedne; jedne aktywne, pracujące i uczące się; a jedne złodzieje.

Nie ma typowego Cygana z Żywca. Są dwie odmienne rodziny. Jedna właśnie **taka, która stara się coś robić i jest dość uczciwa**, a druga to takie właśnie **złodzieje**. Brudasy i w ogóle flejtuchy takie, że...No nie ma typowego... To są dwa odrębne zupełnie typy. No i przez to, że jest część takich właśnie o... negatywnych, no to są postrzegani negatywnie

MR/02/Polak

Cyganki chodzą w długich spódnicach. Cyganie mają czarne włosy, ciemną karnację. Chodzą tak często, **w takim skupieniu, gromadami**. Całymi ulicami. Ino właśnie zachowują się głośno. Między sobą też się awanturują często.

(...) **Wprowadzają różnorodność**, a ja lubię różnorodność, nie taką jednolitość. I w ogóle chciałabym, żeby było więcej ludzi z innych kultur, z innych krajów w Żywcu.

MR/05/Polak

No na pewno **nie podoba się** to, że **zaczepiają, że siedzą pod kościołem** i to niedobrze wygląda. No niefajnie. Lepiej, żeby faktycznie coś pokazali ze swojej bogatej kultury, zaprezentowali i tym coś zarabiali, a nie **żebrali**. To jest na pewno negatywne.

PiJ/01/Rom

(...) Myśmy wszyscy pracowali. Teraz nie ma takiej osoby, która by pracowała

Tośmy rozmawiali na temat świetlicy, na temat wszystko...ja rozmawiałem, ale powiem tak, brak tego wyjścia ze stereotypu, żeby wejść tutaj. Bo w Andrychowie jest świetlica, jest wszystko.

PiJ/01/Rom

Właśnie **brakuje tych starszych ludzi (Romów), żeby pokierować** ich w romskich sprawach

PiJ/01/Rom

Tak jak Romka wróżyła, jak dawniej się wróżyło, to po prostu przychodzą, **nie wolno** itd.

To jest to, że nie zezwalają na wróżenie. U nas jest tak, że dziewczyny jak nie mogą wróżyć, no to biorą coś i handlują, żeby coś jakoś tako żyć. Przyjeżdżają obcokrajowcy, ich nie zatrzymujecie, a nas, **swoich robicie takie coś. Stawiają mandaty (...).**

Wyrażenia ilustrujące:

bieda aż piszczy, jest problem z higieną, jest niepiśmienna, zamknięci są, swoje problemy rozwiązują sami, więcej hołdują tej tradycji, jej inność, sfera takiej rodzinności Cyganów, są dwa rody w Żywcu, nie ma typowego Cygana z Żywca, wprowadzają różnorodność, w takim skupieniu, gromadami, **brakuje tych starszych ludzi Romów**

Interpretacja:

W oczach badanych mieszkańców Żywca odtworzony jest powszechny w Polsce, **stereotypowy wizerunek Roma** uwypuklający odmienność, hermetyczność grupy, trudną sytuację życiową. Ze strony Romów zauważalne jest odwoływanie się do dawnych, lepszych czasów i żal za przeszłymi (lepszymi?) relacjami w społeczności.

Dalsze wyniki formułowanej diagnozy opisano *według kolejności pytań badawczych*. Przy każdym pytaniu przedstawiono rezultat badań uzyskany przy wykorzystaniu poszczególnych metod (kolejno: dane zastane, wywiady, metody kwestionariuszowe, obserwacja).

1. Czy (i jak) zjawisko dyskryminacji i uprzedzeń wobec Romów jest zauważane przez mieszkańców Żywca?

Analiza danych zastanych

Najwięcej informacji na temat dyskryminacji oraz uprzedzeń wobec Romów można znaleźć w internetowych wydaniach gazet. Zamieszczone na forum i blogu szkoły oraz miasta wypowiedzi (najczęściej młodych osób), rzadko oparte są na własnych doświadczeniach; zazwyczaj są to opinie zasłyszane i poddane wartościowaniu. Mało jest opinii osób, które mają bliski kontakt z Romami.

Gazeta.pl poinformowała mieszkańców Żywca: „w mieście pojawiły się swastyki i inne faszystowskie emblematy oraz rasistowskie napisy wymierzone w Żydów i Romów. Na ulicach pojawiły się np. ulotki z hasłem *„Polska dla Polaków - Cyganom śmierć”*²⁶.

Poniżej kilka okazjonalnych wpisów świadczących o zainteresowaniu tematem dyskryminacji żywieckich Romów.

Wiorek - *„ja właściwie ostatnio rzadko mam przyjemność wałęsać się po żywcu. o co z tym właściwie chodzi? tzn. jakieś swastyki zawsze były sprayowane na murach, coś więcej się porobiło?”*²⁷. Włatca móch – *„To co obserwujemy w Żywcu to, jak już wcześniej powiedziałem, chamstwo buractwo i prostactwo w czystej formie”*²⁸.

Fakt bezpośrednich ataków na społeczność romską, szykanowanie ich, opluwanie – żywiecka młodzież w internecie potępia. Matrix: *„ja takiego zachowania kompletnie nie toleruję i jestem jak najbardziej za znalezieniem sprawców i pociągnięciem ich do odpowiedzialności”*²⁹. Władze miasta, solidaryzują się z tą społecznością. *„Napisy usuwamy na bieżąco, ale najważniejsze, żeby ująć chuliganów”* - mówi urzędnik Żywca³⁰. Matrix: *„jeden z takich napisów widnieje na budynku romów, należącym do... miasta oczywiście i też nie jest nic z nim zrobione”*, wyznaczyły też nagrodę za ujęcie sprawców.

26 Gazeta.pl. *Malowali swastyki, zatrzymała ich policja*, [źródło:] <http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,61085,4581298.html>, [dostęp] 11-10-2011

27 Więcej na: Forum L.O żywiec.pl, *Nazizm, nietolerancja* [źródło:] <http://uczniowie.lo-zywiec.pl/~djkisiel/przemo/viewtopic.php?t=19&postdays=0&postorder=asc&start=0>, [dostęp] 19-10-2011

28 Ibidem

29 Więcej na: Forum L.O żywiec.pl, *Nazizm, nietolerancja*, [źródło:] <http://uczniowie.lo-zywiec.pl/~djkisiel/przemo/viewtopic.php?t=19&postdays=0&postorder=asc&start=0> [dostęp] 18-10-2011

30 E. Furtak, *Rasistowskie napisy na żywieckich murach*, [źródło:] <http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,61085,4563205.html>, [dostęp] 13-11-2011

Pojawiają się również wypowiedzi osób bardziej sceptycznych, bądź lekko nieprzychylnych: Yan Cho – „*Ja nie propaguje niczego rasistowskiego itp i daleki jestem od tego ale zwróćcie uwagę: - Kto sprzedaje kradzione np perfumy przed sklepami, na ulicach- Jeśli zaproponujecie takiemu prace to on powie, że nie będzie robił że jemu się należy*”³¹. I dalej *”bądźmy dalej tolerancyjni ponad miarę to za niedługo będziemy się prosić, żebyśmy mogli żyć w „naszym” kraju. Oczywiście nie uogólniam że wszyscy z nich są tacy sami, ale przestrzegam przed hurra tolerancją...*”³².

Prasa

W lokalnej oraz regionalnej prasie opublikowano, w analizowanym okresie, kilka notek dotyczących bezpośrednio żywieckich Romów. Analizowane teksty nie zawierają treści dyskryminujących, ani rasistowskich, które byłyby skierowane bezpośrednio do członków tej grupy. Omawiane relacje z większością dalekie są od pożądanых. Jak sami autorzy, za Romami podkreślają, omawiana grupa etniczna spotyka się z „*nieprzychylnością niektórych ludzi, a szczególnie pewnych grup subkulturowych, które nie chcą z nimi obcować*”³³. Romowie podnoszą problem nierównego traktowania, jak mówią „*wrzuca się wszystkich do jednego worka*”. Kontrowersyjne opinie dotyczą oferowanych Romom wyremontowanych lokali, dla wielu rodzin w jednym budynku. Zainteresowani odebrali to jako zepchnięcie do etnicznego getta³⁴. Żywczanie takimi opiniami byli zbulwersowani³⁵, niejedna rodzina chciałaby otrzymać nowe mieszkanie, a oni [Romowie] jeszcze narzekają, zapominają, że niektórzy z nich są dłużnikami.

Jak pisze prasa, ze społecznym oburzeniem spotkały się ataki oraz rasistowskie napisy dotyczące Romów³⁶, Włodarze miasta mając na uwadze niski status społeczny tej grupy oraz jej społeczną marginalizację³⁷ wspierają oraz angażują się w inicjatywy socjalne i edukacyjne³⁸, brakuje jednak inicjatywy ze strony społeczności romskiej.

31 Forum L.O zywiec.pl, op. cit.

32 Ibidem.

33 S. Jasiurkowska, Żywieccy Romowie, „Gazeta Żywiecka”, wyd. nr 1, (124), s. 6. data 01.1999 załącznik nr 5, (tekst przesłany przez autorkę artykułu)

34 http://forum.gazeta.pl/forum/w.53.38588547.„Zywieccy_Romowie_nie_chca_mieszkać_razem_w_nowy_.html?v=2&wv.x=1 dostęp: [online] 15-10-2011

35 E. Furtak, „Gazeta Wyborcza”- Katowice, nr 64, dział Wydarzenia, wydanie z dnia 16-03-2006, s. 4

36 M. Biba, *Szykany wobec Romów, Bliżej Romów*, „Kronika Żywiecka” wydanie z dnia 30-10-2007 i 31-10-2007

37 Ł. Gardas, *Romowie żyją wśród nas*, „Dziennik Zachodni,” z dnia 16-09-2011

38 T. Terteka, *Samorząd Żywca wesprze miejscowych Romów*, notatka rzecznika prasowego U.M Żywca, z 26. 10.2007.

Policja

Na podstawie przeprowadzonej rozmowy z Rzecznikiem Prasowym KPP oraz przekazanych nam informacji, można wnioskować, iż brak jest w mieście widocznych oznak świadczących o dyskryminacji społeczności romskiej. Nieporozumienia mają czasami banalne podłoże, jak np. sprzeczka pod wpływem alkoholu, które zdecydowanie wg Rzecznika nie mają podłoża rasistowskiego.

Straż miejska

Zdaniem pracowników Straży Miejskiej wykroczenia popełniane przez kilku Romów psują opinię pozostałym członkom tej mniejszości, co się pokrywa z wypowiedzią na forum LO – Żywiec, np. *Beahemoth/Faust* - „Romowie są po prostu bardziej nachalni i zawzięci, dlatego bardziej zniechęcają do siebie”, szczególnie zebraniem z małymi dziećmi w miejscach publicznych, natarczywym wróżeniem oraz handlem fałszywymi towarami. Swoistą niechęć budzi głośne używanie słów wulgarnych, plucie, oraz zanieczyszczanie miejsc publicznych. Zdecydowana większość romskiej społeczności nie ma konfliktu z prawem z czym się zgadza *Pierwszak* - „hmmm..., ale Ci "w porządku" nie zwracają tak na siebie uwagi³⁹”.

Metody kwestionariuszowe

Wszystkie dane ilościowe uzyskane w dwóch badaniach przeprowadzonych standardowymi technikami kwestionariuszowymi, zostały przeanalizowane w pakiecie statystycznym SPSS. Łącznie zebrano dane ilościowe od 364 osób, natomiast z analiz z powodów metodologicznych wyłączono część przypadków, co ostatecznie pozwoliło na analizę statystyczną danych 349 osób.

Badanie 1

Analiza cech. Grupa 246 uczniów została podzielona na 4 grupy wiekowe. Tabela 7. przedstawia liczbę osób w każdej z grup wiekowych.

39 Więcej na: *Forum L.O żywiec.pl, Nazizm, nietolerancja*, [źródło:] <http://uczniowie.lo-zywiec.pl/~djksiel/przemo/viewtopic.php?t=19&postdays=0&postorder=asc&start=0> [dostęp:] 18-10-2011

Tab.7. Liczba badanych osób w podziale na grupy wiekowe

Wiek	Liczba osób
8-12 lat	32
13-14 lat	43
15-16 lat	81
17-19 lat	90
Ogółem	246

Odpowiedzi dotyczące cech pozytywnych i negatywnych zostały uśrednione, dzięki czemu uzyskano dwa wskaźniki. Jeden świadczy o tym, jak bardzo rozpowszechnione są cechy pozytywne, drugi dotyczy rozpowszechnienia cech negatywnych. Im wyższy wynik w przypadku każdego wskaźnika tym bardziej badani uważali że cechy o danym znaku są powszechne wśród opisywanej narodowości. W analizach statystycznych uwzględniano wskaźniki dotyczące wartościowania (ewaluacji) cech, jak również narodowość o którą pytano oraz grupę wiekową badanych.

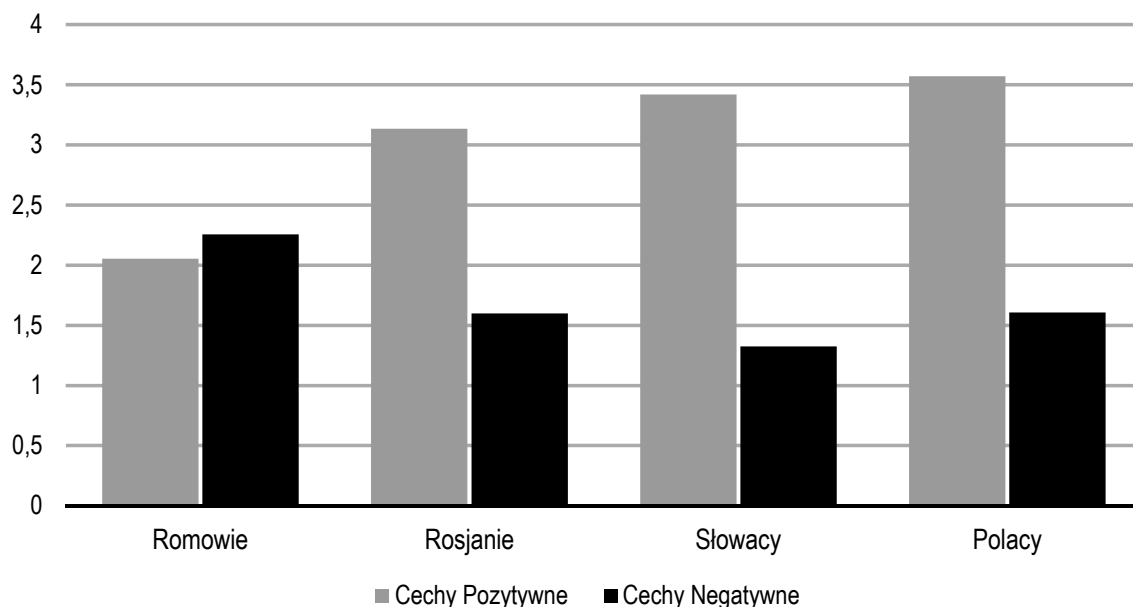
Podstawowym efektem jakie uzyskano w tym badaniu, jest istotne zróżnicowanie spostrzegania różnych narodowości. **W przypadku cech pozytywnych, były one najbardziej typowe dla Polaków**, następnie na podobnym poziomie Rosjan i Słowaków, a **najmniej charakterystyczne dla Romów**. Podobnie **w odniesieniu do cech negatywnych, badani uważali, że są one najbardziej typowe dla Romów**.

Tab.8. Tabela przedstawia średnie dla każdej narodowości osobno dla cech pozytywnych i negatywnych

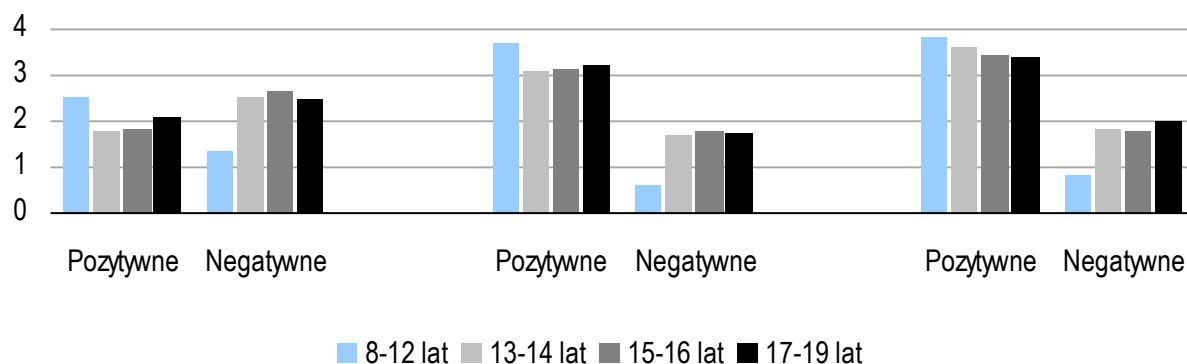
	Romowie	Rosjanie	Słowacy	Polacy
Cechy pozytywne	2,1 ^a	3,1 ^b	3,4 ^b	3,6 ^c
Cechy negatywne	2,3 ^a	1,6 ^b	1,3 ^c	1,6 ^b

Tabela 8. przedstawia średnie dla każdej narodowości osobno dla cech pozytywnych i negatywnych. Dla każdego rzędu średnie oznaczone różnymi literami (a, b, c) oznaczają istotnie statystyczne różnice.

Rys.2. Wykres średnich cech pozytywnych i negatywnych dla różnych narodowości. Im wyższa wartość średnia, tym postrzegane cechy są uważane za bardziej typowe dla danej grupy narodowościowej.

Wykres na rysunku 2. ilustruje opisywane zależności. W przypadku Romów typowość cech pozytywnych i negatywnych była zbliżona, **w przypadku innych narodowości przeważały cechy pozytywne**. Ponadto, badani uznali, że **cechy pozytywne są najmniej, a negatywne najbardziej charakterystyczne dla Romów**.

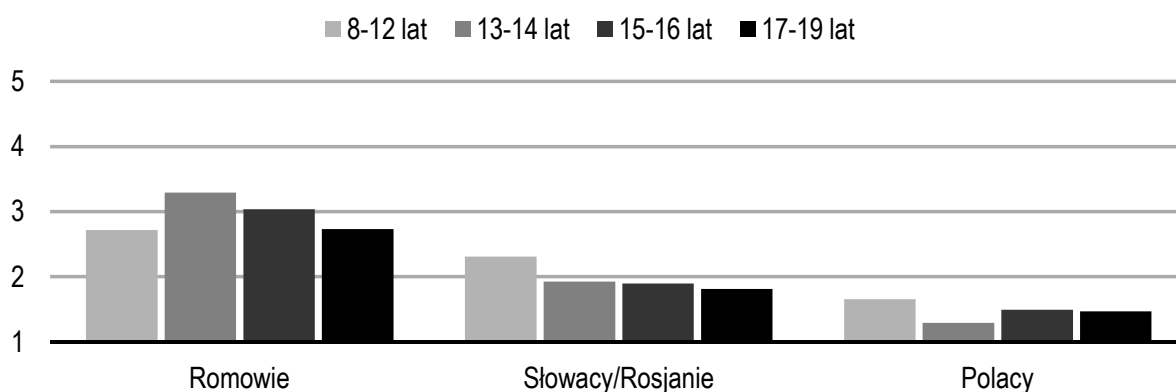

Rys.3. Wykres średnich cech pozytywnych i negatywnych dla dzieci i młodzieży w różnym wieku

Jedyną różnicą związaną z wiekiem badanych była, **charakterystyczna dla dzieci ze szkoły podstawowej (wiek 8-12 lat), skłonność do przypisywania każdej analizowanej**

grupie większej liczby cech pozytywnych niż negatywnych co jest zilustrowane na wykresie (rys.3). Taki sam układ wyników uzyskano, jeśli zamiast zmiennej wiek wprowadzono szkołę, w której prowadzono badanie.

Analiza dystansu. Sprawdzono, czy grupa wiekowa, do której należą badani determinuje to, jak oceniają różne narodowości. Wyniki analizy, pokazały, że **dzieci ze szkół podstawowych, chciały, by dziecko romskie usiadło najdalej od nich, ale podobnie daleko sadzały dziecko rosyjskie lub słowackie.**

Rys. 4. Średnie dystansu osobno dla badanych narodowości w ocenie dzieci i młodzieży w różnym wieku

Najbliżej dzieci z podstawówki sadzały dziecko polskie. W pozostałych grupach wiekowych uzyskano jednorodny wzorzec wyników: **najdalej sadzono dziecko romskie, następnie słowackie lub rosyjskie, a najbliżej dziecko polskie.**

Tab.9 Średnie dystansu osobno dla badanych narodowości w ocenie dzieci i młodzieży w różnym wieku

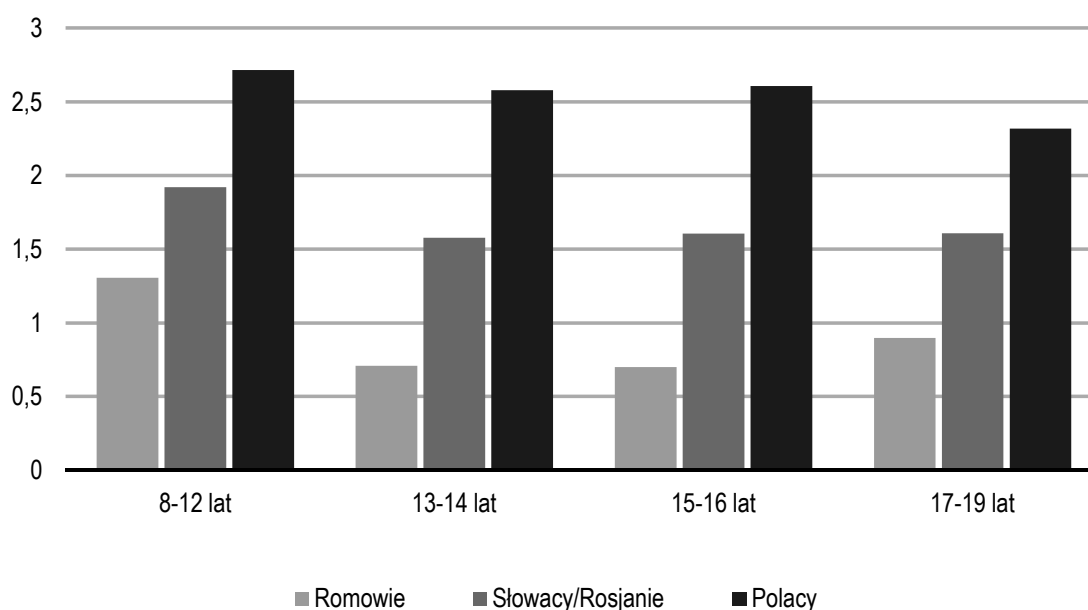
	Romowie	Słowacy/Rosjanie	Polacy
8-12 lat	2,7 ^{a40}	2,3 ^a	1,7 ^b
13-14 lat	3,3 ^a	1,9 ^b	1,3 ^c
15-16 lat	3,0 ^a	1,9 ^b	1,5 ^c
17-19 lat	2,7 ^a	1,8 ^b	1,5 ^c

Analiza przeprowadzona z podziałem na rodzaj szkół (podstawowa, gimnazjum, liceum

40 Wskaźniki przybierały wartości od 1- chciałym/chciałabym żeby uczeń tej narodowości usiadł blisko mnie do 5 - chciałym/chciałabym, żeby usiadł najdalej ode mnie. Dla każdego rzędu średnie oznaczone różnymi literami oznaczają istotnie statystyczne różnice.

profilowane i liceum ogólnokształcące) pokazała dodatkowo, że **w liceum, młodzież tak samo blisko sadzała koło siebie Polaka, jak i Słowaka lub Rosjanina, istotnie dalej natomiast Roma**. W gimnazjum i liceum profilowanym natomiast wzorzec wyników był podobny do ogólnego wzorca dla młodzieży w wieku 15-19 lat. Zaobserwowano tam stopniowanie bliskości względem własnej osoby, najbliżej mogły znaleźć się osoby z własnej grupy narodowościowej, następnie z grupy Rosjan lub Słowaków, **na końcu znajdowali się Romowie**. Niezależnie jednak od zróżnicowania w obrębie innych badanych narodowości **Romowie byli widziani jako najmniej pożądani sąsiedzi w ławce szkolnej**.

Analiza ogólnego wskaźnika postawy. Sprawdzano, czy ogólne nastawienie do każdej z narodowości będzie zależało od wieku badanych. W analizach uwzględniono zatem grupę wiekową oraz narodowość, którą oceniali badani. W przypadku każdej narodowości, niezależnie od wieku badanych, okazało się, że **Romowie byli najmniej a Polacy najbardziej lubianą grupą**. Wyniki wskazują ponadto, że **dzieci ze szkół podstawowych miały wyraźnie lepszy stosunek do Romów niż dzieci z pozostałych placówek** (por.rys.5.).

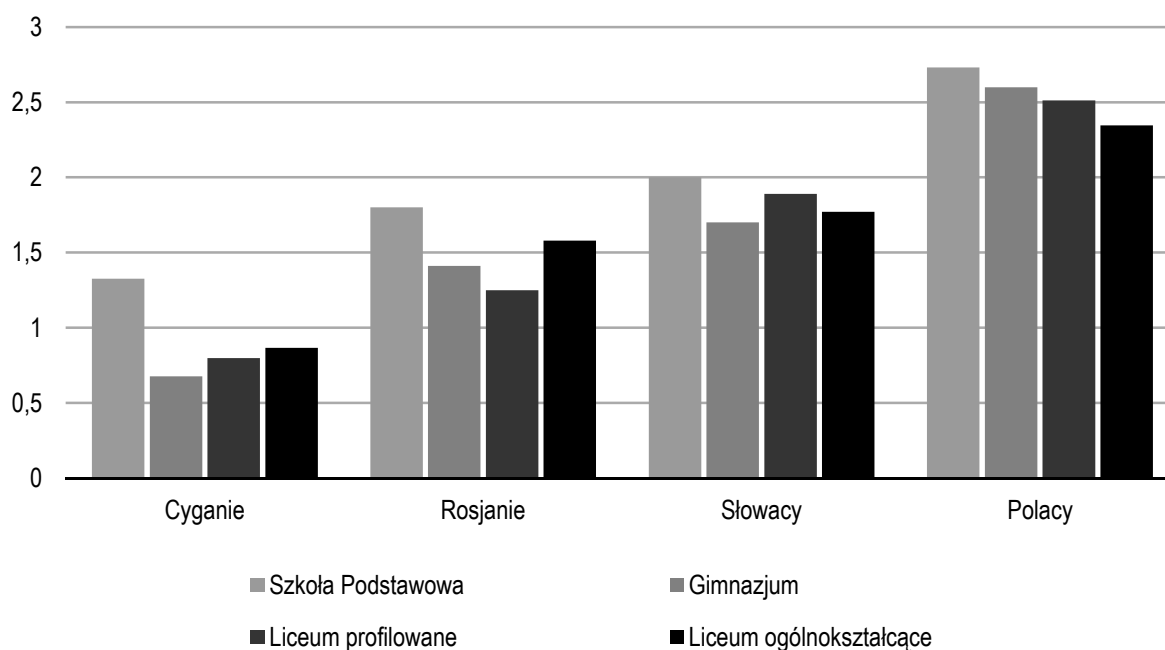
Rys.5. Średnie ogólnego wskaźnika postawy osobno dla badanych narodowości w ocenie dzieci i młodzieży w różnym wieku

Badani w różnym wieku nie różnili się w ocenie Rosjan i Słowaków. Odnotowano natomiast różnice w ocenie grupy własnej w zależności od wieku badanych. **Najgorzej grupę własną – Polaków oceniali najstarsi respondenci** (por.tab.10).

Tab.10. Średnie ogólne wskaźnika postawy osobno dla badanych narodowości w ocenie dzieci i młodzieży w różnym wieku.

	Romowie	Słowacy/Rosjanie	Polacy
8-12 lat	1,3 ^{a41}	1,9 ^b	2,7 ^c
13-14 lat	0,7 ^a	1,6 ^b	2,6 ^c
15-16 lat	0,7 ^a	1,6 ^b	2,6 ^c
17-19 lat	0,9 ^a	1,6 ^b	2,3 ^c

Podobnie jak dla oceny dystansu, podobnie dla wskaźnika ogólnej postawy, odnaleziono także różnice między rodzajem szkoły, do której chodzili badani. W gimnazjum i liceum profilowanym uczestnicy badania inaczej oceniali Słowaków i Rosjan. W obu szkołach Rosjanie byli mniej lubiani niż Słowacy. We wszystkich szkołach najgorzej oceniani byli Romowie (por. rysunek 6. i tabela 11.).

Rys.6. Średnie ogólne wskaźnika postawy osobno dla badanych narodowości w ocenie dzieci i młodzieży z różnych szkół

41 Wskaźniki mogły przybrać wartości od 0- w ogóle nie lubię tej narodowości do 3 bardzo lubię. Dla każdego rzędu średnie oznaczone różnymi literami oznaczają istotnie statystyczne różnice.

Tab. 11. Średnie ogólnego wskaźnika postawy osobno dla badanych narodowości w ocenie dzieci i młodzieży z różnych szkół.

	Romowie	Rosjanie	Słowacy	Polacy
Szkoła Podstawowa	1,3 ^{a42}	1,8 ^b	2,0 ^b	2,7 ^c
Gimnazjum	0,7 ^a	1,4 ^b	1,7 ^c	2,6 ^d
Liceum profilowane	0,8 ^a	1,3 ^b	1,9 ^c	2,5 ^d
Liceum ogólnokształcące	0,9 ^a	1,6 ^b	1,8 ^b	2,3 ^c

Analiza wyników dzieci romskich.

Przeanalizowano odpowiedzi dzieci romskich w porównaniu do odpowiedzi ich rówieśników z tej samej szkoły podstawowej. Ze względu na nieliczność grupy badanych dzieci romskich, wnioski należy traktować z ostrożnością, jednak są one zgodne z obrazem prezentowanym już w literaturze⁴³.

W zakresie cech pozytywnych, w porównaniu do dzieci polskich, **Romowie znacznie lepiej oceniali Romów**. Obie grupy nie różniły się w ocenie Słowaków i Polaków. Ważnym wynikiem uzyskanym w badaniu jest także to, że **dzieci romskie za podobnie pozytywne uznały wszystkie narodowości. Dzieci polskie natomiast uznały, że cechy pozytywne są wyraźnie mniej charakterystyczne dla Romów niż Polaków i Słowaków** (por.tabela 12.).

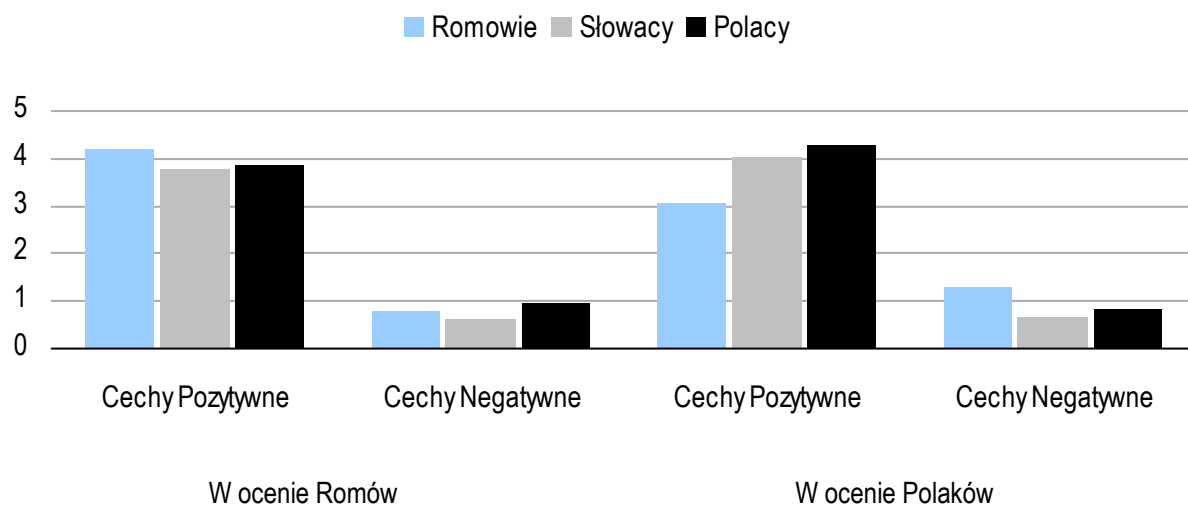
Tab.12. Średnie dla każdej narodowości osobno dla cech pozytywnych i negatywnych w ocenie dzieci polskich i romskich ze szkół podstawowych

		Romowie	Słowacy	Polacy
Romowie	Cechy Pozytywne	4,2 ^{a44}	3,8 ^a	3,9 ^a
	Cechy Negatywne	0,8 ^a	0,6 ^a	1,0 ^a
Polacy	Cechy Pozytywne	3,1 ^a	4,0 ^b	4,3 ^b
	Cechy Negatywne	1,3 ^a	0,7 ^b	0,8 ^b

42 Wskaźniki mogły przybrać wartości od 0- w ogóle nie lubię tej narodowości do 3 bardzo lubię. Dla każdego rzędu średnie oznaczone różnymi literami oznaczają istotnie statystyczne różnice.

43 Feddes, A.R., Monteiro, M.B. Justo, M.G. (2010). Compared to Whom? A Developmental Study on the Role of Ethnic Group Membership when Making Social Comparisons. Actas do VII Simpósio Nacional de Investigação em Psicologia.

44 Dla każdego rzędu średnie oznaczone różnymi literami oznaczają istotnie statystyczne różnice. Wartości na skali oznaczają 0-cechy nie są reprezentowane w badanej grupie do 5 wszyscy w danej grupie posiadają te cechy.

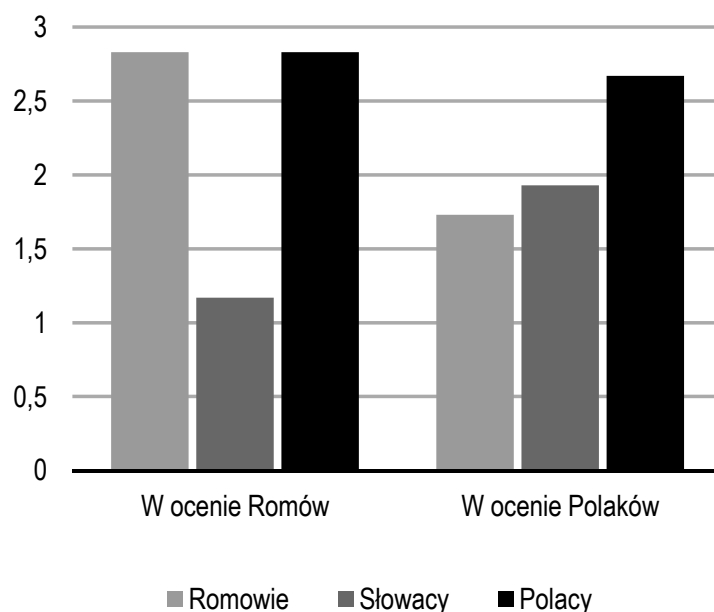
Rys.7. Średnie dla każdej narodowości osobno dla cech pozytywnych i negatywnych w ocenie dzieci polskich i romskich ze szkół podstawowych

W zakresie cech negatywnych, dzieci romskie przypisywały wszystkim narodowościom jednakową (nie)typowość cech negatywnych. **Natomiast dzieci polskie uznały cechy negatywne za bardziej typowe dla Romów w stosunku do pozostałych narodowości. Dzieci polskie i romskie nie różniły się w ocenie dystansu, w jakim chciałyby widzieć nowego ucznia, choć dzieci polskie wyraźnie chciały posadzić rówieśnika Polaka bliżej siebie, niż dzieci innych narodowości (por.tabela 13.)**

Tab.13.Średni dystans wobec trzech narodowości u dzieci romskich i polskich

	Romowie	Słowacy	Polacy
Dystans - Romowie	2,5	2,5	2,7
Dystans - Polacy	2,3	2,2	1,4

W zakresie ogólnej postawy dzieci polskie i romskie różniły się w ocenie trzech badanych narodowości. **Młodzi Romowie podobnie oceniali grupę własną i większościową grupę Polaków, a zdecydowanie gorzej Słowaków. Z kolei w ocenie uczniów polskich obie oceniane narodowości były oceniane gorzej niż grupa własna (por. rysunek 8 i tabela 14.).**

Rys. 8. Uśredniona postawa wobec trzech narodowości w ocenie Romów i Polaków

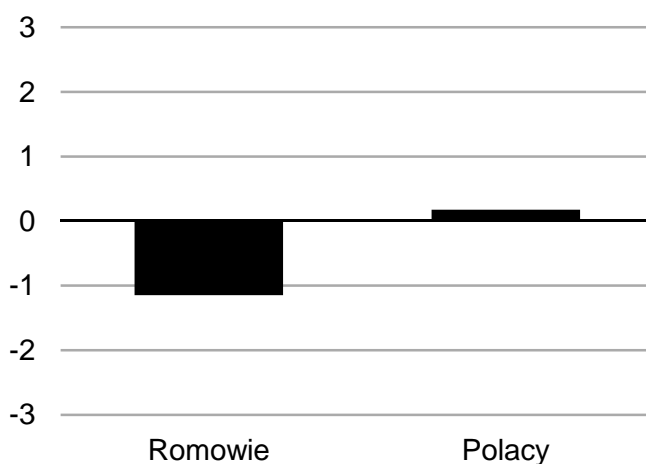
Tab.14. Uśredniona postawa wobec trzech narodowości w ocenie Romów i Polaków

	Romowie	Słowacy	Polacy
W ocenie Romów	2,8 ^a	1,2 ^b	2,8 ^a
W ocenie Polaków	1,7 ^a	1,9 ^a	2,7 ^b

Badanie 2

Uczniowie liceum ogólnokształcącego i liceum profilowanego w badaniu 2 wypisywali skojarzenia związane dwiema narodowościami i wygenerowali zbliżoną liczbę wypowiedzi o Romach ($M=7,95$; $SD=3,64$), jak i o Polakach ($M=8,07$; $SD=3,54$). Każde z podanych skojarzeń było później oceniane przez uczniów w zakresie typowości dla danej narodowości i wartościowania (czy dane skojarzenie pozytywnie czy negatywnie świadczy o danej grupie). Niezależnie od szkoły, w której było prowadzone badanie, uczniowie ocenili obie narodowości podobnie w zakresie typowości skojarzeń. Podane przez nich wypowiedzi w jednakowym stopniu były charakterystyczne dla badanych Romów ($M=4,06$; $SD=0,84$), jak i Polaków ($M=3,9$; $SD=0,7$). **Badani ocenili podane przez siebie skojarzenia jako zdecydowanie mniej pozytywne dla Romów ($M=-1,15$; $SD=1,17$) niż dla Polaków ($M=0,17$; $SD=1,15$). O ile własne skojarzenia z Romami ocenili jako negatywnie**

świadczące o tej grupie, o tyle skojarzenia z Polakami były bardziej neutralne. Warto też podkreślić, że aż dla 81% badanych średnia skojarzeń dotyczących Romów była niższa niż środek skali, czyli wartość neutralna: 0. W przypadku skojarzeń z Polakami 47% badanych miało średnią ocenę własnych skojarzeń poniżej 0.

Rys.9. Średnia ewaluacja skojarzeń z Romami i Polakami, gdzie im niższa wartość średnia tym gorzej oceniane skojarzenia dotyczące danej grupy narodowościowej

Wśród **negatywnych skojarzeń związanych z Romami** znalazły się takie dotyczące:

- **negatywnych zachowań Romów** m.in. żebractwo (N=63), używki- alkohol, papierosy (N=20), odniesienia do agresywności (N=15), używania wulgaryzmów (N=12), kradzieży (32), oszustw (n=30), agresywny i nieuczciwy handel (N=5), zaczepianie ludzi (N=10)
- **wykluczenia społecznego Romów** m.in. bieda (N=47), bezrobocie (N=24), brud (N=23), życie w złych warunkach (N=31), brak wykształcenia (N=11)
- **negatywnych cech i określeń przypisywanych Romom:** m.in.: lenistwo (N=14), nachalność (N=23), chamstwo (N=11), chciwość (N=6), ponadto wśród określeń znalazły się skrajnie negatywne określenia np. "ogólnie śmierzące dziwaki", "śmiecie, których należy się pozbyć", "brzydki krajobraz Żywca", "złoczyńcy", "nieużyteczni społecznie", "margines społeczny", "wyrzutki społeczne", "niepotrzebny element", "problem na Słowacji, Węgrzech, Rumunii i Polsce".

Wśród skojarzeń dotyczących Romów znalazło się też kilka takich, których autorzy zwracają uwagę na **problem wykluczenia Romów**. Wśród wypowiedzi pięciu osób znalazły się uwagi dotyczące: "ignorowania", "poniżenia", "odrzućenia" Romów, tego, że "ludzie kierują się uprzedzeniami oceniając ich", "w szkole dzieci są traktowane jako gorsze, są izolowane, odpychane przez rówieśników".

Ogólny obraz wyłaniający się z badań kwestionariuszowych pokazuje **niechęć Polaków do Romów odzwierciedlającą się tak w przypisywaniu im zazwyczaj cech negatywnych, a odmawianiu pozytywnych lub w niechęci do sąsiedztwa w szkolnej ławce.** Warto jednak zwrócić uwagę na przyczyny negatywnego stosunku, które częściowo odsłaniają wyniki badania 2. **Młodzi ludzie poza zwyczajowo przypisywanym Romom negatywnym zachowaniom, zauważają, że jest to grupa dotknięta wykluczeniem społecznym.** Można zatem założyć, że **część negatywnego stosunku młodych żywczań do romskich mieszkańców miasta wynika nie tyle z uprzedzeń etnicznych, co z uprzedzeń społeczno-bytowych.**

Wywiady

Poniżej przedstawiamy charakterystyczne, wybrane cytaty z wywiadów *pogłębionych z Polakami i Romami*, wyrażenia ilustrujące oraz interpretacje.

AGK/02/VIP/Polak

*Można powiedzieć, że w skali Żywca nie jest dużo około 200 osób. Jakby nie rzucają się w oczy. Ale też mieszkańcy w paru przypadkach, no, **mają pretensje** tutaj do tej ludności romskiej.*

AGK/03/VIP/Polak

*Jeżeli chodzi o Romów samych, no to wiadomo, że też **różnie** Romowie są spostrzegani. Generalnie **negatywnie**. My staramy się zmieniać ten wizerunek Romów.*

*Staramy się tutaj przeciwdziałać, czy też prowadzić taką akcję, rozmawiać na ten temat, żeby zniknęło z naszych ulic, parkingów **zebranie** przez Romów. Bo to generalnie **bardzo negatywnie jest odbierane** przez mieszkańców naszego miasta. I to generalnie się udaje.*

MR/04/VIP/Polka

*No są **niechlujni, brudni i od razu brzydki im z oczu patrzy, albo pijani** i w ogóle, **odrażający**... Trzeba od razu okna otwierać jak wchodzi.*

BW/03/VIP/Polka

(...) Ja teraz, jakkolwiek jestem daleka od wszelkich uprzedzeń, to w momencie, gdy podchodzi do mnie Cygan i chce żeby mu coś dać, to ja często komentuje to tak: że ja już dałam trzy pokolenia do przodu. Zwolniona jestem z obowiązku.

BW/01/Polka

Są, są Cyganie. I bardzo **trzeba uważać**, bo albo pieniądze, albo to...potrafią **z torebki wyciągnąć**. Nie wiesz kiedy, co i jak. Są, są, widać ich, tak, jak bardzo często przyjeżdżałam do Żywca, to...nawet potrafił nas na dworcu autobusowym, tam koło ubikacji **zaczepić, jakieś wróżby**, żeby tylko pieniądze, cokolwiek... Tak, Cyganie to jest akurat **niebezpieczna sprawa**, moim zdaniem.

MR/02/Polka

Ja osobiście **jestem trochę uprzedzona** do Romów i **boję się ich**, naprawdę.

Nawet mężczyzna, który tutaj pracuje, zamyka drzwi w kinie, jak ona (ta Cyganka) przychodzi, żeby czasami tutaj nie przyszła i nie zrobiła jakiejś **awantury**

Denerwuje mnie zebranie ich. Bo głównie zajmują się tym i to jest uciążliwe.

MR/06/Polka

Ja mam wrażenie, że im dłużej będzie się utrwalalo taki wizerunek, wzajemnie... Im dłużej będą Romowie funkcjonowali **pasywnie**, a miasto akceptowało to wszystko, tym dłużej, przede wszystkim te dzieci, nie będą miały żadnych perspektyw.

Wyrażenia ilustrujące: *pasywnie, denerwuje mnie zebranie, jestem trochę uprzedzona, niebezpieczna sprawa zaczepić, jakieś wróżby, z torebki wyciągnąć, niechlujni, brudni i od razu brzydko im z oczu patrzy, albo pijani, odrażający, bardzo negatywnie jest odbierane, mają pretensje.*

Interpretacja wywiadów:

Opinie decydentów osób znaczących w Żywcu wskazują na umiarkowanie negatywny obraz Romów w oczach mieszkańców i w ich własnych oczach. Obraz ten powiela stereotypy czy też doświadczenia ogólnopolskie. U osób publicznych odczuwalna jest postawa protekcyjna, łagodzona poprawnością polityczną. Brak jest w tych wywiadach treści mówiących o spostrzeganej dyskryminacji, wykluczaniu Romów itp. Zwyczajni mieszkańcy Żywca nie krępują się podkreślenia negatywnych aspektów zachowania niektórych Romów i własnych lęków lub uprzedzeń związanych z tą grupą. W sferze mentalnej i emocjonalnej

typowych przedstawicieli polskiej większości, wspólnota Romów jawi się krytycznie, z zauważalnym dystansem, niekiedy podejrzeniami o złe intencje i lekciem.

Obserwacja

BW – refleksja z obserwacji z obserwacji

W przestrzeni miejskiej nie widać rażących przejawów dyskryminacji i uprzedzeń wobec żywieckich Romów. Spotyka się ich na ulicy, w sklepach, koło kościoła, w okolicy centrum handlowego. Nie dostrzegłam natomiast (poza sytuacją szkolną i poza osiedlem gdzie mieszkają rodziny romskie) ani jednej naturalnej interakcji, swobodnej rozmowy Polaka/Polki i Roma/Romki. Społeczny świat polskiej większości i świat romskiej mniejszości przemieszczają się jak gdyby „na odrębnych orbitach”. Ewentualne interakcje prowokowane są przez kobiety romskie (żebranie, prośby o wsparcie), Polacy starają się te kontakty przerwać i ich unikać.

2. Czy (i ew. jak często) występują przypadki agresji, pogardy, wykluczenia, rasizmu, wobec przedstawicieli mniejszości romskiej i grupy Romów jako wspólnoty?

2 a. Czy istnieje i jaki ma charakter dyskryminacja wobec Romów w Żywcu?

Problematyka podejmowana w tym pytaniu łączy się z pytaniem poprzednim. Staramy się więc minimalizować powtarzające się treści. Odpowiedź na to pytanie koncentruje się na identyfikacji konkretnych przejawów agresji lub wykluczenia, dotyczy raczej zachowań niż myśli i emocji.

Analiza danych zastanych

Analizowane treści zamieszczone w Internecie, informują o bezpośrednich atakach na społeczność romską jak np. „Gazeta Forum” z 16.03.2006 roku, donosi o napadzie na romskie małżeństwo - „zostali zaatakowani, pobici i okradzeni”⁴⁵ twierdzą, iż była to napaść na tle rasistowskim, co wykluczyła policja. „Żywieccy Romowie potwierdzają, iż część mieszkańców Żywca im dokucza, zwłaszcza młodzi, którzy uważają się za tzw. >>skinów; czasem nas kopiają czasem wyzywają<<”⁴⁶. Podczas wydarzeń z 2001 i 2007 do domów rodzin romskich usiłowała wtargnąć grupa agresywnych napastników – zostały zniszczone

45 E. Furtak, H. Lipowska-Teutsch, *Niech mówi kultura*, NOT. FE, GW Katowice, nr 56, wydanie z dnia 06/03/2004, Wydarzenia, s. 3 ŻYWIEC. *Sposób na problemy Romów.*

46 *Ibidem.*

drzwi i okna. Również dwukrotnie na budynku zamieszkałym przez Romów oraz trzykrotnie na murach i przystankach w różnych częściach miasta pojawiły się rasistowskie hasła i napisy nawołujące do nienawiści: swastyki, gwiazdy Dawida na szubienicy, oraz napisy „Ku-Klux-Klan”, „Polska dla Polaków – Cyganom śmierć”, „Cyganie do gazu”. Przyczyną wspomnianej napaści, oraz propagowanie haseł wymierzonych w żywieckich Romów były „wyznawane przez sprawców poglądy o czystości rasowej i ideologii faszystowskiej”⁴⁷.

Źródło <http://katowice.gazeta.pl/katowice/1,35019,5562059.html>, dostęp; 13-11-2011

Napisy na żywieckich murach, mające ewidentnie wydźwięk rasistowski, niejednokrotnie dość długo nie były usuwane, co zarzucało władzom Żywca Stowarzyszenie Romów w Polsce, oraz Fundacja „Nigdy Więcej”. Przyczyn beczynności było kilka: wysokie koszty, brak reakcji administratora budynku, brak reakcji lokalnych władz m.in. policji, służb miejskich, która (zdaniem członka Stowarzyszenia „Nigdy Więcej”), spowodowana jest niewiedzą na temat znaczenia spornych „malunków na ścianach”⁴⁸.

Prasa

Sprawdzając dostępną na terenie Żywca prasę zwrócono uwagę na notatki prasowe na temat pobicia rodzin Romów. W roku 1998 rok - przestępstwo na tle narodowościowym⁴⁹. 2001 rok - napaść na rodzinę romską „napad skinheadów na rodzinę romską mieszkająca w barakach. Sprawcy nie stanęli przed sądem”⁵⁰. 2004 rok - napaść „na małżeństwo Romów z dwiema nastoletnimi córkami, zostali pobici i okradzeni”, „policja wykluczyła napaść na tle

47 M. Lach, „Dziennik Zachodni”, [źródło:] <http://zywiec.naszemiasto.pl/archiwum/1548216.romowie-nie-przestali-sie-bac-rasistow.id.t.html>, [dostęp:] 28-09-2011

48 Ł. Gardas, *Żywieccy policjanci lekceważą neonazistowskie symbole*, „Dziennik Zachodni”, źródło: <http://www.dziennikzachodni.pl/beskidy/206465.zywieccy-policjanci-lekcewaza-neonazistowskie-symbole.id.t.html?cookie=1>, , dostęp:29-10-2011

49 S. Jasiurkowska, tamże.

50 Czernek, *Prawdziwych Cyganów już nie ma*, „Nad Solą i Koszarawą”, nr 8 (63) rok IV – 15 –kwiecień 2001, archiwum [online], dostęp [14-10-2011

rasistowskim⁵¹. 2007 rok - kolejne wydarzenia: akty przemocy, naklejki, napisy i rysunki na murach skierowane wobec przedstawicieli tej mniejszości. We wszystkich wymienionych przypadkach, zarówno lokalna, jak i regionalna prasa natychmiast alarmowała czytelników. Przejawy nienawiści, miały mocny wydźwięk w każdym analizowanym tytule prasowym⁵²: „Walka z wiatrakami”, „Blżej Romów”, „Szykany wobec Romów”. Autorzy artykułów potępiali: faszyzm, rasizm, nietolerancję, wandalizm, itp.⁵³. Przestraszeni „*Romowie pomimo zatrzymania podejrzanych nie chcą podawać swoich nazwisk, >>bo oni mają kolegów<< nie czujemy się bezpiecznie*”⁵⁴. Pomimo zamalowania, co jakiś czas sporne napisy i symbole pojawiają się w różnych częściach miasta. Tak skomentował to Niemirowski: „*jestem przekonany, że to taka moda, która dopiero teraz doszła do Żywca, a małaolatki malują sobie takie rzeczy, bo będą się czuć silniejsi i bardziej pewni siebie przez to, że ludzie będą się ich bać...*”⁵⁵

Stowarzyszenia

Ataki na żywieckich Romów choć zdarzały się kilkakrotnie, nie były to jednak żadne skomasowane ataki, ani regularne pogromy jakkolwiek zdarzają się przejawy rasizmu wobec Romów, ostatni przykład: Limanowa, gdzie prokuratura zajmuje się sprawą linczu na romskiej rodzinie czy tegoroczna sprawa dot. wyproszenia Romów z poznańskiej dyskoteki⁵⁶. Wydarzenia 1998, 2004 i 2007 odnotowano w Brunatnej Księdze Stowarzyszenia „Nigdy Więcej” oraz Otwartej Rzeczypospolitej, jako akty jawnej dyskryminacji na tle rasowym. Łącznie sześć przypadków bezpośredniej agresji w okresie od 1998 do września 2011 roku tj. blisko czternaście lat. Bezpośrednie działania, dotyczące znalezienia sprawców rasistowskich hasel podjęła żywiecka policja oraz prokuratura, w efekcie których sprawcy tych czynów zostali zatrzymani. Podsumowując: najczęstszym i najbardziej wyraźnym przejawem tej niechęci były widoczne dla wszystkich rasistowskie napisy na murach (trzy odsłony: 2004 -utrzymywały się przez 2008 i 2009, 2007, 2010). Akty bezpośredniej agresji

51 E. Furtak, *Sposób na problemy Romów*, „Gazeta Wyborcza”, Katowice, nr 56, wydanie z dnia 06-03-2004, Dział: Wydarzenia, str. 3.

52 M. Lach, *Romowie nie przestali bać się rasistów*, „Dziennik Zachodni”, źródło: [online], [dostęp:] 28-09-2011

53 E. Furtak, *Rasistowskie emblematy szpecą miasto*, „Gazeta Wyborcza Bielsko-Biała”, nr 184, wydanie z dnia 07-08-2008, s. 1

M. Biba, *Szykany wobec Romów, Blżej Romów*, „Kronika Żywiecka” wydanie z dnia 30-10-2007 i 31-10-2007

54 M. Lach, *Romowie nie przestali bać się rasistów*, „Dziennik Zachodni”, źródło: [online], [dostęp:] 28-09-2011

55 Więcej na Forum, *„Romowie żyją wśród nas”*, [źródło:] http://zywiec.naszemiasto.pl/artukul/1082387_zapowiedz-romowie-zyja-wsrod-nas-dzisiaj-w-zywcu-mozna-sie-id.t.html, [dostęp:] 13-11-2011.

56 Sałwacka, *Dyskryminacja Romów nie dla prokuratury*, [źródło:] http://wyborcza.pl/1,75478,9149906,Dyskryminacja_Romow_nie_dla_prokuratury.html, [dostęp:] 29-10-2011

(biorąc pod uwagę analizowany okres prawie 14 lat) są raczej sporadyczne (wystąpiły cztery razy: 1998, 2001, 2004, 2007).

Straż miejska

Romowie często podnoszą fakt, że wobec nich występuje tzw. brak przyzwolenia na działania, które Polakom częściej „uszłyby na sucho” natomiast wobec nich nie stosuje się takich ulg. W swoich wypowiedziach pomijają fakt, że równie często unikają kolejnych mandatów, ponieważ są niemożliwe „do ściągnięcia”. Takie przypadki zdarzają się dość często, mówi pracownik Straży Miejskiej w Żywcu, kiedy stróża prawa po raz kolejny musieliby ukarać osobę, która popełniła wykroczenie, ale ponieważ znają jej sytuację materialną - często od tego odstępują.

Wywiady

Poniżej zamieszczamy charakterystyczne cytaty z wszystkich wywiadów odnoszące się do problemu podejmowanego w pytaniu. Poszukiwaliśmy informacji o realnych zachowaniach ludzi, nie tylko o intencjach. W części pierwszej analizy (A) zawarto cytaty mówiące o aktach agresji, pogardy, rasizmu. W części drugiej (B) zawarto cytaty mówiące o jawnej bądź dyskretnej dyskryminacji Romów w przestrzeni społecznej: szkole, na rynku pracy itp.

ad.2. Agresja, pogarda, rasizm

AGK/01/VIP/Polak

*(...) No i jak ona przyszła tam na tamę i chciała, żeby jej dali papierosa czy coś i odmówili jej; no to jak **usłyszeli więzankę**, to się **wkurzyli i poszli i wybili jej okna w baraku**.*

*Romowie pili w krzakach i gdzieś tych Romów zaczepiali. ...tych Polaków czy coś. I tak to się rozpoczęło (...) Szli ci kibole, gdzieś się z tymi Romami pokłócili, ale dali spokój i podobno wrócili na wieczór (Romowie?), chcieli im tamte drzwi, **bramę wyłamać** czy coś. Więc też nie są bez skazy Romowie.*

AGK/02/VIP/Polak

*Była taka sytuacja, około 13-14 lat temu, że były sygnały, że są napady, że oni (Romowie) się czują zagrożeni. I wiem, że straż miejska nadzorowała. Myślę, że raczej miało to **podłoże chuligańskie** niż rasistowskie.*

8 lat temu zrobiła się tutaj wrzawa od strony społeczności romskiej, bo rzeczywiście było umieszczonych, sztapowo, jakby od szablonu to było, sprayem, w miejscowości, w dzielnicy szczególnie Zabłocie, ale tu też, **hasła antyromskie**, Twierdzę, że był to wybryk chuligański i też nie natury rasistowskiej, tylko chuligański, po prostu, **wybryk**. No wprost uderzały one (w Romów). Tak, tak. Ale czy miały podgrzać atmosferę? Czy...trudno mi jest powiedzieć w ogóle...Jakby nie było tutaj później ani bójek, ani nie było...

AGK/03/VIP/Polak

To było chyba ze 3 lata temu, kiedy pojawiły się takie **hasła antyromskie**, gdzieś na elewacjach kilku domów, budynków. No to tam dwóch chłopaków urządziło sobie taką **zabawę śmieszna**, która niepotrzebnie nam zrobiła taką antyreklamę, ponieważ błyskawicznie zareagował pan Roman Kwiatkowski, który też lubi robić koło siebie takie zamieszanie. I on od razu zareagował, wysyłając informacje do wszystkich mediów; no to media od razu podchwyciły i akurat burmistrza, głównego szefa i ja się tłumaczyłem przed kamerami, jacy tu rasiści w tym Żywcu mieszkają.

No to ta sytuacja sprzed kilku lat, gdzie tam się pojawiły jakieś antyromskie hasła, to od razu mieliśmy, że **się czują zagrożeni** (Cyganie). Ale nie było w tym zakresie jakiejś sytuacji, że nie wiem, ktoś kogoś uderzył czy pobił...Może gdzieś tam, jakaś sytuacja nastąpiła, ale to nie na zasadzie na tle, że tak powiem rasowym...Bo nie ma jakiś, przynajmniej ja nie mam takich sygnałów, że jakaś grupa skinów, czy grupa jakaś inna, specjalnie napadła na Cyganów i ich pobiła.

01/BP/Polka

(...) No niektórzy chodzą do szkoły. Mało kiedy kto. Ja, z tego co wiem, to mało co. Trafi się taki Cygan w szkole, no i co robi???

Rozrabia, nie słucha na lekcjach, jakieś tam bijatyki na przerwach... A są, no...nie powiem, że wszyscy, bo są **tacy, co chcą się uczyć i uczą się**. Tylko, że znów są **przez rówieśników poniżani, krytykowani**, że on taki a taki. (...) Przez polskich rówieśników. Tak jak oni nam, tak samo my im.

MR/01/Polak

No tak, Cyganie, którzy nie są lubiani. Ale to jest chyba **ich wina, przede wszystkim**. W przypadku mnie, to wiszą nad klientem, **użebrają kasę, są pijani, albo przyćmieni jakimiś prochami** czy czymś takim, niektórzy. No i to niefajnie wygląda, no z punktu widzenia klienta, że ktoś mu wisi nad talerzem i prosi o złotówkę. Gdzie **wiadomo**, że tą złotówkę (może nie wiadomo, ale przypuszczenie jest takie i stereotyp jest taki), że to **przepije**.

Żebrzą cały czas, tak. Nie dość, że są w stanie wskazującym na spożycie...

Owszem, jak się ich weźmie za wszarz i wyrzuci z lokalu, to w tym momencie nikt tam nic nie mówi, nie odpowiada, tylko po prostu, na zasadzie warzywa, są wyprowadzani i **mają zaprogramowane: żebrać**, więc ręka do przodu i idą do następnej osoby. Czyli dalej wracają. Nie jest to dla nich jakąś karą, czy czymkolwiek. To jest tak **jakby byli zaprogramowani od dziecka**.

No, na pewno udało się uniknąć sytuacji jak była we Francji, że zostali eksportowani gdzieś tam. No, jest to ciężkie. Nie chcę tutaj mówić, czy to jest złe czy dobre. Natomiast tutaj fajne jest to, że nie ma tutaj jakiejś takiej całkowitej ich marginalizacji. Nie wiem, jakoś tak nigdy się nie zastanawiałem, **nie mam z nimi też takiego styku**. Jedyne, co mam to że żebrzą jak przychodzą. To to jest złe. No jeszcze udało im się uchronić, **że im nie whulałem, nie przetrzepałem skóry**, tylko ich grzecznie wypraszam. Co prawda, jest to bardziej stanowcze niż wcześniej, ale nigdy nie było tak, że...z ich strony nigdy nie było takiej siłowej agresji, która spowodowałaby reakcję z naszej strony. Że jeśli oni siłowo, to my też siłowo! No i pewnie byłaby spirala takiego...takiej przemocy, nad którą ciężko byłoby zapanować i zatrzymać.

PiJ/01/Rom

A wie Pan jak tu jest. Powiem panu tak, **jest agresja** itd. Bo z tymi skinheadami tu mieliśmy 8 czy 9 razy...To niektórzy **dostawali cienkie lanie**. I to zanim zainterweniowali, to było po wszystkim.

Tutaj to był przełom w 2000. Bo jak **weszła ta agresja tych kiboli**, to wszystko, jak ten rasizm nastawał, to dopiero się zaczęło... A tak, to było wszystko w porządku

...tacy nawet do 50-, 60- są spokoj. **Ci młodszy już są tacy...** Po prostu naczytali się tego Main Kampf czy coś czy jakiś, tak jak Niemcy mówili Deuchland, Deuchland, to oni Polska dla Polski. No to Pan zna Giertycha i on z takimi prawie się zadawał i faszizm pokazywał. A to był vice premier Polski!

...**jak wypiją to mają agresje** taka od razy (młodzi Polacy). No to ja mówię: chłopaki czy dziewczęta, unikajcie ich, oni zaraz zaczepią, wyzywają. Bambusy, nie bambusy i od różnych takich.

Zobaczą: bambusy, zejdźcie z drogi, wypierniczać stad, **to nie wasz kraj, wypierdalać tam!**

Czasami to jest nieprzyjemne, ale człowiek musi przejść, bo co zrobić. I żyć dalej.

Kilka razy **doszło do pobicia**. No po prostu było różne napadanie. Nawet do **mieszkań wchodzili. Wpadli do domu, robili szyby, drzwi łamali**. Skinhaedzi, tak, na łyso. Tu nawet na głowie ss, pod ramionami ss.

Najgorzej to jest z tymi, za przeproszeniem **gówniarzami**. To z nimi jest najgorzej.

(...) A z zewnątrz, no to wiadomo, teraz jest eksces, rasizm, tak jak kibolów.

Może 3 lata temu, może wcześniej albo później. Całe **miasto było wysfastygowane**. Na każdym budynku SS, na sklepach, wszędzie. Szubienica, SS i tam gdzie Romowie mieszkali: **won stad i do gazu, do Oświęcimia, spalić**. U mnie na mieszkaniu też, też było pisane. To wziętem farbę, zamalowałem. Na każdym romskim mieszkaniu to było pisane.

(...) Jak wsiadali do autobusów, przyjeżdżając do domów, no to mieli problemów bo czasami musieli wysiąść bo im powiedzieli „**wysiadać czarnuchy z autobusu**”.

ad.2a. Dyskryminacja

AGK/01/VIP/Polak

...ja wam kupuję trzy kabiny na Polferries do Sztokholmu i jedźcie w pierony. Bo ja za wami **plakać nie będę**. Ja mu powiedziałem wprost: jak wam tu jest źle, to naprawdę robię wam rezerwacje na prom i jedźcie do Szwecji, zobaczycie jakie tam będziecie mieć miody i wróćcie szybciotko do Żywca.

PiJ/05/Rom

(...) Ona (dyrektorka) potrafi powiedzieć „że ona sobie wybudowała chałupę, że **jak chcecie mieszkanie, to sobie je wybudujcie**” (...) Ja uważam, że to jest chore.

Jest któraś sprawa nierozwiązana, no to się idzie non stop. I non stop, i co wtorek, i co wtorek, i co wtorek... **ja chodzę i proszę...**

Jak się zwraca tutaj do kogoś, przychodzi dana osoba która nie umie się zwracać w danej sprawie, to powinno się podejść do niej, wytłumaczyć, powiedzieć, przekazać jej cośkolwiek. Nie wszyscy rozumią danej sprawy. Jest taka co umie pisać, jest taka co nie umie pisać czy czytać – no **to się odrzuca ją i dobra, jest załatwiona...**

MR-BW/06/Polka

Nie jest tajemnicą, że w szkołach, dzieci romskie są **przydzielane do klas na końcu**. Zawsze to jest duża awantura o to, kto dostanie ten prezent. I to jest ...przykre bardzo. Bardzo często jest to na życzenie rodziców. Dla rodzica nie-Roma, **obecność małego Cygana w klasie jest dość dużym problemem**. O tym **nikt głośno nie mówi**. Natomiast o tym, że w „b” jest Cygan, a w „a” nie ma – o tym się mówi. Lepiej jednak, żeby go nie było, stąd znikanie dzieci romskich na pewnym etapie edukacji nie jest chyba zbyt dużym kłopotem dla nikogo.

BW, MR/03/VIP/Polak

Cyganie chodzili do **szkoły specjalnej** w latach 70. tych. A zacząłem pracę w 1968, to **wszystko przechodziło po prostu przez szkołę specjalną**. Teraz są w szkołach podstawowych i widzę w szkole muzycznej niektórych. Widzę na naszych zawodach organizowanych przez właśnie Powiatowy Szkolny Związek.

Wyrażenia ilustrujące: hasła antyromskie, miasto było wysfastygowane, wkurzyli i poszli i wybili jej okna w baraku, najgorzej to jest z tymi, za przeproszeniem gówniarzami, doszło do pobicia, no po prostu było różne napadanie, nawet do mieszkań wchodzili, wpadli do domu, robili szyby, drzwi łamali, jak wypiją to mają agresje, weszła ta agresja tych kiboli, mają zaprogramowane: żebrać, ich wina, przede wszystkim, to wiszą nad klientem, użebrają kasę, są pijani, albo przyćmieni jakimś prochami, (...) ja za wami płakać nie będę, to się odrzuca ją i dobra, jest załatwiona, ja chodzę i proszę, jak chcecie mieszkanie, to sobie je wybudujcie, mają trudność w znalezieniu pracy, nie mają szans, nie powinno się robić takich gett, dzieci romskie są przydzielane do klas na końcu, obecność małego Cygana w klasie jest dość dużym problemem, są przez rówieśników poniżani, krytykowani.

Interpretacja:

Zarówno osoby znaczące jak i tzw. zwyczajni Polacy podają bardziej lub mniej drastyczne przykłady lekceważenia, pogardy, agresji wobec żywieckich Romów. Zgodnie twierdzą, że seria ostrych zachowań miała miejsce kilka/kilkanaście lat temu, a obecnie straciła swoją moc. Większość badanych Polaków rozdzielało pojęcie agresji motywowanej rasizmem i „zwyczajnej” agresji chuligańskiej. Opisane epizody traktowano jako działania chuligańskie, mało znaczące, czasem śmieszne. Przyczyn zachowań agresywnych Polacy upatrują, w dużej części, w zachowaniu samych Romów.

Romowie traktują natomiast agresywne i pogardliwe zachowania Polaków jako motywowane rasizmem. Przypisują je głównie młodym ludziom, uczestnikom subkultur. Pokazują, że w przypadku zaczepek i agresji starają się unikać scysji i konfrontacji.

Analizując obszar „subtelny” wykluczenia można zauważyć, że dotyczy on sfery i przestrzeni publicznej oficjalnie przeznaczonej dla wszystkich obywateli, np. ciche segregacje na terenie szkoły, brak możliwości podjęcia pracy, pogardliwe choć zgodne z prawem traktowanie niewykształconych i ubogich Romów przez urzędników. Liderzy romscy podkreślają, że od osób publicznych (urzędników) domagają się lepszego, traktowania, gdyż jest to elementem ich roli zawodowej. W oczach Romów nierówne, gorsze ich traktowanie prowadzi do trwałej bezsilności, bezradności, braku zaufania do instytucji publicznych.

Obserwacja

AGK- refleksja z obserwacji z obserwacji.

Pojawiające się na murach Żywca anty-romskie napisy, tłumaczone są jako odosobnione przypadki, incydenty związane z nieporozumieniami pomiędzy konkretnymi osobami (Polakami, a Romami), a nie stała i utrzymująca się tendencja, którą można byłoby charakteryzować jako zjawisko dyskryminacji czy uprzedzeń. Powtarza się bagatelizowanie powyższych zdarzeń i antycygańskich graffiti, jako przypadków odosobnionych, chuligańskich i motywowanych osobistym konfliktem między konkretnymi osobami, a nie rasowymi uprzedzeniami.

JM, PL - refleksja z obserwacji z obserwacji

Podczas obserwacji uczestniczącej i swobodnych rozmów, jakie przeprowadziliśmy z żywieckimi Romami w ich domach, większość interlokutorów pytanych o akty rasizmu bez wahania przywoływała wydarzenia sprzed kilku lat (dziesięciu, ośmiu, trzech - nikt nie pamiętał, kiedy dokładnie to się działo), gdy doszło do pobic, napaści (słownych, fizycznych) na Romów (8-9 przypadków), wtargnięć do domów, a także do pojawiających się wówczas masowo na ścianach antycygańskich napisów i nazistowskich symboli (wszystko, panie, było w Żywcu "ofastykowane"). Rozmówcy twierdzili, że autorami tych aktów przemocy byli skinheadzi i i tzw. "kibole". Głównie niepełnoletni, z wygolonymi głowami, uzbrojeni w kije bejsbolowe, pijani, pod wpływem narkotyków. Gdy pytaliśmy o interwencje policji, nasi rozmówcy przyznawali, że policja interweniowała, gdy była wzywana. O wydarzeniach tych wszyscy pytani mówili w czasie przeszłym i odnieśliśmy wrażenie, że takie zjawiska już się nie powtarzają. W samym Żywcu obecnie nie da się zauważyć na murach żadnych symboli ani znaków rasistowskich. Znaki takie były widoczne w nieodległej miejscowości Wieprz. Uczestniczyliśmy jako obserwatorzy w akcji zamalowywania faszystowskich symboli. Działania prowadzone były inspirowane przez Fundację Klamra, realizowane przez młodzież i kilkunastu mieszkańców miasta wraz z przedstawicielami lokalnej władzy. Okoliczni obserwatorzy, „gapie” życzliwie komentowali prowadzone działania. Kilku Polaków, z którymi

przeprowadzono uliczne rozmowy potrafiło jednak przyznać, że w Żywcu możemy mieć do czynienia z przypadkami dyskryminacji i uprzedzeń. Poza realnymi przyczynami (pamiętane konflikty sprzed kilku lat), respondenci łączą to z powszechnym w Żywcu i historycznie motywowanym zjawiskiem nieufności i poczuciem wyższości rdzennych Żywczan, tzw. Putoszy wobec obcych/przyjezdnych. Mimo, że Romowie mieszkają w Żywcu co najmniej od lat 20. XX w., ewidentnie zaliczani są do kategorii obcych, co dodatkowo może wzmocniać ksenofobiczne uprzedzenia Żywczan.

Romowie, z którymi rozmawiano (lub byto świadkiem rozmów) wskazywali na ewidentne, w ich mniemaniu, przypadki dyskryminacji, choć w ocenie obserwatorów, lepiej byłoby nazwać je - przypadkami gorszego traktowania.

3. Czy istnieją rzeczywiste konflikty pomiędzy lokalną większością, a mniejszością romską w Żywcu

Weryfikując dostępną regionalną i lokalną prasę oraz tzw. twarde dane z poszczególnych instytucji i urzędów w Żywcu nie natknięto się na przypadki udokumentowanych aktualnych, międzygrupowych konfliktów pomiędzy Polakami i Romami. Danych takich nie dostarczyły także ani wywiady, ani obserwacja.

3.a. Czy i jak często występują przypadki naruszenia norm społecznych (kulturowych, obyczajowych) i prawnych (łamania obowiązujących przepisów) przez i wobec przedstawicieli mniejszości romskiej?

Analiza danych zastanych

Naruszenie obowiązujących norm prawnych w zależności od tego czy jest to wykroczenie czy przestępstwo skutkuje różnorodnymi sankcjami. Podobnie rzecz ma się z przekroczeniem norm obyczajowych czy kulturowych. Ich uchybienie (np. nieprzestrzeganie wewnętrznego kodeksu, permanentne uchylanie się od pracy) może być przyczyną wykluczenia z społeczności większościowej lub ze wspólnoty mniejszości. Podobne konsekwencje może nieść przekroczenie norm kulturowych, np. inne postrzeganie czystości, inny czas zakładania rodziny, niepodejmowanie formalnej edukacji. W celu analizy przypadków naruszania norm i obowiązujących zasad w relacjach romsko- polskich, skorzystano z informacji będących w posiadaniu Sądu Rejonowego, Straży Miejskiej, Komendy Powiatowej Policji w Żywcu.

Kuratorzy Sądowi

Z uzyskanych danych w Sądzie Rejonowym w Żywcu, w szczególności w Zespole Kuratorskiej Służby Sądowej do spraw wykonywania orzeczeń w sprawach rodzinnych oraz karnych, dozór kuratorski wobec osób pochodzenia romskiego, stanowi w stosunku do polskiej większości znikomy procent (5 przypadków na 100 pozostałych) naruszenia norm społecznych.

Straż Miejska

Zdaniem pracowników Straży Miejskiej, Romowie nie sprawiają w Żywcu kłopotów większych niż Polacy, a z chwilą zamknięcia w areszcie najbardziej „wyrazistej” osoby z tej społeczności problemy prawie całkowicie zanikły (informacje o przestępczości Romów przedstawione na tle wszystkich danych w tabeli 16). Popelniane wykroczenia dotyczą kilku paragrafów (tabela 15). Zdaniem rozmówcy ze Straży Miejskiej, nie ma widocznych oznak konfliktu polsko-romskiego, aczkolwiek zauważyć można niechęć do społeczności romskiej wśród polskiej większości. Brak wiedzy na temat norm i kultury, zarówno ze strony polskiej, jak i romskiej, pogłębia istniejące stereotypy.

Uzyskane dane dotyczą okresu od 2008 roku do 9 lipca 2011 roku (czas prowadzenia badań). Okres ten jest objęty indeksowaniem w programie komputerowym.

Tabela 15. Rodzaj wykroczeń popełnianych przez osoby z mniejszości romskiej, przedstawiony procentowo w relacji do wszystkich popełnionych wykroczeń w danej kategorii

Lp.	Rodzaj wykroczeń ujętych Kodeksem Wykroczeń	Rozpatrywany okres popełnienia wykroczeń karnych			
		2008	2009	2010	2011 (do 9 lipca)
1.	§43. Spożywanie alkoholu w miejscach publicznych	5,3	4,1	1,1	1,0
2.	§51. Zakłócanie porządku	3,3	15,4	0,0	0,0
3.	§54. Wykroczenie przeciwko wydanym z upoważnienia ustawy przepisom porządkowym o zachowaniu się w miejscach publicznych	20,8	18,8	0,0	0,0
4.	§58. Zebranie w miejscu publicznym	3,3	7,7	0,0	0,0

Lp.	Rodzaj wykroczeń ujętych Kodeksem Wykroczeń	Rozpatrywany okres popełnienia wykroczeń karnych			
		2008	2009	2010	2011 (do 9 lipca)
5.	§97. Wykroczenie przeciwko innym przepisom o bezpieczeństwie lub o porządku ruchu na drogach publicznych	0,1	0,4	0,3	0,0
6.	§141. Używanie słów wulgarnych	14,4	20,0	0,0	0,0
7.	§145. Zanieczyszczanie miejsc publicznych	1,8	1,6	0,0	0,3

Źródło – opracowanie B.Popiołek na podstawie: dane Straży Miejskiej w Żywcu za lata 2008-2011.

Tabela 16. Liczba wszystkich wykroczeń popełnionych przez osoby z mniejszości romskiej w danym roku, przedstawiona na tle liczby wszystkich wykroczeń popełnianych tych samych kategoriach i wszystkich wykroczeń ogółem

Lp.	Rok	Liczba wykroczeń ujętych Kodeksem Wykroczeń				
		Liczba wykroczeń popełnionych przez Romów (dla kategorii z tabeli 5)	Liczba wykroczeń popełnionych przez ogół mieszkańców (dla kategorii z tabeli 5)	Liczba wszystkich wykroczeń popełnionych przez mieszkańców (także spoza tabeli 4)	% wykroczeń popełnionych przez Romów (dla kategorii z tabeli 4)	% wykroczeń Romów w stosunku do wszystkich popełnionych wykroczeń przez ogół mieszkańców
1.	2008	93	2896	5238	3.2	1.8
2.	2009	50	1865	4518	2.7	1.1
3.	2010	4	985	3958	0.4	0.1
4.	2011	5	1155	2325	0.4	0.2

Źródło – opracowanie B.Popiołek na podstawie: dane Straży Miejskiej w Żywcu za lata 2008-2011.

Policja

W policyjnej statystyce trudno się doszukać informacji, które bezpośrednio dotyczyłyby Romów. Udostępnione zostały tylko informacje o naruszeniach prawa sklasyfikowanych jako najbardziej „uciążliwe społecznie”. Brak danych w tabeli, począwszy od roku 2004,

spowodowany jest faktem, iż Policja nie prowadzi żadnych statystyk, w których używana i wpisana byłaby narodowość, np.: Rom, Żyd. W dokumentacji dokonywany jest wyłącznie wpis obywatelstwa, imię i nazwisko pokrzywdzonego lub sprawcy; nie funkcjonuje też „etykieta”, czy też określenie „Rom/Cygan”.

Dane zawarte tabeli A (Załącznik 5) ukazują sprawców najczęściej popełnianych, głównych kategorii przestępstw: kryminalnych w tym: kradzieży, włamań i rozbojów. W latach 2001-2003 oraz w 2011 roku Romowie stanowili zaledwie znikomy procent sprawców. Wpływ na taki stan rzeczy miała m. innymi niewielka populacja społeczności romskiej w Żywcu – licząca nieco ponad 0,3% ogółu mieszkańców. Romowie w ogóle nie uczestniczyli w rozbojach. Procent kradzieży stanowi średnio 2% i jest podobny do natężenia włamań – średnio 1,5%.

Informacje uzyskane od funkcjonariuszy policji (dzielnicowych), oparte są na dość dobrej znajomości nielicznego w Żywcu środowiska romskiego. Informacje te pozwalają wnioskować, że znikoma liczba przestępstw których sprawcami są Romowie, nie wywołuje konfliktu pomiędzy lokalną większością a mniejszością romską w Żywcu. Rzecznik prasowy KPP nie uwzględnił w zestawieniu informacji na temat przestępstw z §256 i § 257.

Gdy chodzi o przestępstwa popełniane przeciwko Romom, jedynym śladem jest notatka umieszczona w Dzienniku Zachodnim. Dziennik donosił, że w nocy, pod koniec września 2007 roku, nieznanymi sprawcami, najprawdopodobniej skinheadzi, dobijali się do drzwi mieszkania Romów, niszcząc je i wrywając zamki. Według Romów, mimo wezwania, policja nie pojawiła się na miejscu. Podinspektor z żywieckiej komendy twierdzi, iż są to bezpodstawne oskarżenia⁵⁷.

Wywiady

Poniżej przytaczamy typowe i charakterystyczne cytaty dotyczące analizowanego obszaru, wyrażenia ilustrujące oraz interpretację.

AGK/01/VIP/Polak

*Cyganie są widoczni tutaj czasami, jako osoby, które żebrzą. Jest taka Cyganka jedna, znana tutaj w Żywcu i nie lubiana. To jest starsza osoba. Ponieważ jak jej się nie da czegoś, to ona **obrzuca człowieka stekiem wyzwisk**. To się opierało o interwencję Policji.*

57 M. Lach, *Romowie przestali bać się rasistów*, „Dziennik Zachodni” http://zywiec.naszemiasto.pl/archiwum/1548216,romowie-nie-przestali-sie-bac-rasistow,id,t.html?akcja=przejdz_poprzedni

(...) Troszkę się **ukróciło, problem żebractwa Romów**. Bo cały czas pracujemy z nimi i mówimy, żeby nie żebrali.

AGK/02/VIP/Polak

(...) Cały problem był z alkoholem i z nią. Było wiele od restauratorów skarg, że jak ona przychodzi, to klienci wychodzą itd. Zachowywała się w sposób **skandaliczny. Zawsze pod wpływem alkoholu, opluwała ludzi, przeklinała, wyzywała, kopała**.

Byli jeszcze jej dwaj synowie. Oni siedzą w więzieniu za bójki itd. Były w końcu wnioski składane z Policji, ze Straży Miejskiej, no i oczywiście były grzywny itd. Sąd w końcu wszystko zebrał do kupy, zamienił grzywnę na każdy dzień, została odizolowana... No to mówiło się o tym, że to wreszcie Żywiec odpoczął, bo zmarła; ale nie zmarła, siedzi w więzieniu w tej chwili.

Współpracujemy również ze Strażą Graniczną, bo są mylone osoby narodowości romskiej z obywatelami Rumunii, którzy również tutaj u nas żebrzą. Skandalicznym jest, że wykorzystują do tego małe dzieci. Interesuje się tym Straż Graniczna, celem sprawdzenia legalności pobytu.

Handlują, to dobrze, prawda, bo to się zajmą czymś. **Troszkę naruszają prawo** tym samym, bo to jest handel z reki, obwoźny, obnośny. On powinien wyglądać inaczej. Jest u nas uchwała Rady Miasta, powinno się to odbywać na targowisku, no a nie jest to robione. Z tego tytułu nieraz **nakładane są mandaty karne**.

AGK/03/VIP/Polak

(...) I on tutaj (pan Z- Rom) **do pani Burmistrz krzyczał**, że jest rasistką.

BP/01/Polka i 02/V/Polak

U nich jest jedna zasada, nawet jak się Romowie biją, **to w życiu nie zgłaszają**.

MR/01/Polak

Jest to chyba dobre, żeby tu byli, tylko muszą się w jakimś tam sensie zasymilować. Nie może być tak, że w **jednym miejscu żyją dwa narody, gdzie jeden musi przestrzegać prawa, a drugi w ogóle to ignoruje**

MR/02/Polka

Wydaje mi się, że Romowie **połowa się zasymilowała**, jakby tutaj ze społecznością, **nie ma żadnych problemów**. Tam gdzie mieszkają, nie ma żadnych jakiś scysji między nimi a

okolicznymi mieszkańcami. **A z częścią mamy problemy.** . Wiadomo, że nie wszyscy, ale niektórzy zachowują się agresywnie.

Cyganka podchodzi do mężczyzny, prosi o pieniądze, ten odmawia, a ona **pluje mu w twarz.**

Zachowują się też **agresywnie, werbalnie.** Głośno się zachowują, **krzyczą**, chodzą całymi ulicami. **Potrafia przeklinać**, do kogoś, kogo w ogóle widza pierwszy raz.

Wyrażenia ilustrujące: żebractwo, zawsze pod wpływem alkoholu, opluwała ludzi, pluje w twarz, przeklinała, wyzywała, kopała, nakładane są mandaty karne, połowa się zasymilowała, nie ma żadnych problemów, nie ma żadnych jakiś scysji między nimi a okolicznymi mieszkańcami, z częścią mamy problemy.

Interpretacja:

Uciążliwością zauważaną przez Polaków w związku z Romami jest żebractwo i (w mniejszym stopniu) alkohol, głośne zachowanie, podejrzania o nieuczciwość. Przypadki drastycznego łamania norm społecznych i prawnych wiążą respondenci tylko z jedną osobą pochodzenia romskiego, konkretną kobietą wykazującą, być może, zaburzenia psychiczne.

Nie pojawił się w wywiadach aspekt kradzieży (zwyczajowo przypisywany Romom), ani agresji czynnej, naruszania nietykalności fizycznej.

Obserwacja

AG-K- refleksja z obserwacji

W przypadku naruszania norm przez Romów, polscy rozmówcy wymieniali przede wszystkim żebractwo uprawiane przez dzieci romskie oraz głośne i często wulgarne publiczne „porozumiewanie” się z otoczeniem. Kilku respondentów podkreślało (uwaga na stereotypy o brudnych Cyganach!), że nie ma problemów z czystością mieszkań i tzw. części wspólnych budynków i podwórek. Co więcej, jedna z respondentek (sąsiadka osiedla na Kabatach), bardzo wyraźnie rozróżniła porządną (choć zbyt głośną i wulgarną) Romów i „polskie tałatajstwo”, nie warte żadnego dobrego słowa.

Pojawiały się także głosy dotyczące kradzieży złomu przez Romów oraz domniemania o przestępczej działalności uprawianej przez niektórych żywieckich Romów, np. na terenie Szwecji. Wszyscy mieszkańcy Żywca rozpoznają też kobietę romską, która od lat żebrze na żywieckim rynku. Często jest pijana, wyjątkowo wulgarna i często napastliwa wobec potencjalnych ofiarodawców. Wydają się jednak, że jej postać jest wizerunkowo wyłączona z

opisu całej społeczności romskiej. Respondenci wiedzą, że jest to Cyganka, jednak na tyle odbiega od wszelkich norm, że zyskała status lokalnego indywiduum – żywieckiej „wariatki”.

Romowie mieszkający w budynku socjalnym na ul. Brackiej oraz, w blokach na osiedlu Kabaty wskazywali na uciążliwości związane z sąsiedztwem patologicznych polskich rodzin. Uwypuklane były pijaństwa, bójkki, brak dbałości o porządek i czystość. W przypadku os. Kabaty, możemy mówić o systematycznym nękanii i zastraszaniu jednej z rodzin romskich przez skryminalizowanego i zdegenerowanego polskiego sąsiada. Ofiary wskazywały na brak lub spóźnione reakcje często wzywanej policji.

JM- refleksja z obserwacji

Romowie przyznawali, że opinię psują im jednostki: znana powszechnie w Żywcu starsza Cyganka - notoryczna alkoholiczka, która upija się i zaczepia ludzi żebrząc na ulicach miasta, w barach i kawiarniach, żebrzące czasami na ulicach niektóre dzieci, oraz nieliczni młodzi Romowie, którzy gdy nadużyją alkoholu i "coś tam wezmą", to bywa, że zachowują się agresywnie, dokonują też kradzieży. Romskie dzieci edukację w zdecydowanej większości kończą w najlepszym razie na gimnazjum. Czyli mamy do czynienia z podobnym problemem, jak w wielu innych miastach Polski: niepełna edukacja (więc i powszechne bezrobocie), nadużywanie alkoholu, łamanie prawa i coraz mocniej wchodzące w środowisko romskiej młodzieży zażywanie narkotyków (choć tego ostatniego zabrania romskie prawo obyczajowe). Indagowani przez nas liderzy twierdzili, że przypadki nagannych zachowań młodych Romów starają się "załatwić" we własnym środowisku, dyscyplinując sprawców chuligańskich ekscesów, ponieważ doskonale zdają sobie sprawę, że każdy niezgodny z prawem czy naganny czyn popełniony przez Roma, będzie negatywnie rzutował na obraz całej społeczności romskiej w oczach nieromskiej większości: "Wiadomo, Cygan to Cygan, jeden narozrabia, a winni są wszyscy".

b. Czy obszar wsparcia i pomocy społecznej dla Romów i Polaków może być źródłem konfliktu interesów pomiędzy tymi grupami?

Analiza danych zastanych

Powiatowy Urząd Pracy

Zarówno polska większość jak i mniejszość romska ma z założenia równe szanse w dostępie do pracy. Otrzymanie pracy bez kompetencji (co często podnoszą Romowie) jest

mało prawdopodobne, ale możliwe- praca ta jest tylko bardzo nisko opłacana. Permanentne bezrobocie jest więc pewną formą naruszenia obowiązujących norm społecznych. Rzecznik Urzędu Miasta Żywca twierdzi, że gdyby zgłosiła się po pracę osoba ze społeczności romskiej, zapewne postarano by się jej pomóc (choćby dla przykładu, że szukanie pracy może się udać). Zdecydowana większość Romów z Żywca utrzymuje się z pracy dorywczej, podejmując doraźne prace w tzw. szarej strefie, jednocześnie korzystając z różnych źródeł pomocy społecznej: rządowej jak i pozarządowej.

Internet

Oferty pracy dla niewykwalifikowanych pracowników oscylują wokół prac nisko płatnych, co nie cieszy się powodzeniem u Romów, a jest zarazem widoczne dla ogółu mieszkańców. Komentuje to wpis [Beahemoth/Faust](#) „(...) 3/4 ludności romskiej (niepracującej) nie pracuje nie dlatego, że uważają, że "się im należy" (co za bzdura) ale dlatego, że w Polsce dalej, jeżeli chodzi o zatrudnienie, to nie ma równości rasowej, a pracodawcy chcieliby, żeby taki Rom pracował za mniejszą stawkę od Polaka... co jak co, ale to jest naród dumny, wiem, bo znam parę osób z tej społeczności i większość z nich to ludzie w porządku, tylko nie jest łatwo im się przystosować... [Pierwszak](#) – (...), nie wierzę, żeby kiedykolwiek starali się o jakąś uczciwą pracę... . To raczej oni uważają, że wszystko im się należy, nie na odwrót”⁵⁸.

Na tym tle nie ma pomiędzy społecznościami polską i romską konfliktów, choć sytuacja ta wzbudza negatywne emocje.

MOPS

Według ustawy⁵⁹ Romowie jako obywatele polscy mają prawo do takich samych świadczeń, jak wszyscy, niemniej jednak fakt pozostawania na garnuszku państwa „ewidentnie razi” szczególnie te osoby, które pracują i otrzymują niskie wynagrodzenie. Fakt pozostawania mniejszości romskiej w permanentnym bezrobociu (około 90%) jest negatywnie postrzegany w społeczności większościowej, gdzie praca jest dodatkowo premiowana.

58 Więcej na: Forum L.O żywiec.pl, *Nazizm, nietolerancja*, [źródło:] <http://uczniowie.lo-zywiec.pl/~djkisiel/przemo/viewtopic.php?t=19&postdays=0&postorder=asc&start=0> dostęp: 18-10-2011

59 Ustawa o pomocy społecznej z 1990 r. (Dz. U. z 1998 r. Nr 64.), poz. 414, Nr 106, poz. 668, Nr 117, poz. 756 i Nr 162.

Według danych z MOPS w Żywcu członkowie społeczności romskiej korzystają z różnych form pomocy społecznej w takim samym stopniu, co ludność rdzennie polska. Jednak ze względu na znacznie mniejszą liczbę osób/rodzin mniejszościowych, wielkość łącznej pomocy dla Romów (średnio ok. 3,9%) nie jest porównywalna z pomocą udzielaną Polakom (śr. 96,1%). W kwestii przyznawanych zasiłków nie można mówić o dyskryminacji, czy premiowania jednej z grup, bowiem są one przyznawane poszczególnym osobom wg tych samych kryteriów. Na tym tle często pojawiają się zarzuty dotyczące wyłudzenia przez Romów świadczeń z pomocy społecznej zapewnianej przez państwo polskie.

Weryfikując dane za lata 2006-2011, zamieszczone w tabeli B (Załącznik 6.) należy stwierdzić, że pomoc udzielona społeczności romskiej w Żywcu była znacząca w porównaniu do tej, którą otrzymali mieszkańcy narodowości polskiej. Przy dominującej populacji Polaków (32 056), Romowie stanowiący zaledwie 0,3% mieszkańców Żywca otrzymali ze strony władz miasta wyraźne wsparcie finansowe, żywieniowe i materiałowe. W zależności od kategorii pomocy, objęto nią średnio od 1 do 14 rodzin romskich. Wyraźną pomoc widać w udzielaniu zasiłków stałych (śr. 4,5%) i okresowych (śr. 4,4%) w stosunku do wszystkich, jakie wypłacono mieszkańcom Żywca. W omawianym okresie bezpłatne zaopatrzenie w opał wyniosło dla Romów średnio 8%. Na stałym poziomie utrzymywała się także pomoc żywieniowa, szczególnie dla dzieci uczęszczających do szkół. Wynosiła około 4,4%, a w 2011 roku przekroczyła wartość 5%.

Należy stwierdzić, iż w porównaniu z latami poprzednimi, w latach 2010-2011, zakres pomocy dla Romów w ramach większości kategorii uległ zwiększeniu średnio o 2,8% przy nieznacznym zwiększeniu liczby rodzin, które taką pomocą zostały objęte. Zatem w przypadku wsparcia finansowego i materialnego ze strony władz miejskich Żywca nie można mówić o marginalizacji społeczności romskiej w porównaniu z ubogą społecznością polską.

W kwestii przydzielanych lokali socjalnych opinie są podzielone: Romowie twierdzą, iż mają przydzielane gorsze lokale tzn. baraki, lub mieszkania bez kanalizacji, władze miasta, że wg takich samych warunków. Biorąc pod uwagę fakt nieopłacania czynszu, wysokie wymagania socjalne romskiej społeczności mogą wśród Żywczan budzić protesty. Niewątpliwie rodziny romskie mają przydzielone lokale o zbyt małym metrażu w stosunku do liczby mieszkających w nim osób (co wykazują pracownicy MOPS). Romowie oczekują samodzielnych mieszkań w różnych częściach miasta, a nie przydziału w jednym bloku.

Dlatego społeczność romska oskarżyła burmistrza, iż tworzy „getto na obrzeżach miasta, podając tym samym ich na patelni rasistom”⁶⁰.

Internet

Przyznanie mieszkań w wyremontowanym biurowcu na obrzeżach miasta, wzbudziło kontrowersje po obu stronach. Charakterystyczny jest wpis dominos: „No to już jest szczyt bezczelności nierobów! Może jeszcze wille z basenem by chcieli???? Ja proponuje w takim razie przenieść ich do lokali socjalnych o najmniejszym dopuszczalnym przez prawo standardzie (...)”⁶¹.

Na samodzielne mieszkanie w Żywcu chętnych jest bardzo dużo, niestety skromne dochody wielu na to nie pozwalają, poza tym Romowie „zostają przeniesieni z jednego budynku (przeznaczonego do rozbiórki) do innego. Żadna krzywda więc się nie dzieje. Jeśli byłby to "spęd" wszystkich Cyganów w jedno miejsce - wówczas byłoby już coś nie tak”⁶².

Kolejny wpis: „uważam, że również ich postawa nie jest w pełni poprawna, zauważmy, że mieszkanie w jednym miejscu to nie tworzenie getta, ale dla samotnych matek z dziećmi wyjście z trudnej sytuacji - przecież zawsze łatwiej sobie pomóc jeśli się mieszka pod jednym dachem...nie przesadzajmy od razu z gettami, bo jak wiadomo lepszy wróbel w garści niż gołąb na dachu, a własne, ciepłe i w pełni zdatne do zamieszkania nowe lokum to marzenie niejednej rodziny...(...) ludzie nie popadajmy w skrajność”⁶³. Inny wpis: „Oglądając reportaż tvn 24, dochodzę do wniosku że przystosowanie romów do życia w normalnym społeczeństwie w europie to jakieś syzyfowe zadanie. Mentalność tych ludzi jest zupełnie jak kamień. Mimo pomocy socjalnej, pomocy w poszukiwaniu pracy i pokazywaniu jak normalnie żyć i zarabiać na siebie, oni i tak dalej robią swoje jak robili / Przykre..”⁶⁴ W kwestii podziału dóbr (korzystania z pomocy socjalnej), istnieje sprzeczność interesu (ale nie konflikt). Dobitnie opisuje to „Lenka” na żywieckim forum: „Problem z rodzinami Romskimi w Żywcu jest prosty jak drut. Wiecie dlaczego społeczeństwo nie może zaakceptować ich obecności? Bo żyjemy w kraju absurdów, w którym normalny, uczciwy obywatel musi codziennie

60 A. Paruch, „Nie chcą do getta”, [źródło]: http://katowice.naszemiasto.pl/archiwum/838804.nie-chca-do-getta.id.t.html?akcja=przejdz_poprzedni, [dostęp:] 30-10-2011.

61 Forum L.O zywiec.pl, Nazizm, nietolerancja, op.cit.

62 ibidem

63 Żywieccy Romowie nie chcą mieszkać razem, [źródło:] http://forum.gazeta.pl/forum/w.53.38588547.,Zywieccy_Romowie_nie_chca_mieszkać_razem_w_nowym_html?v=2&wv.x=1, [dostęp:] 30-10-2011

64 Komentarz na blogu pisane w oryginale Wykop.pl, Jeż Węgiński, „Cyganie do roboty!” <http://www.wykop.pl/link/284032/prawda-o-cyganach-pobic-ukrasc-przepic/>, dostęp: 23-10-2011

pracować na chleb i rodzinę, a Państwo sponsoruje grupy etniczne, które poza „byciem/istnieniem” absolutnie nic nie robią! Mało tego, lokalna społeczność romska znana jest z ekscesów, życia na granicy patologii i zaczepiania ludzi pod miejskimi sklepami. Oczywiście nie każdy „Cygan” należy do tej znakomitej grupy „wolnych ludzi, którzy pracą się nie parają”, ale to nieliczne wyjątki. Dlaczego ja każdego dnia, przez 30 lat musiałam wstawać do pracy i pracować m.in. na nich? Dlaczego mi nikt nie daje pieniędzy za kolor skóry? Dlaczego ja nie dostaję mieszkań za przynależność do grupy etnicznej?⁶⁵.

Wywiady

Poniżej przytaczamy charakterystyczne cytaty z wywiadów w środowiskach obu społeczności, wyrażenia ilustrujące oraz interpretację.

AGK/01/VIP/Polak

*9-10 lat temu wszystkie romskie baraki zostały zlikwidowane. I **cała mniejszość romska została umieszczona w budynkach naszej gminy**, w zasobach gminnych.*

...A on by chciał z żoną i tymi maleńkimi dziećmi osobne. Córka, bo ona jest już w ciąży, osobne. Ja mówię: słuchajcie, koncert życzeń to jest w telewizji Katowice. Niestety, gdyby gmina miała złożyć rudy miedzi pod nami, to byście mieszkali w apartamentach, ale niestety Żywiec jest gminą taką jaką jest. Na mieszkania czeka 80 osób czy 90, jest zapisanych na lokale socjalne. Gmina wyremontowała dla was cały budynek...

Podatków nie płacą. Są na utrzymaniu gminy. Wszystko gmina pokrywa.

*Mają swoją enklawę. Bo tam mają swoją willę, to co gmina dla nich wyremontowała. I tam obok, no są tam te **baraki socjalne**. To Romowie od razu powiedzieli tym co są w barakach: ta działka tutaj to jest nasze i wam waram od tego. Bo jak chcecie, to my zrobimy z wami porządek. I tak się chyba stosują Polacy z baraków do tego, no bo faktycznie Ci byli pierwsi i tam cała ta działka jest ich. A to już, jak oni się tam dogadują...? Ale **generalnie w barakach, no to... tragedia**.*

AGK/03/VIP/Polak

*Muszę powiedzieć, że potem spotkałem się z takimi zarzutami ze strony mieszkańców miasta Żywca, którzy nawet nie wiedzieli, że my robimy takie różne rzeczy. I się pytają: a **czemu tyle robicie dla Cyganów**, a nie robicie tego dla normalnych mieszkańców naszego miasta?*

Jak Romowie do nas przychodzą i się o coś tam kłóca, to ja mówię tak: przepraszam bardzo, ale jesteście mieszkańcami miasta Żywca i tak samo traktowani jak mieszkańcy naszego miasta. Nie wszyscy mieszkańcy mają mieszkania, mają pomoc, której by oczekiwali w pełni. No to wy też musicie się pogodzić z tym, że nie wszystko będziecie mieli.

*No to już, w ogóle, nam to wielu mieszkańców wykrzyczało: że tak, to **żeście Cyganom dali, a ja tu mieszkania nie mam.***

Staramy się tworzyć lokale, mieszkania, które mogłyby te rodziny romskie zajmować. Jest to problem dotyczący całego miasta, więc nie tylko dotyka to naszych mieszkańców, ale musi to też dotknąć Romów.

MR/01/Polak

*Nie wiem czy to jest prawda, że państwo polskie dotuje Cyganów, jako mniejszość narodową. I jeżeli rzeczywiście tak jest, to **powinni zostać odcięci od jakichkolwiek pieniędzy.** Bo to by spowodowało... No zawsze, na początku spowodowało jakieś tam zamieszki i w jakimś tam sensie byłoby im ciężko na samym początku. Ale w długim okresie, w jakiś tam sposób też ich zmobilizowało, żeby nie szukać drogi na skróty, tylko zacząć żyć.*

*Cyganie, nota bene, **mają jedną z najlepszych chyba kamienic w Żywcu.** Tak, skubani. Wietrzę pismo nosem, że ktoś jeszcze nie zdobył na tyle władzy, poparcia, żeby zgarnąć tę kamienicę, dlatego trzyma Cyganów, bo to odstrasza potencjalnych kupców.*

PiJ/01/Rom

*Powiedziałem do tej, dyrektorki mieszkaniowej w Urzędzie Miasta „proszę Panią, czemu **Pani stwarza, że Romowie nie mają prawa iść do mieszkania?** Brata ma, załatwiają. Komuś się daje po dwa mieszkania, a nam się w ogóle nie chce dawać mieszkań. To jaki to ma sens? Że Pani będzie proponowała „tylko Gadzio”, a **Rom jest na bok odsyłany.***

*Było spotkanie, to nie wezwano mnie. Przydzielają mieszkanie w takim budynku co jest przy kanalizacji ściekowej, smród. Tam było biuro, to tamtych ludzi wszystko gdzie indziej, **bo nie mogli wytrzymać, a Romów tam można wpierniczyć.***

A brakuje takiej podstawowej sprawy jak potraktowanie, jak jest mieszkanie - tylko socjalne i jak ktoś ma miejsce, żeby to...po prostu starać się nas zrozumieć. Tak odczuwa się brak tego mieszkania.

MR/02/Polka

*Uważam, że **nie powinno się robić takich gett,** czyli takich miejsc, gdzie skupia się Cyganów.*

Wydaje mi się też, że oni mają trudność w znalezieniu pracy, bo **pracodawcy nie chcą zatrudniać Cyganów, bo się boją**, bo mają jakieś myślenie, że Cygan to będzie złym pracownikiem, że będzie kradł, wszystko co złe. Więc oni tak naprawdę **nie mają szans** na znalezienie pracy i trochę jest mi ich szkoda pod tym względem.

Wyrażenia ilustrujące:

podatków nie płacą, są na utrzymaniu gminy, powinni zostać odcięci od jakichkolwiek pieniędzy, żeście Cyganom dali a ja tu mieszkania nie mam, mają jedną z najlepszych chyba kamienic w Żywcu, czemu tyle robicie dla Cyganów, baraki socjalne, generalnie w barakach, no to... tragedia, nie mają szans, pracodawcy nie chcą zatrudniać Cyganów, bo się boją, Rom jest na bok odsyłany

Interpretacja:

Obszarem wyraźnego konfliktu interesów pomiędzy Polakami, a Romami (ubogimi Polakami i ubogimi Romami?) jest pomoc mieszkaniowa. Aspekt ten podnoszą obie strony. Konflikt ten przejawia się też na poziomie symbolicznym, o czym świadczy bogaty zestaw skrajnych opinii. Wydaje się, że w omawianym zakresie obie grupy lokują się po „dwóch stronach barykady” i przy braku jasnych kryteriów i całkowitej transparentności podejmowanych przez Władze decyzji konflikt może eskalować. W obliczu deficytu dostępnych dóbr, decydenci i urzędnicy „lawirują” pomiędzy osobami i wspólnotami oczekującymi na remonty i przydziały mieszkań. Wydaje się, że pretensje mają w tym zakresie wszyscy do wszystkich.

Obserwacja

JM- refleksja z obserwacji

Poza asystentami edukacji romskiej, żywieccy Romowie nie pracują zawodowo, niektórzy zajmują się handlem, zdecydowana większość to beneficjenci opieki społecznej. Jest kilku rencistów, pracujących niegdyś w zakładach tzw. gospodarki uspołecznionej. Wszyscy narzekają na niskie zasiłki i bardzo złe warunki mieszkaniowe. Rzeczywiście, mieszkania które widzieliśmy, są ciasne i ubogie. Od kilku lat większość lokalnej społeczności romskiej została przesiedlona do budynków socjalnych w dzielnicy Kabaty. Jest tam kilkanaście jednopiętrowych bloków, właściwie już na obrzeżach miasta. Z daleka prezentują się nawet całkiem nieźle, natomiast obraz widziany z bliska nie jest optymistyczny: bloki są już dość zniszczone, klatki schodowe brudne i zaniedbane, na osiedlu nie ma ani boiska, ani placu

zabaw dla dzieci. W mieszkaniach o metrażu trzydziestu paru, bądź dwudziestu paru metrów kwadratowych mieszkają rodziny składające się nierzadko z sześciu - ośmiu osób. Dzieci mają długą drogę do szkoły. Romowie mieszkają tam w bezpośrednim sąsiedztwie ludzi ze środowisk patologicznych, czy też (jak to się teraz elegancko mówi) dysfunkcyjnych. Czyli władze Żywca poszły śladem władz wielu innych miast w Polsce i umieszczając tych wszystkich ludzi na peryferiach, stworzyły getto. Wg perspektywy urzędników wygląda to mniej więcej tak: wykonujemy, to co do nas należy, realizujemy projekty na rzecz Romów, a przecież właściwie moglibyśmy tego nie robić - Romowie powinni być nam wdzięczni i bardziej się starać.

AG K- refleksja z obserwacji

W rzeczywistości do ekonomicznego konfliktu interesów polsko- romskich nie powinno dochodzić. Gmina Żywiec jest gminą stosunkowo zasobną, o niższym niż w sąsiedztwie poziomie biedy i ubóstwa. Grupa Romów, korzystających ze świadczeń opieki społecznej, mimo że stosunkowo liczna, nie stanowi szczególnego obciążenia budżetu gminy. Co więcej pomoc ta nie jest niczym ponad standardowym i wyjątkowo kierowanym do Romów. Proste i kwotowo niewielkie projekty realizowane na rzecz uczniów romskich, nie są nawet szczególnie zauważalne przez ogół Żywczan.

W Żywcu jest potrzeba szerszych działań i konieczność pozyskania dodatkowych środków spoza budżetu gminy. To wtedy, ewentualnie mogłoby się pojawić podejrzenie, że Romowie, w sposób szczególny są beneficjentami pomocy, której pozbawieni są inni obywatele miasta. Przeciwdziałanie takim podejrzeniom i niesprawiedliwym sądom wymaga od osób zaangażowanych w realizację pomocy szczególnej uwagi, szerokiego i jednocześnie klarownego tłumaczenia, czym są deficyty społeczności romskiej, jakie są powody realizacji specjalnych projektów, skąd pochodzą środki i jak są wydawane.

W związku z tym, że tego typu pomoc, zawsze jest w jakiś sposób ograniczona (formalny lub faktyczny – ilość środków) i niedostępna wszystkim potrzebującym (lub subiektywnie uważającym się za potrzebujących wsparcia), może łatwo stać się przyczyną konfliktu w łonie samej społeczności romskiej. Trzeba ww. akcję informacyjną szczególnie intensywnie prowadzić wobec Romów. Tym bardziej, że żywieccy Romowie są wewnątrznie podzieleni, o czym doskonale wiedzą poszczególni urzędnicy i decydenci odpowiedzialni za prowadzenie spraw romskich w gminie. Urzędnicy powinni opracować jasne kryteria udziału w projektach i samemu rozpoznawać sytuację materialną i rzeczywiste potrzeby romskich beneficjentów. Na podstawie podobnych doświadczeń zebranych w innych miastach oraz na podstawie obserwacji sytuacji w Żywcu, tego typu model realizacji działań na rzecz Romów, nie

przekracza możliwości i kompetencji instytucji i osób pracujących ze społecznością romską w Żywcu.

4. Czy da się opisać konkretne przypadki, obszar i zakres wspólnych działań (akcji), a także systematycznej współpracy pomiędzy Romami i Polakami w Żywcu?

Analiza danych zastanych

Nie dało się uzyskać bogatej liczby informacji na temat wspólnych działań środowisk romskich i polskich. Albo działań takich jest niewiele, albo nie budzą one zainteresowania lokalnych mediów i mieszkańców.

Rzecznik Urzędu Miasta

Romowie w Żywcu są objęci Rządowym programem na rzecz społeczności romskiej od 2004 roku. Dzięki środkom przeznaczonym z MSWiA miasto realizuje Rządowy Program Pomocy na Rzecz Społeczności Romskiej, zachęca do współpracy w dziedzinie kultury, proponuje i zaprasza na spotkania poświęcone poznaniu historii i kultury romskiej, wspiera działania związane z edukacją dzieci z tej mniejszości (zakupiono podręczniki szkolne dla dzieci), w szkole zostali zatrudnieni asystenci edukacji romskiej. Romowie uczęszczają do żywieckich szkół – zdaniem Rzecznika rozwiązano problem dyskryminacji dzieci romskich: *„Brawo dla Pani Dyrektora, że potrafiła tak zorganizować naukę w szkole. Z pewnością jest to szansa dla tych dzieci, aby mogły w przyszłości podjąć pracę”*⁶⁶.

Rzecznik uwypukla hasło „Żywiec walczy z rasizmem” - nie było i nie ma zgody na wszelkie działania noszące znamiona mowy nienawiści, dyskryminacji i rasizmu świadczą o tym akcje edukacyjne. Władze miasta wykazały daleko posuniętą solidarność oraz wsparcie ze społecznością romską podczas skierowanych wobec nich rasistowskich ataków, wyznaczyły też nagrodę za ujęcie sprawców.

Podobnych form rządowego wsparcia nie ma żadna inna mniejszość w Polsce.

Prasa

66 Romowie w szkole, Forum Żywiec, [źródło:]

http://forum.gazeta.pl/forum/w,53,104208135,104234916,Romowie_w_szkole_Juz_nikt_nie_zwraca_na_to_uwagi.html, [dostęp:] 13-11-2011

Przykładów wspólnych polsko-romskich działań na terenie Żywca nie ma wiele. Z zebranych informacji wynika, że do tej nielicznej grupy możemy zaliczyć: wspólne zawody wędkarskie, zawody piłkarskie oraz malowanie graffiti.

Działalność Polskiego Związku Wędkarskiego – Koło Żywiec-Zabłocie jest najbardziej widocznym przykładem udanej współpracy pomiędzy społecznością polską i romską w Żywcu. Dzięki wzajemnemu zaufaniu, od dwunastu lat członkowie PZW - Zabłocie nie tylko razem wędkują⁶⁷, organizują wspólne okolicznościowe imprezy (np. dzień dziecka), ale dbają o czystość zarówno żywieckiego jeziora i rzek: Soły i Koszarawy. Zdaniem Prezesa Koła jest to społeczność, która choć sama nie wychodzi z inicjatywą, to angażuje się we wspólne działania - to kapitalni ludzie, dokładnie wykonują powierzone im prace, umieją się fantastycznie i kulturalnie bawić. Ta niezbyt liczna grupa wędkarzy, około 10-12 osób jest przykładem, że wspólne działania mogą trwać dłużej niż jeden sezon, bez nastawienia na osiągnięcie indywidualnych, materialnych korzyści.

Społeczność romska – dorośli i młodzież stworzyła jakiś czas temu własną drużynę piłkarską, która wzięła udział w eliminacjach/zawodach piłkarskich. Zapewne z powodu braku, tradycji grania w piłkę nożną, kadry trenerskiej, środków finansowych drużyna romska nie zajęła żadnego premiowanego miejsca. Być może porażka sprawiła, że drużyna ta nie stawiała się na kolejnych zawodach.

Wywiady

Poniżej przedstawiamy charakterystyczne cytaty z wywiadów pogłębionych, wyrażenia ilustrujące i interpretację.

AGK/01/VIP/Polak

Nie mogą być kierowane programy do Romów, bo, ...jeżeli mówimy o szkole, czy o społeczności tu lokalnej, nie może być skierowany tylko do Romów, bo...dlaczego?

AGK/02/VIP/Polak

*Sam osobiście brałem (udział) w tych, co mówiłem wcześniej, spotkaniach robionych. **Z wójtem Romów mam kontakt. Drzwi dla niego są w Straży otwarte.** Zawsze możemy porozmawiać i wyjaśnić jakieś sytuacje. Wójt Romów był miesiąc temu u mnie, wyjaśnialiśmy pewne sprawy.*

67 Il Żywiecki Puchar Romów, [źródło:] <http://www.google.com/search?ie=UTF-8&oe=UTF8&sourceid=navclient&qfns=1&q=Il+%C5%BCywiecki+Puchar+Rom%C3%B3w%2C>, [dostęp:] 14-10-2011

AGK/03/VIP/Polak

To na tych Kabatach, to Romowie mieszkają, mieszkanie koło mieszkania, **pokój koło pokoju z normalnymi ludźmi**, to znaczy „normalnymi”.

Byliśmy u pana Kwiatkowskiego z młodzieżą gimnazjalną, żeby po prostu porozmawiać na różne tematy, żeby też młodzież poznała kim są Romowie, jaka jest to nacja. I wtedy troszeczkę wyszło z tych spotkań, że nasi Romowie są może... Nie że są leniwi, ale jakoś im tak **brakuje takiej chęci do tego, żeby się sensownie zorganizować**.

U nas to jest taka **postawa bardziej oczekująca, bierna**. To znaczy **my, że tak powiem wychodzimy z inicjatywą i zachęcamy tych naszych Romów**, żeby chcieli coś sobie pomóc.

Robiliśmy takie obozy, sympatyczne, fajne. To tam były dzieci, harcerze i nasze, polskie i romskie. Jest taka baza turystyczna, harcerska. Harcerze też chętnie w ten temat weszli. Mówią: czemu mamy nie zrobić dla dzieci romskich jakiś spraw, to **jak robimy dla naszych, to zaprosimy też dzieci romskie**.

Był troszkę problem z tym, bo **nie bardzo chciała starszyzna dzieci wypuścić** (...). Jednak oni się tak **bardzo trzymają mocno** i nie chcą, nie chcą, żeby dzieci poznały coś innego. No raczej chcą mieć to dziecko na oku. To jest trudne.

Dzięki tym programom, które robimy ze środków Ministerstwa, gdzie jest asystent romski, gdzie przez te kontakty możemy praktycznie wszystkie dzieci, wchodząc w środowisko, wychwycić. Myśmy nawet **objęli dzieci edukacją przedszkolną**.

Ale mamy w ramach tego dodatkowe godziny. Czyli nauczyciele z tymi dziećmi więcej pracują. **Dodatkowych zajęć, które pomagają mu w nauce języka**.

BP/01/Polka i BP/02/V/Polak

No **jakoś tam się dogadują, że płacą to wspólnie**. Przy czym elektrownia wie i nie reaguje na to.

Miasto dla rodzin wielodzietnych organizuje **paczki mikołajowe**. (...) I to wtedy jednakowo, **czy romskie, czy takie**. Nie ma żadnych jakichś takich typowych dla rodzin romskich.

Jest podobno jakiś program romski, ale ja nie mam pojęcia.

BW/02/V/Polka

Bo od dwóch lat dzieci były na obozie takim, **obozie letnim, wakacyjnym**. **Były dzieci romskie**. I z tego, co rozmawiałam z komendantką obozu, to nie było z nimi żadnych problemów. Dzieci jednak się szybciej, w jakiś sposób poznają. (...) Służę nawet zdjęciami z obozu, jak się razem bawili, jak razem tańczyli, jak razem pływali na łódkach.

Zaczęliśmy od **projektu na wyprawki szkolne**, bo jeszcze wtedy nie było wyprawek takich, no dla wszystkich dzieci, jak teraz są. Od wyprawek szkolnych, **zatrudnienia asystenta i zatrudnienia nauczycieli wspomagających**. W tej chwili i asystent i nauczyciele są z subwencji oświatowej, więc przerwaliśmy się właśnie na dofinansowanie tej akcji letniej i na to dostaliśmy środki znów w tym roku i obóz będzie od sierpnia. Dostaliśmy właśnie na tą edukację przedszkolną dla dzieci. I dostałam na **świetlicę integracyjną**. Świetlica **działa w roku szkolnym**, z tym że ona działa w takiej szkole, w dzielnicy Podlesie, bo tam większość... Jest to taka szkółka w rejonie bloków socjalnych, a tam mamy najwięcej właśnie takich Romów którzy wymagają wsparcia.

BW MR/03/VIP/Polak

Od najmłodszych lat, mam jakoś tak styczność, nawet kiedy w Milówce mieszkałam to bardzo dobrze znaliśmy się tam z Cyganami. No głównie przez tatę, bo im tata zawsze coś tam podrzucał swojego, z rzeźni czy czegośkolwiek. Dbał tata o nich. Oni byli bardzo nieszkodliwi. Ci też są bardzo nieszkodliwi. Jest takie nazwisko Buriański, człowiek bardzo zdolny, jeden z najzdolniejszych Cyganów w Żywcu, **zadbany, czyściutki, no pełna kultura**. No ci **młodzi, to nie to, co dawniej...bez szkół, bez tego.. Oni dostosowują się do środowiska**.

Sport, co mi się podoba, to niektóre Cyganki były kapitanami drużyn. Ale, co roku jest jakiś Cygan, jakaś Cyganka w reprezentacji szkoły

MR/04/VIP/Polka

Mieli tam jedną osobę, **która to pisała, wypełniała, załatwiała**. Nawet próbowałam z nimi jakiś taki projekt zrobić, ze znajomą z Nowego Sącza, bo ona się Cyganami zajmowała. I byli bardzo zainteresowani, czymś, żeby coś w tym stylu działać. Tyle, że później się ta dziewczyna (Cyganka) rozchorowała, więc nie było szans, żeby to pociągnąć.

To **był projekt z zewnątrz**. Ona (koleżanka z Sącza) mnie tym zainteresowała: słuchaj, spróbuj bo potrzebuję 6 osób, jeżeli byś wysłała od siebie, to byśmy sobie to rozszerzyli na Żywiec i by było fajnie. No, ale to padło.

Bo tam trzeba znaleźć osobę, która będzie liderem. I ta właśnie dziewczyna była taka... Maryśka. Taka widać było, że bardzo aktywna i młoda też dziewczyna.

MR/06/Polak

Handlują jakimiś perfumami. Ostatnio krążył jeden z panów oferując piły. Dzieci się gdzieś tam cały czas kręcą koło matek. Natomiast chyba społeczność nie próbuje w jakiś sposób

nawiązać z nimi kontaktu, a oni ze społecznością lokalną. Tutaj nie ma wymiany. W momencie, kiedy dzieciaki chodzą do szkoły, to są w tej szkole.

Ta pasywność jest taka obopólna. Taka wzajemna... Może nie tolerancja. Takie wzajemne tolerowanie siebie, przy zastrzeżeniu, że należy przestrzegać pewnych reguł, czyli **nie wchodzić sobie specjalnie w drogę.**

PiJ/01/Rom

...Jeden drugiego zapraszał (Polak i Cygan) coś fantastycznego. Nie była taka agresja, żadna. **W tamtych latach było super**

My mamy taki kodeks romski, że po prostu czegoś nie wolno. Ma się takie kary i to trzeba przestrzegać. Ja nie mogę być radnym, chociaż mogłem. Mogłem być już 15 czy 20 lat temu, **bo nawet już dostałem szansę.** I ludzie, wszyscy, tu, społeczeństwo miasta Żywca, mówili „idź, my wszyscy będziemy na Ciebie głosować”. Nie mogę tego robić, bo u nas się mówi tak „to tak jakbyś był policjantem, donosił, gadał...”

Tu jest taka sprawa, że tutaj jeżeli są takie...idzie się do społecznej (pomocy) to dostają te posiłki, takie różne rzeczy, to starają się pomóc tym dzieciom (romskim).

PiJ/05/Rom

No i **staramy się przecież dobrze współżyć.** Mamy Koło Łowieckie i jesteśmy tam, jako wędkarze. No i nieraz tam, jak Prezes skrzyknie, bardzo często, że **trzeba wysprzątać tą okolicę, czy jezioro, bardzo chętnie idziemy.** To są naprawdę takie rzeczy ludzkie, żeby było czystiej, lepiej itd. No i tam nawet dyplom dostałem za działalność, za współpracę itd.

Wyrażenia ilustrujące:

Z wójtem Romów mam kontakt, drzwi dla niego są w Straży otwarte, jak robimy dla naszych, to zaprosimy też dzieci romskie, tam trzeba znaleźć osobę, która będzie liderem, był projekt z zewnątrz, oni dostosowują się do środowiska, brakuje takiej chęci do tego, żeby się sensownie zorganizować, postawa bardziej oczekująca, bierna, nie wchodzić sobie specjalnie w drogę, pasywność jest taka obopólna, jak trzeba wysprzątać tą okolicę, czy jezioro, bardzo chętnie idziemy, staramy się przecież dobrze współżyć, młodzi to nie to, co dawniej, jeden drugiego zapraszał coś fantastycznego, nie była taka agresja, żadna, w tamtych latach było super

Interpretacja:

Najwięcej przykładów realizowanej współpracy i deklaracji współpracy pomiędzy Polakami i Romami podają decydenci, w mniejszym stopniu Romowie, a śladowo „ludzie z ulicy”. Przykłady współpracy są głównie aranżowane przez urzędników Polaków wykorzystujących

projekty i fundusze pomocowe. Brak jest głębszej refleksji o dopasowaniu oferty współpracy do potrzeb Romów; brak włączania Romów do procesu tworzenia planów i projektów. Propozycje działań są niejako zewnętrzne. W tym zakresie zaznacza się paternalizm i brak umiejętności ośmielenia czy nauczenia Romów autonomicznej aktywności. Spośród organizacji pozarządowych, wymieniona została tylko jedna organizacja społeczna tzn. harcerstwo włączająca do współpracy rodziny romskie.

Obserwacja

JM – refleksja z obserwacji

Liderzy lokalnej społeczności romskiej (jest ich dwóch i są ze sobą w nie najlepszych stosunkach) twierdzili, że raczej dobrze im się współpracuje z instytucjami samorządowymi (zarówno z władzami miasta, szczególnie z urzędniczką odpowiedzialną za oświatę, jak i ze szkołami). Władze miasta korzystają z rządowego "Programu na rzecz społeczności romskiej", zapewniając co roku dzieciom romskim podręczniki, przybory i pomoce szkolne. Romscy uczniowie jeżdżą na wycieczki, obozy, od kilku lat maluchy mają możliwość bezpłatnego uczęszczania do przedszkoli (nie wszyscy rodzice z tego korzystają). Przedstawiciele władz miasta zachęcali również Romów do założenia zespołu folklorystycznego, ale taki nie powstał, ponieważ "brak chętnych". Nie powstała również świetlica środowiskowa.

Wydaje się, że romska społeczność w Żywcu żyje w marazmie, nie wykorzystując możliwości, jakie potencjalnie leżą w zasięgu jej działania. Nie jest to społeczność specjalnie hermetyczna, ortodoksyjna obyczajowo, więc sądzę, że przy pewnym wysiłku i nakładzie pracy ze strony władz miasta czy lokalnych stowarzyszeń, nie sprawiłoby wielkiego kłopotu, by tę społeczność uaktywnić. I choć lokalni liderzy to ludzie słabo wykształceni, to jednak mający pewne doświadczenie w pracy społecznej i współpracy z władzami miasta, więc przekonany jestem, że jeśli pojawiłby się jakiś wykształcony, energiczny i mający chęć działania na rzecz Romów "zapaleniec", mógłby z pomocą romskich liderów, współpracując z władzami miasta, korzystając z dostępnych funduszy (program rządowy, komponent romski w POKL i inne) w ciągu kilku lat zmienić sytuację na dużo korzystniejszą.

AGK- refleksja z obserwacji

W kilku nieformalnych rozmowach pojawiały się wspomnienia romskich piłkarzy, lub wdzięcznie pamiętany udział Romów -wędkarzy w oczyszczaniu zalewu żywieckiego. Jest to jednak wiedza ekskluzywna, wąsko środowiskowa, niedostępna ogółowi Żywczan.

Mimo że powszechne jest przekonanie, że Romowie żyją „od wieków” i wrosli w krajobraz miasta, to jednak nie stanowią grupy zintegrowanej, a raczej grupę oddzielną, żyjącą swoimi

sprawami, innymi niż sprawy Żywczan w ogóle. Bezrobocie i likwidacja na początku lat 90. XX w. wielu miejsc pracy spowodowała, że od 20 lat brak jest doświadczeń wspólnej pracy (wcześniej wielu Romów pracowało na kolei, co pamiętane jest przez większość starszych respondentów).

Bez wątpienia sama społeczność romska nie stara się integrować i szukać pól wspólnych. Na tle innych, nieco podobnych społeczności romskich zamieszkujących inne miasta, rzeczywiście można określić ją jako bierną i nie mającą szczególnych atutów czy kapitału atrakcyjności. Właściwie nikt z respondentów nie potrafił odpowiedzieć pozytywnie na pytanie, co wartościowego wnoszą żywieccy Romowie lub co ewentualnie mogą zaoferować społeczności Żywca? Sami Romowie także nie przedstawili pozytywnych propozycji. Pojawiła się co prawda propozycja powołania romskiej „Europejskiej Ligi Piłki Nożnej” - jednak trudno traktować ten pomysł poważnie.

Co dziwne i rzadkie, wśród żywieckich Romów brak jest muzykantów, którzy potrafiliby stworzyć w miarę stałą i choćby amatorski zespół muzyczny.

Nieformalni liderzy tej społeczności prezentują raczej stary styl zwierzchnictwa. Są to mężczyźni raczej nieufnie reagujący na propozycje nowych, wspólnych działań. W prowadzonych z nimi rozmowach dawało się wyczuć obawę, że tego typu aktywność – angażowanie przez gadziów/obcych młodych Romów, może zburzyć dotychczasowy wewnętrzny porządek i ustalone ramy działania.

Sytuacja ta wymagałaby od osób z zewnątrz determinacji i szczerego przekonania, że warto te bariery przełamywać, składać propozycje wspólnych działań i wspólnie próbować je realizować. Wśród instytucjonalnych czynników, takiej determinacji niestety nie dostrzegam. Zdecydowana większość respondentów wydaje się przyzwyczajona do właściwego wykonania swoich obowiązków, które, w mojej opinii, są jedynie obowiązkami minimum.

Liczna grupa dzieci i młodzieży romskiej stanowi realny powód do intensyfikacji działań. Być może konieczne byłoby „namierzenie” konkretnych nauczycieli, pedagogów, dyrektorów szkół, którzy mogliby stać się podmiotem akcji informacyjnej tłumaczącej możliwości pozyskiwania środków i realizacji dodatkowych i kolejnych projektów skierowanych do uczniów romskich, ale także do ogółu społeczności szkolnych. W mojej ocenie środowisko szkół w Żywcu mogło by stać się platformą szerszych działań wspieranych przez organizacje pozarządowe i kulturalne zainteresowane problematyką romską.

Jaka jest sytuacja dzieci i młodzieży w Żywcu w oczach Polaków i Romów?

Sytuacja dzieci i młodzieży została opisana w kategoriach potrzeb dzieci i młodzieży pochodzenia polskiego i romskiego w Żywcu oraz potencjalnych możliwości realizacji tych potrzeb w środowisku lokalnym. Analiza opiera się na materiale zebrany w wywiadach etnograficznych. Poniżej w dwóch ramkach została przedstawiona uporządkowana lista **wszystkich** zidentyfikowanych problemów i lista **wszystkich** oczekiwań. Respondentami było siedmiu Polaków/Polek i trzech Romów/kobiet romskich.

Problemy dostrzeżone przez Polaków (por. Ramka 2.) zawierają całe spectrum zauważonych, niespełnionych potrzeb. Główne obszary trudności dotyczą: a) niewystarczającej oferty opieki nad dzieckiem przedszkolnym; b) niewystarczającej bazy zabawowo-rekreacyjno-sportowej dla dzieci i młodzieży; c) niewystarczającej oferty atrakcyjnych zajęć pozaszkolnych prowadzonych przez kompetentnych instruktorów i pedagogów. Badani upatrywali też przyczyn trudności w społecznej i ekonomicznej sytuacji młodzieży, w małej motywacji do wspólnego działania, spożywaniu używek i alkoholu. Wydaje się, że respondenci wracali myślami do znanego im z własnego doświadczenia opiekuńczego systemu oświaty, z różnorodną bogatą ofertą kółek zainteresowań i zajęć pozalekcyjnych i konstatowali obecny brak wystarczającego wychowawczego wpływu szkoły (a także klubów sportowych, harcerstwa, wzorców osobowych) na rozwój młodzieży. Trudności mają charakter społeczno- kulturowy.

Ramka 1. Potrzeby dzieci i młodzieży w powiecie żywieckim z perspektywy Polaków

Co przeszkadza i utrudnia życie dzieciom/młodzieży w powiecie żywieckim (z perspektywy mieszkańców Polaków)?
generalnie nie ma problemów
brak oferty i działań ukierunkowanych na małe dziecko, zwłaszcza w okresie zimowym
brak dostępu do przedszkola
trudny dostęp do przedszkola
mała ilość miejsc w przedszkolach
brak atrakcyjnych placów zabaw
brak bezpiecznego placu zabaw
brak placów i miejsc zabaw

brak placów zabaw, otwartych, bezpłatnych boisk
brak infrastruktury sportowej, obiektów sportowych
brak stałego dostępu do sportu i bezpłatnej rozrywki
brak dopasowanych, specjalistycznych zajęć (oferty rozwijającej)
brak ciekawych zajęć, profesjonalnie prowadzonych, kółek zainteresowań
zmianowość w szkołach podstawowych
niedopasowanie podziału szkół (podstawowa/ gimnazjum) do rozwoju dziecka
poprzednie doświadczenia, np. wyśmiewanie „jesteś ze wsi”, „inny, nie miastowy”
osobiste cechy charakteru, np. wstydlivość, skrytość, brak ufności, brak pewności siebie
wyższe wymagania w obecnej, żywieckiej szkole, brak wsparcia ze strony nauczycieli
znudzenie, brak zainteresowań młodzieży
oferta kulturalna jest pokaźna, zainteresowanie jest nikłe „nawet bezpłatne imprezy nie zapełniają widowni”
konieczność migracji wykształconej młodzieży, „brak pracy dla wykształconych”
praca fizyczna „część dzieci musi pracować, np. w gospodarstwie”
brak zabezpieczenia ekonomicznego, brak pieniędzy
alkohol, narkotyki, dopalacze „3 sklepy więcej niż w Bielsku”
wandalizm

Inne problemy uwypuklają Romowie (por. Ramka 2.). Trudności ich dzieci mają charakter bardziej obiektywny i podstawowy. Wiążą się z fatalną sytuacją mieszkaniową (i wszystkimi jej konsekwencjami), a z drugiej strony z obawami przed agresją rówieśników Polaków.

Ramka 2. Potrzeby dzieci i młodzieży w powiecie żywieckim z perspektywy Romów

Co **przeszkadza i utrudnia** życie dzieciom/młodzieży **romskiej** w powiecie żywieckim (z **perspektywy mieszkańców Romów**)?

złe warunki mieszkaniowe (6 osób na 30 m kwadratowych)
złe warunki mieszkaniowe (mały metraż, 6-7 osób na 30 m kwadratowych)
brak miejsca na odrabianie lekcji,
brak warunków do nauki w domu
brak pomocy szkolnych, komputera
trudne dojazdy do szkoły (wstaje o 6.00 rano)

trudności w dojeździe do szkoły
zaczepianie dziecka przez skinów
bezpieczeństwo poza szkołą, zaczepki przez rówieśników
obawa przed agresją fizyczną „wynocha z autobusu, czarnuchu”
nauka w szkole
zachowanie w szkole,
zrozumienie dziecka przez nauczycieli
nie najlepsza współpraca ze szkołą
problem z językiem polskim
problemy ze znajomością języka polskiego

Można powiedzieć, że bariery pojawiające się przez dziećmi polskimi mogłyby być względnie łatwo usunięte poprzez współdziałanie grup aktywnych rodziców i władz miejskich. W przypadku dzieci romskich, nie tak wiele od ich społeczności zależy. Bariery leżą (nie bagatelizując oczywiście niefunkcjonalnych, specyficznych cech tradycji romskiej) na zewnątrz i bez planowego, długofalowego procesu wzmacniania i aktywizacji wspólnoty nie mogą być usunięte. Poniżej znajduje się zestawienie (ramki) oraz analiza propozycji i wizji rozwoju dziecka w środowisku, w oczach Polek/Polaków i Romek/Romów.

Ramka 3. Pomysły na rozwój dzieci i młodzieży w powiecie żywieckim z perspektywy Polaków

Co by **pomogło lub ułatwiło życie** dzieciom/młodzieży w powiecie żywieckim. Jakie byłoby wymarzone otoczenie dla dziecka (**z perspektywy mieszkańców Polaków**)?

dające wsparcie
dobra współpraca z nauczycielami
dobre relacje, współpraca z rówieśnikami
rozsądna kontrola „żeby nie wpadł w złe towarzystwo”
zdrowe pożywienie, śniadania
dostępne bezpieczne przejścia

łatwy transport na terenie powiatu

dostępne ścieżki rowerowe

infrastruktura sportowa

poprawa bazy sportowo- rekreacyjnej

hale sportowe przy szkołach

inwestycje nakierowane na dziecko- małego klienta

miejsca dla dzieci i młodzieży bez zakazów i barier

lodowisko

kluby dla dzieci, ogniska, kółka zabawowe

miejsca publiczne dające możliwość bezpiecznej zabawy

boisko/ ogródek jordanowski

dobra jakość nauczania

pedagodzy z pasją, po fajnych szkoleniach

profesjonalna opieka

nadawanie znaczenia każdemu, „przypadkowemu” dziecku

pedagodzy pracujący z uczniami „twarzą w twarz”

stypendia dla uczniów zdolnych

bardziej przyjaźni, otwarci, optymistyczni, niekrytykujący, pomocni ludzie

dobre sąsiedzkie relacje

wspólnota matek i dzieci

aktywizacja Młodzieżowej Sesji Rady Miasta „niech młodzież sama powie”

Zarówno respondenci Polacy, jak i Romowie racjonalnie twierdzą, że najlepszą pomocą w rozwoju uczniów może być zniwelowanie braków dostrzeżonych i wymienionych uprzednio. Analogicznie do poprzedniego pytania, wizje i „roszczenia” żywieckich Romów są zdecydowanie bardziej stonowane i ograniczone, niemal wyłącznie do zaspokojenia podstawowych potrzeb dzieci: przyzwoitego miejsca zamieszkania, zapewnienia pożywienia, bezpieczeństwa. Romowie podają konkretne „standardy minimalne” których wypełnienie ułatwiłoby życie im i ich dzieciom. Romowie realizują tutaj „strategię przetrwania”. Na tym tle wizje i pomysły polskich respondentów mają charakter bardziej rozbudowany i pro - rozwojowy. Wizja kompetentnych, entuzjastycznych, wspierających pedagogów, atrakcyjne miejsca zabaw, bezpieczny i łatwy transport, próby tworzenia lokalnych wspólnot – to rzeczywiście „wymarzone środowisko” dla żywieckich dzieci.

Można zamaryć, że takie warunki staną się dostępne także dzieciom romskim.

Ramka 4. Pomysły na rozwój romskich dzieci i młodzieży w powiecie żywieckim z perspektywy Romów

Co **by pomogło lub ułatwiło życie** dzieciom/młodzieży romskiej w powiecie żywieckim. Jakiego byłoby wymarzone otoczenie dla **romskiego dziecka/nastolatka**?

co by się nie zrobiło dla dzieci, to by dobre było
lepsze warunki mieszkaniowe
poprawienie warunków mieszkaniowych
mieszkanie, najlepiej w mieście, nie na osiedlu socjalnym
przedszkole blisko, na osiedlu
plac zabaw, boisko na osiedlu
sklep na osiedlu, bezpieczna dla dzieci droga do sklepu
zapewnienie dzieciom posiłków w szkole
posiłki w szkole
świetlica w szkole
świetlica,
zespół dziecięcy
komputer dla dzieci

Podsumowanie i wnioski diagnostyczne

Opinie decydentów (VIP-ów tzn. osób znaczących, funkcjonariuszy, urzędników) w Żywcu wskazują na umiarkowanie negatywny obraz Roma/ów w ich oczach. Respondenci różnicują „dobre” i „złe” lokalne rodziny romskie. Obraz jest zgodny z powielanymi stereotypami lub typowymi ogólnopolskimi doświadczeniami. Odczuwalna jest protekcyjna, poprawna politycznie postawa decydentów. Brak, wśród osób znaczących ze środowiska decyzyjnego, opinii mówiących o zauważonej dyskryminacji, wykluczaniu Romów itp.

Znacznie ostrzej brzmią wypowiedzi wielu „Polaków z ulicy”, którzy bardziej krytycznie oceniają zachowanie Romów i tym uzasadniają własne wobec nich uprzedzenia.

Uwypuklane są przekraczanie granic akceptowanego społecznie zachowania, żebractwo, alkohol, głośne zachowanie bierność, pasywność, lenistwo.

Badania ilościowe z udziałem dzieci i młodzieży są spójne z tym obrazem. Uczniowie żywieckich szkół uważają, że negatywne cechy są najbardziej typowe dla Romów, a cechy pozytywne były przez nich przypisywane Romom najrzadziej ze wszystkich narodowości. Wyjątkowy wynik przyniosły badania z udziałem najmłodszych- dzieci ze szkoły podstawowej (wiek 8-12 lat) miały skłonność do przypisywania każdej analizowanej grupie narodowościowej, w tym Romom, większej liczby cech pozytywnych niż negatywnych. Dzieci z tej grupy miały też wyraźnie lepszy stosunek do Romów niż dzieci z pozostałych placówek edukacyjnych.

Młodzi ludzie z Żywca poza zwyczajowo przypisywanym Romom negatywnym zachowaniom i cechom, zauważają, że jest to grupa dotknięta wykluczeniem społecznym. Można zatem założyć, że część negatywnego stosunku młodych żywczan do romskich mieszkańców miasta wynika nie tyle z uprzedzeń etnicznych, co z uprzedzeń społeczno-bytowych.

Romowie mają świadomość własnej marginalizacji i funkcjonowania na pograniczu społeczności większościowej. Zauważają też rozluźnianie tradycyjnych norm wewnątrz własnej społeczności, co traktują jako niepokojące zjawisko, a zarazem brak wsparcia ze strony miejscowych Polaków.

Seria ostrych anty-romskich zachowań miała miejsce kilka, kilkanaście lat temu, obecnie straciła swoją siłę. Większość polskich respondentów rozdzielało pojęcie agresji motywowanej rasizmem i agresji chuligańskiej. Epizody anty-romskie traktują jako działania chuligańskie. Przyczyn zachowań dyskryminujących upatrują, w dużej części, w zachowaniu samych Romów.

Analiza dystansu pokazuje, że dzieci i młodzież z żywieckich szkół ma największy dystans psychologiczny do dzieci romskich, mniejszy do słowackich lub rosyjskich, a najmniejszy do polskich. Może to być w przyszłości powodem, nawet nieświadomionej dyskryminacji czy uprzedzeń dzieci i młodzieży wobec Romów oraz braku motywacji do wspólnego działania z romskimi rówieśnikami.

Perspektywa Romów jest odmienna. Romowie traktują agresywne i pogardliwe zachowania wobec siebie jako motywowane rasizmem Polaków. Przypisują je głównie młodym ludziom, uczestnikom subkultur. Pokazują, że w przypadku zaczepek i agresji starają się unikać scysji i konfrontacji. Sygnalizują procesy wykluczające ze strony grupy większościowej, a z drugiej strony własne pozytywne raczej nastawienie wobec sąsiadów Polaków.

Dzieci romskie uczące się w żywieckich podstawówkach znacznie lepiej oceniają Romów niż ich polscy rówieśnicy. Ponadto dzieci romskie uznały wszystkie narodowości za podobnie pozytywne, gdzie dzieci polskie uznały, że cechy pozytywne są bardziej charakterystyczne dla Polaków czy Słowaków niż dla Romów. Oznaczać to może, że dzieci romskie mają bardziej równościowe postawy wobec innych narodowości niż dzieci polskie oraz że mają pozytywne nastawienie wobec swoich polskich kolegów, czy nauczycieli i sąsiadów.

Romowie podkreślają, że od miejskich urzędników domagają się lepszego traktowania ich. W oczach Romów nierówne traktowanie prowadzi do bezsilności, bierności, bezradności, braku zaufania do urzędników i instytucji publicznych.

Wydaje się, że ani strony polska, ani romska aktualnie nie zauważają groźnych obszarów konfliktów pomiędzy obiema społecznościami. Obszarem sprzeczności interesów pomiędzy ubogimi Polakami i ubogimi Romami jest pomoc mieszkaniowa. Ze względu na słabość zainteresowanych nie doprowadzi to prawdopodobnie do otwartego konfliktu. Problem ten podnoszą obie strony. W obliczu deficytu dostępnych zasobów, władze miasta „lawirują” pomiędzy zainteresowanymi osobami i wspólnotami, czym – być może - zapewniają sobie ich przychyłność.

Ujawniła się nieformalna, „dyskretna” sfera uprzedzeń, np. niejawne segregacje na terenie szkoły, niemożność uzyskania zatrudnienia, pogardliwe traktowanie w urzędach.

Interesujące jest, że najwięcej przykładów dobrej współpracy pomiędzy Polakami i Romami podali decydenci (świadomi programów pomocowych i dysponujący środkami finansowymi), w mniejszym stopniu Romowie, a jedynie śladowo „ludzie z ulicy”. Przykłady współpracy są aranżowane przez Polaków (projekty i fundusze pomocowe). Brak jest refleksji o dopasowaniu oferty do potrzeb Romów, brak włączania Romów do procesu tworzenia projektów.

Podsumowując, wydaje się że aktualnie nie ma miejsca na omawianym terenie na otwarty konflikt, pomiędzy Romami a Polakami, ani też nie są obecne przejawy widocznej, otwartej agresji. Obie społeczności są w dużej mierze zamknięte na siebie, oddzielone (także fizycznie) i mało motywowane do zmiany. Nie widać skutecznej strategii włączania żywieckich Romów do działań na rzecz dobra wspólnego, a także podmiotowego ich traktowania. Bierność Romów, życie na niskim poziomie zaspokojenia podstawowych potrzeb, we względnym bezpieczeństwie, ale w całkowitej zależności od pomocy społecznej nie wymaga od żadnej ze stron większego wysiłku. Stan ten wydaje się zapewniać tymczasową społeczną „równowagę”, ale też nie daje szans na zmianę relacji oraz rozwój grupy ani jako wspólnoty, ani też poszczególnych jednostek (w tym dzieci i młodych ludzi).

Potwierdzeniem tej intuicji są rezultaty wywiadów etnograficznych z dorosłymi mieszkańcami Żywca mówiącymi o szansach i barierach rozwoju dzieci z obydwu wspólnot. Romowie szans swoich dzieci upatrują w bezpieczeństwie i życzliwym wsparciu nauczycieli. Polacy wiążą szanse rozwoju dzieci z coraz bardziej stymulującym środowiskiem zewnętrznym i wczesną jakościową edukacją przedszkolną.

Wyniki raportu pokazują, że korzystną, choć niełatwą drogą rozwoju relacji obu wspólnot w bliższej, a zwłaszcza dalszej perspektywie jest wzmacnianie poczucia wartości i możliwości wpływu na swoje życie Romów, systematyczne, krok po kroku, poszerzanie pola wspólnych inicjatyw Polaków i Romów, dostarczenie możliwości poszerzania wiedzy o kulturze Romów wszystkim zainteresowanym.

Potencjalnym obszarem wspólnego działania, wymienianym przez przedstawicieli zarówno grupy polskiej jak i romskiej, jest dobro i rozwój dzieci w wieku przed- i wczesnoszkolnym. Temu celowi służyć mogą kolejne działania w projekcie.

Rekomendowany główny kierunek i cel działań w projekcie

W obliczu braku pozytywnych doświadczeń międzygrupowych, w warunkach które uniemożliwiają rozwijanie różnicującej, złożonej i włączającej/integrującej tożsamości, różnorodność społeczna (czyli np. różnorodność etniczna i religijna w Żywcu) może nieść ryzyko międzygrupowych napięć i negatywnych relacji międzygrupowych (tj. rasistowskie zachowania), przewidywanych przez *group threat theory*⁶⁸ (por. Schmid i Hewstone, 2010⁶⁹).

68 Określenie „*group threat theory*” odnosi się do teoretycznych ram badania postaw wobec grupy obcej szeroko badanych przez socjologów i psychologów społecznych. Wspólny element tych różnych ram teoretycznych to założone wprost lub nie wprost współwystępowanie dwóch zjawisk: im silniejsze poczucie zagrożenia grupowego, tym silniejsze negatywne postawy wobec grupy obcej i odwrotnie- im słabsze poczucie zagrożenia grupowego,

Po etapie badań diagnostycznych rekomendujemy jako główny kierunek działań projektowych w społeczności lokalnej Żywca długofalowe i ciągłe oddziaływania nakierowane na wspólny rozwój dzieci romskich i polskich mające na celu kontakt międzygrupowy, współpracę pomiędzy grupami, rekategoryzację i podkreślanie różnorodności. Chodzi tu o uruchomienie mechanizmu rekategoryzacji (*recategorization*, czyli społeczno- poznawczej metody zmiany relacji międzygrupowej autorstwa Gaertnera i Dovidio⁷⁰) i/lub wzajemnego różnicowania (*mutual differentiation*, opisanego przez Hewstone’a i Brown’a⁷¹) przy wykorzystaniu pozytywnego kontaktu grupowego opartego na wspólnym działaniu pomiędzy członkami grup o wyrazistych granicach jak ma to miejsce w przypadku grupy polskiej i romskiej w Żywcu.

tym słabsze negatywne postawy wobec grupy obcej. Postrzegane zagrożenie grupowe (czy postrzeganie zagrożonego interesu grupowego) pojawia się w sytuacji gdy członkowie grupy subiektywnie postrzegają grupę obcą jako wywierającą negatywny wpływ na interes ich grupy własnej (por. np. Stephan and Renfro 2002, Riek, Mania and Gaertner 2006, a także Blumer, 1958). W przypadku Żywca Romowie mogą być postrzegani przez grupę większościową jako konkurencja w dostępie do mieszkań komunalnych lub mogą być postrzegani jako grupa naruszająca normy społeczne grupy większościowej, co w konsekwencji zubożnia lub osłabia relacje polsko-romskie i dalej- może doprowadzić do negatywnych postaw międzygrupowych.

69 Schmid, K. & Hewstone, M. (2010). Combined effects of intergroup contact and multiple categorization: Consequences for intergroup attitudes in diverse social contexts. In R. Crisp (Ed.), *The psychology of social and cultural diversity* (pp. 297-321). Chichester, UK: Wiley-Blackwell.

70 Gaertner, S. L., & Dovidio, J. F. (2000). *Reducing intergroup bias: The Common Ingroup Identity Model*. Philadelphia, PA: Psychology Press.

71 por. Hewstone, M. & Brown, R. (1986). Contact is not enough: An intergroup perspective on the contact hypothesis. In M. Hewstone & R. Brown (Eds.) *Contact and conflict in intergroup encounters* (pp. 3-44). Oxford: Blackwell.

Biogramy autorów i badaczy

dr hab. Barbara Weigl – psycholog, ekspert, autorka wielu badań i publikacji na temat Romów oraz relacji polsko-romskich, dyrektor Instytutu Psychologii APS w Warszawie, profesor SWPS we Wrocławiu

dr Magdalena Formanowicz – psycholog społeczny i poznawczy, specjalistka od języka stereotypów i sądów porównawczych, mediator, zajmuje się metodologią i analizą statystyczną, adiunkt w SWPS w Warszawie

mgr Ludmiła Rycielska – psycholog społeczny i międzykulturowy, posiada wieloletnie doświadczenie w realizacji badań społecznych i psychologicznych, zajmuje się metodologią i analizą danych, współpracuje z Wydziałem Psychologii UW i Instytutem Psychologii APS w Warszawie

mgr Beata Popiołek – pedagog, politolog, doktorantka w APS w Warszawie, specjalistka od analizy danych zastanych

mgr Andrzej Grzymała-Kazłowski – politolog, cyganolog, posiada wieloletnie doświadczenie zawodowe w Wydziale Mniejszości Narodowych i Etnicznych MSWiA. Współautor rządowego programu na rzecz społeczności romskiej

mgr Paweł Lechowski - etnograf, cyganolog, znawca języka romskiego, specjalista od badań terenowych

mgr Jacek Milewski – polonista, cyganolog, znawca języka romskiego, współzałożyciel i wieloletni dyrektor jedynej w Polsce szkoły podstawowej dla dzieci romskich w Suwałkach, autor książek, publikacji i reportaży poświęconych tematyce romskiej

Współpracownikami autorów raportu byli też:

Iwona Bąbiak, dr Luiza Wawrzyńska-Furman, Magdalena Juraszek, Sylwia Klimek, Marta Łukaszewska, Grażyna Polak. Są to osoby z Żywca i z Warszawy, którym składamy serdeczne podziękowania.

Załączniki

Załączniki znajdują się w osobnym pliku [Wspolny_Zywiec_zalaczniki.pdf](#)